T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

KAÇINMACI IRKÇILIK OLGUSUNUN KÜLTÜRLEŞME STRATEJİLERİ İLE İLİŞKİSİ: TÜRKLERİN SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUMLARINA DAİR BİR İNCELEME

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NEZİR SÜMERKAN

BURSA – 2024

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

KAÇINMACI IRKÇILIK OLGUSUNUN KÜLTÜRLEŞME STRATEJİLERİ İLE İLİŞKİSİ: TÜRKLERİN SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUMLARINA DAİR BİR İNCELEME

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NEZİR SÜMERKAN

Danışman:
Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL

BURSA – 2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Kaçınmacı Irkçılık Olgusunun Kültürleşme Stratejileri ile İlişkisi: Türklerin Suriyelilere Yönelik Tutumlarına Dair Bir İnceleme" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Nezir Sümerkan

Öğrenci No: 702145003

Anabilim Dalı: Psikoloji

Programı: Psikoloji

Tezin Türü: ☒ **Yüksek Lisans /** ☐ **Doktora /** ☐ **Sanatta Yeterlilik**

ÖZET

Yazar adı soyadı	**Nezir Sümerkan**
Üniversite	**Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim dalı	**Psikoloji**
Bilim dalı	**Psikoloji**
Tezin niteliği	*yüksek lisans*
Mezuniyet tarihi	**26/02/2024**
Tez danışmanı	**Prof. Dr. M. Ersin Kuşdil**

Kaçınmacı Irkçılık Olgusunun Kültürleşme Stratejileri ile İlişkisi: Türklerin Suriyelilere Yönelik Tutumlarına Dair Bir İnceleme

Bu çalışma, kaçınmacı ırkçılık kuramının Türkiye'deki geçerliliğini test etmeyi ve kaçınmacı ırkçıların kültürleşme tercih ve algılarını saptamayı amaçlamaktadır. Araştırma verileri demografik bilgi formu, dört adet ölçek ve Örtük Çağrışım Testi kullanılarak 271 Türk katılımcıdan yüzyüze toplanmıştır. Dış grup üyesi olan Suriyelilere yönelik açık ve örtük önyargı iki boyutlu model aracılığıyla sınıflandırılmış ve katılımcıların %34'ünün kaçınmacı ırkçı bir şekilde davrandığı saptanmıştır. Pearson korelasyon analizi sonuçları eğitim düzeyinin kaçınmacı ırkçılığı yordadığını göstermektedir. Ki-kare analizi sonuçlarıysa üniversite mezunu katılımcıların daha sıklıkla kaçınmacı ırkçı olarak, üniversite mezunu olmayanların daha sıklıkla baskıcı ırkçı olarak davrandığını göstermektedir. Hipotezlerle uyumlu şekilde kaçınmacı ırkçıların en çok tercih ettikleri kültürleşme stratejisinin entegrasyon, dış gruba en çok atfettikleri kültürleşme stratejisinin ayrılma olduğu bulunmuş ancak Tekrarlı Ölçümler ANOVA'ya göre sadece kültürleşme algısındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Örtük tutumlar ile entegrasyon tercihi arasında bir ilişki bulunmazken, örtük tutumlar ile dış gruptan algılanan entegrasyon tercihi arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ortak iç grup kimlik modeli ve politik psikoloji literatürünün Türkler ve Suriyeliler bağlamında birbiri ile çelişen varsayımlarının karşılaştırıldığı Çoklu Regresyon analizinde dindarlık ve sağ-sol ideolojik spektrumundaki konum değişkenlerinin Suriyelilere yönelik açık önyargıyı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Son olarak kaçınmacı ırkçı, baskıcı ırkçı ve gerçekten önyargısız profillerinin politik ideolojilere göre nasıl farklılaştığı Karışık Desen ANOVA ile, bu profilleri en güçlü yordayan değişkenler iki durumlu lojistik regresyon analiziyle incelenmiştir. Sonuçlar kaçınmacı ırkçılık kuramının Türkiye bağlamında anlamlı bir açıklama sunduğunu gösterdiği ve özbildirime dayalı kültürleşme tercihi ölçümlerinin gruplar arası ilişkiyi betimlemek ve öngörmek için yeterli olmayabileceğini açığa çıkardığı için önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: *Kaçınmacı Irkçılık, Kültürleşme, Örtük Önyargı, Ortak İç Grup Kimlik Modeli, Politik İdeolojiler, Suriyeliler*

ABSTRACT

Name & surname	**Nezir Sümerkan**
University	**Bursa Uludağ University**
Institute	**Institute of Social Sciences**
Field	**Psychology**
Subfield	**Psychology**
Degree awarded	*Master*
Date of degree awarded	**26/02/2024**
Supervisor	**Prof. Dr. M. Ersin Kuşdil**

The Relationship Between Aversive Racism Phenomenon and Acculturation Strategies: An Examination of the Attitudes of Turks Towards Syrians

This study aims to test the applicability of aversive racism theory in Turkey and analyze the acculturation preferences and perceptions of aversive racists. Data were collected face-to-face from 271 Turkish participants using a demographic information form, four scales and the Implicit Association Test. Explicit and implicit prejudice against Syrians were classified through two-dimensional model. It was found that 34% of the participants behaved as aversive racists. Pearson correlation analysis showed that education level predicts aversive racism. According to Chi-square analysis, university graduate participants are more often aversive racists, while non-university graduates are more often oppressive racists. Consistent with the hypotheses, aversive racists preferred integration strategy more while perceiving that immigrants choose separation, but according to Repeated Measures ANOVA, only the difference in acculturation perceptions was significant. A negative correlation detected between implicit attitudes and perceived integration but a correlation was not found between implicit attitudes and integration preference. According to the Multiple Regression analysis, which compared conflicting assumptions of common ingroup identity model and of political psychology literature in the context of Turks and Syrians, religiosity and right-left political ideology did not significantly predict explicit prejudice. Finally, how aversive racist, oppressive racist, and truly unprejudiced profiles differ according to political ideologies were examined with Mixed Design ANOVA, and the variables that most strongly predict these profiles were examined with two-state logistic regression analysis. Results show that aversive racism theory offers a meaningful explanation in Turkey, and measures of self-report acculturation preference may not be sufficient to describe and predict intergroup relations.

Keywords: *Aversive Racism, Acculturation, Implicit Prejudice, Common Ingroup Identity Model, Political Ideologies, Syrians*

ÖNSÖZ

Bu tezin fikir olarak ortaya çıkışından tamamlanmasına kadar geçen sürede çok büyük bir emek veren kıymetli tez danışmanım ve Hocam Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL'e bana eleştirel bakış açısı kazandırarak değerli ve makul bir araştırma sorusu bulmamı sağladığı, yapabileceğimden daha azı ile yetinmeyip beni daima potansiyelime ulaşmam için teşvik ettiği ve tez yazım sürecinin her aşamasında yapıcı geri bildirimlerde bulunduğu için sonsuz teşekkür ederim. Kendisinin kararlığı ve idealizmi olmasaydı böyle bir tezin ortaya çıkması mümkün olmazdı. Hayatım boyunca Ersin Hoca'nın tedrisatından geçmiş olduğum için ayrıcalıklı hissedeceğim ve onunla çalıştığım için onur ve gurur duyacağım.

Tez savunmamda jüri üyesi olarak yer almayı kabul eden ve değerli görüş ve önerilerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Leman Pınar Tosun Hocama ve Dr. Öğr. Üyesi Kenan Alparslan Hocama tezime verdikleri katkılardan dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Yoğun iş temposuna rağmen tezimi okuyup geri bildirimde bulunma nezaketini gösteren Dr. Öğr. Üyesi Sercan Balım'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmada kullanılan Örtük Çağrışım Testi için dikkate değer bir indirim yapan MilliSecond Yazılım şirketine ve Sean Draine'e yarattığı fırsat eşitliği için çok müteşekkirim.

Beni yüksek lisans hayatım boyunca 2210 Yurt İçi Lisansüstü Burs Programı kapsamında destekleyen TÜBİTAK'a çok teşekkür ederim.

Hayatımı güzelleştiren ve ona anlam katan, biriciğim Hazal'a çok teşekkür ederim. Onun ilgisi, sevgisi, desteği ve anlayışı olmadan bu zorlu süreci tamamlamam mümkün olmazdı.

Son olarak vakit ayırıp çalışmama katılan tüm herkese ve veri toplamama yardımcı olan çevreme teşekkürü bir borç bilirim.

Bursa, 2024 Nezir Sümerkan

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **iv**
YEMİN METNİ ..... **v**
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU ..... **vi**
ÖZET ..... **vii**
ABSTRACT ..... **viii**
ÖNSÖZ ..... **ix**
İÇİNDEKİLER ..... **x**
TABLO DİZİNİ ..... **xii**
ŞEKİL DİZİNİ ..... **xiii**
KISALTMALAR ..... **xiv**
1. GİRİŞ **1**
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE **4**
2.1. Önyargı 4
2.2. Önyargı Çalışmalarının Tarihçesi 4
2.3. Önyargının Kaçınılmazlığı ve Evrenselliği 6
2.4. Önyargının Birey Düzeyi Yordayıcıları 7
2.4.1. Eğitim Düzeyi ve Önyargı 7
2.4.2. Politik Kimlikler ve Önyargı 9
2.4.3. Dindarlık ve Önyargı 12
2.5. Önyargının Grup Düzeyi Yordayıcıları 14
2.5.1. Önyargı ve Sosyal Normlar 14
2.5.2. Sosyal Kimlik Kuramı 15
2.5.3. Benlik Kategorizasyonu Kuramı 19
2.5.4. Sosyal Kategoriler ile Önyargıyı Azaltmak 21
2.5.5. Ortak İç Grup Kimlik Modeli 22
2.6. Çağdaş Irkçılık Kuramları 24
2.6.1. Kaçınmacı Irkçılık 26
2.7. Kültürleşme 30
2.7.1. Berry'nin Kültürleşme Modeli 31
2.7.2. Bourhis'in Etkileşimli Kültürleşme Modeli 33
2.7.3. Piontkowski'nin Kültürleşmenin Uyum Modeli 36
2.7.4. Kültürleşme ve İyi Oluş 37
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE İÇERİĞİ **39**

3.1. Kaçınmacı Irkçılık 39
3.2. Politik Kimlikler ve Ortak İç Grup Kimlik Modeli Perspektifinden Önyargı 42
3.3. Politik Kimliklere Göre Suriyelilere Yönelik Önyargının Formları 46
3.4. Kaçınmacı Irkçılık ve Kültürleşme 46
3.5. Politik Kimliklere Göre Kültürleşme Stratejileri 49
3.6. Çalışmanın Önemi 50
4. YÖNTEM 54
4.1. Ön Çalışma 54
4.1.1. Örneklem 54
4.1.2. Veri Toplama Araçları 55
4.1.3. İşlem 55
4.1.4. Bulgular 56
4.2. Ana Çalışma 57
4.2.1. Örneklem 57
4.2.2. Veri Toplama Araçları 58
4.2.3. İşlem 73
5. BULGULAR 75
5.1. Örnekleme Dair Betimsel İstatistik Değerleri 75
5.2. Değişkenlere Dair Betimsel İstatistik Değerleri 77
5.3. Değişkenler Arası Korelasyon Değerleri 78
5.4. İki Boyutlu Modele (Son Hing ve ark., 2008) Göre Katılımcıların Profilleri 81
5.5. Eğitim Düzeyi ile Kaçınmacı Irkçı ve Baskıcı Irkçı Profilleri 82
5.6. Kaçınmacı Irkçıların Kültürleşme Stratejileri 83
5.7. Dindarlığın ve Siyasi Yönelimin Açık Tutumlar Üzerindeki Yordayıcı Etkisi 85
5.8. Politik Yönelimlere Göre Önyargı Profilleri 86
5.9. Kültürleşmenin Uyum Modeline (Piontkowski ve ark., 2002) Göre Farklı Politik Yönelime Sahip Katılımcıların Kültürleşme Tercihleri 88
5.10. Kaçınmacı Irkçı, Baskıcı Irkçı ve Gerçekten Önyargısız Profilin Yordayıcıları 89
6. TARTIŞMA VE SONUÇ 97
6.1. Araştırmanın Sınırlılıkları 105
KAYNAKLAR 108
EKLER 124

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Türk ve Suriyeli Olarak Gruplandırılan İsimlerin Ortalamaları ve Standart Sapma Puanları 56
Tablo 2. Siyasi Yönelim Ölçeği Faktör Yapısı ve Yükleri 60
Tablo 3. Göçmen Toplumdan Algılanan Kültürleşme Stratejileri Ölçeği Faktör Yapısı ve Yükleri 65
Tablo 4. Katılımcıların Demografik Özellikleri 76
Tablo 5. Değişkenlere Dair Betimsel İstatistikler 77
Tablo 6. Değişkenlere Dair Pearson Korelasyon Bulguları 79
Tablo 7. İki Boyutlu Modele (Son Hing ve ark., 2008) Göre Katılımcı Profilleri 82
Tablo 8. Eğitim Düzeyi ve Önyargı Tipine Dair Çapraz Tablo 83
Tablo 9. Kaçınmacı Irkçıların Kültürleşme Tercihlerine Dair Ortalama Değerler 84
Tablo 10. Kaçınmacı Irkçıların Kültürleşme Algılarına Dair Ortalama Değerler 84
Tablo 11. Açık ve Örtük Tutumlar ile Entegrasyon Tercihi ve Algısı Arasındaki Korelasyonlar 85
Tablo 12. İki Durumlu Lojistik Regresyon Analizine Göre Kaçınmacı Irkçı Profili Yordayan Değişkenleri İçeren Model 90
Tablo 13. İki Durumlu Lojistik Regresyon Analizine Göre Baskıcı Irkçı Profili Yordayan Değişkenleri İçeren Model 91
Tablo 14. İki Durumlu Lojistik Regresyon Analizine Göre Gerçekten Önyargısız Profili Yordayan Değişkenleri İçeren Model 92
Tablo 15. Ana Çalışmadaki Hipotezlere Dair Analiz ve Bulgular 93
Tablo 16. Ana Çalışmadaki Araştırma Sorularına Dair Analiz ve Bulgular 95

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1. İki Boyutlu Modele Göre Önyargı Tipleri (Son Hing ve ark., 2008) 29

Şekil 2. Berry'nin (2003) Kültürleşme Modeline Göre Azınlık Grubun ve Ev Sahibi Toplumun Kültürleşme Tercihleri..... 32

Şekil 3. Etkileşimli Kültürleşme Modeline Göre (Bourhis ve ark., 1997) Azınlık Grubun ve Ev Sahibi Toplumun Kültürleşme Yönelimleri..... 34

Şekil 4. Etkileşimli Kültürleşme Modeline Göre (Bourhis ve ark., 1997) Azınlık Grubun ve Ev Sahibi Toplumun Kültürleşme Yönelimlerinin İlişkisel Sonuçları 35

Şekil 5. Kültürleşmenin Uyum Modeline Göre (Piontkowski ve ark., 2002) Ev Sahibi Toplumun Kültürleşme Yönelimlerinin ve Azınlık Grubun Algılanan Kültürleşme Stratejilerinin Sonuçları 37

Şekil 6. Ev Sahibi Topluluk Kültürleşme Ölçeği DFA Modeli 62

Şekil 7. Suriyelilere Yönelik Tutumlar Ölçeği DFA Modeli..... 67

Şekil 8. Hipotez Uyumlu Çiftlerin Önce Sunulduğu ÖÇT Prosedürü 72

Şekil 9. Hipotez Uyumsuz Çiftlerin Önce Sunulduğu ÖÇT Prosedürü..... 72

Şekil 10. Önyargı Profillerine Göre Siyasi Yönelim Ölçeğindan Alınan Ortalama Değerler..... 87

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ark.,	Arkadaşları
akt.	Aktaran
bkz.	Bakınız
CFI	Comparative Fit Index
CI	Confidence Interval
df	Degrees of Freedom
ed.	Editör
ETKÖ	Ev Sahibi Topluluk Kültürleşme Ölçeği
GFI	Goodness of Fit Index
GTAKSÖ	Göçmen Toplumdan Algılanan Kültürleşme Stratejileri Ölçeği
H	Hipotez
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin
Min.	Minimum
Max.	Maksimum
N	Örneklem
OR	Odds Ratio
Ort	Ortalama
ÖÇT	Örtük Çağrışım Testi
p	Anlamlılık değeri
RMSEA	Root Mean Square Error of Approximation
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SRMR	Standardized Root Mean Square Residual
SS	Standart Sapma
SYÖ	Siyasi Yönelim Ölçeği
SYTÖ	Suriyelilere Yönelik Tutumlar Ölçeği
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire
WEIRD	Western, Educated, Industrialized, Rich, and Democratic

1. GİRİŞ

Tarih boyunca insanlar farklı nedenlerle yaşadıkları yeri terk etmiş ve başka bölgelere göç etmiştir. Geçmişte çok sayıda göçün yaşandığı Anadolu günümüzde de göçlere tanıklık eden bir coğrafya olmaya devam etmektedir. Suriye'de yaşanan iç savaş sonucunda 2011'den bu yana çok sayıda Suriyeli Türkiye'ye göç etmiştir. Günümüzde dünyanın en çok mülteci barındıran ülkesi olan Türkiye'de (United Nations High Commissioner for Refugees, 2021) resmi rakamlara göre 3 milyon 379 bin Suriyeli yaşamaktadır (Mülteciler Derneği, 2023). Bu bulgular bize farklı milliyetlere, kültüre ve dile sahip bu iki grubun 10 yılı aşkın süredir birbiriyle temasta olduğunu göstermektedir. Bu durumun gruplar arası ilişkiler kapsamında önyargı ve kültürleşme çalışmaları açısından önemli olduğu ve bu alandaki sosyal psikoloji çalışmaları için büyük bir fırsat doğurduğu söylenebilir.

Günümüzde kalıp yargılar normal ve adaptif bilişsel süreçlerin (Allport, 1954/1966: 170-171; Duckitt, 2003: 561-562; Fiske, 2005; Hamilton, 1979: 55-56); dış gruba yönelik önyargı ise sosyal kategorizasyonun doğal ve kaçınılmaz bir sonucu (Tajfel ve Turner, 1979: 38-39) olarak görülmektedir. Buna karşın ABD'de 1960'larda meydana gelen toplumsal hareketler ve değişen yasal düzenlemelerle birlikte eşitlikçi sosyal normlar yaygın olarak kabul görmeye başlamış (Dovidio ve ark., 2012: 414-415; Meertens ve Pettigrew, 1997: 55; Sears, 1988: 53) ve açık önyargının yerini, hemen göze çarpmayan bir önyargı formu almıştır (Duckitt, 1992: 1188; Sidanius ve Pratto, 2001: 16). Yaşanan bu değişim sonrasında önyargının belirsiz ve dolaylı formlarını tespit etmeyi amaçlayan çağdaş ırkçılık kuramları geliştirilmiştir. Ancak Amerika'daki beyazların siyahlara yönelik önyargısını açıklamak için geliştirilen bu çağdaş ırkçılık kuramlarının önyargıya dair evrensel bir açıklama yapmaktan uzak olduğu ileri sürülmektedir (Sidanius ve Pratto, 2001: 16-17). Benzer bir şekilde Dovidio ve arkadaşları (2012: 414-415) da sembolik ırkçılık ve modern ırkçılık kuramlarının ABD'ye özgü yerel açıklamalar sunduğunu fakat kaçınmacı ırkçılık kuramının farklı kültürel bağlamlarda da geçerli olabileceğini vurgulamaktadır. Kaçınmacı ırkçılık konusundaki araştırmaların incelendiği literatür taramasında söz konusu araştırmaların sadece ABD, Kanada ve Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş Batılı toplumlarda yürütüldüğü, 'WEIRD' (Batılı, Eğitimli, Endüstriyel, Zengin ve Demokratik) olmayan ülkelerde kuramın sınanmadığı görülmüştür. Bu tez

çalışmasının temel amaçlarından biri kaçınmacı ırkçılık kuramının Türkiye'deki geçerliliğini sınayarak literatürdeki bir boşluğu doldurmaktır. Çağdaş ırkçılık kuramlarının yerel açıklamalar sundukları iddiasını (Dovidio ve ark., 2012: 414; Sidanius ve Pratto, 2001: 16-17) test etmeye olanak sağlayacağı için bu araştırmanın özgün bir değere sahip olduğu düşünülmektedir.

Ek olarak, Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları politik psikoloji literatürünün ve Ortak İç Grup Kimlik Modelinin (Gaertner ve ark., 1993) bulgu ve varsayımlarının birbirine zıt olduğu bir ortam yaratmaktadır. Politik psikoloji literatürü bulguları (Allport, 1954/1966: 431; Jost, 2009: 325; Jost ve ark., 2004) dikkate alındığında politik olarak solda olan Türklerin, Suriyelilere yönelik daha az açık önyargı sergileyeceği ileri sürülebilir. Buna karşın Ortak İç Grup Kimlik Modeli (Gaertner ve Dovidio, 2012) varsayımları göz önünde bulunduruluğunda ise politik olarak sağda olan, dindar ve Müslüman kimliğine sahip Türklerin, Suriyelilere yönelik daha az açık önyargı sergileyeceği iddia edilebilir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda söz konusu açıklamaların yordayıcı güçlerini karşılaştırarak Türklerin Suriyelilere yönelik tutumlarını inceleyen bir çalışmanın sosyal psikoloji literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın, ayrıca kaçınmacı ırkçılık kavramının bağlama özgü yordayıcılarının tespit edilmesine ve önyargının evrenselliği ve çeşitliliğini açıklama amacına (Duckitt, 1992: 1190-1191) hizmet edeceği düşünülmektedir.

Bu tezin diğer bir amacı kaçınmacı ırkçılık ve kültürleşme çalışmaları arasındaki ilişkiyi ele almaktır. İlgili akademik literatür tarandığında kaçınmacı ırkçılık kavramı ile kültürleşme kuramlarının birlikte ele alınmadığı, diğer bir deyişle ev sahibi toplumun kültürleşme beklentileri ve algılarının örtük tutumlar ile ilişkisinin incelenmediği görülmektedir. Bununla birlikte, Etkileşimli Kültürleşme Modelinin (Bourhis ve ark., 1997) ev sahibi toplum ile göçmen grup arasındaki ilişkinin uyumlu olduğunu varsaydığı durumlarda dahi göçmenlerin ayrımcılık ve stres yaşadığı saptanmış olup bu durumun nedeninin ev sahibi toplumun normatif diskura bağlı olarak açık ölçümlerde entegrasyon stratejisini tercih etmesi olabileceği değerlendirilmektedir (Jasinskaja-Lahti ve ark., 2003: 93). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda kaçınmacı ırkçıların açık olarak entegrasyon politikalarını desteklediği fakat göçmenlere karşı örtük seviyede olumsuz tutumlara sahip olduğu ve bu örtük tutumların onların göçmen gruba yönelik

davranışlarını etkileyerek göçmenlerin kültürleşme stresi yaşamasına neden olduğu ileri sürülebilir. Ev sahibi grubun entegrasyon sırasındaki sorumluluğunun genelde pasif bir hoşgörüye indirgendiği ve entegrasyondan göçmen grubun sorumlu olarak görüldüğü (Kunst ve ark., 2015: 1-2) ancak entegrasyonun gerçekleşmesi için ev sahibi toplumun pasif hoşgörüsünün yeterli olmayabileceği, ev sahibi topluma daha aktif bir rol düştüğü (Phelps ve ark., 2011: 404) vurgulanmaktadır. Bu nedenle kaçınmacı ırkçıların kültürleşme stratejilerinin araştırılmasının öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Suriyeliler Türkiye'deki en büyük mülteci grubu ve kültürleşmeyi deneyimleyen en kalabalık topluluğu oluşturmakta (Mülteciler Derneği, 2021) ve sıklıkla önyargı ve ayrımcılığın hedefi olmaktadır (Çakıcı ve ark., 2016: 838-839; Özdemir ve Öner-Özkan, 2016: 231-241). Bu sebeple bu çalışmada Türklerin/Türkiyelilerin Suriyelilere yönelik tutumlarının, kültürleşme beklentilerinin ve kültürleşme algılarının incelenmesine karar verilmiştir. Suriyelilere yönelik tutumların incelenmesinin ve bu tutumların politik kimliklere göre nasıl farklılaştığının tespit edilmesinin Türkiye'deki önemli bir sosyal sorunun (Aydın ve ark., 2022: 29-30) olası çözümlerine dair iç görü kazanılmasını sağlayarak toplum yararına fayda üreteceği, toplumsal/kültürel alanda yaygın bir etkiye sahip olacağı ve politik psikoloji literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ilk olarak önyargıya, önyargı çalışmalarının tarihçesine ve önyargının birey ve grup düzeyi yordayıcılarına dair açıklamalar yapılacaktır. Önyargının birey düzeyi yordayıcıları olarak eğitim seviyesi, politik kimlikler ve dindarlığa; grup düzeyi yordayıcıları olarak sosyal normlara, Sosyal Kimlik Kuramına ve Benlik Kategorizasyon Kuramına yer verilmiştir. Önyargıya dair bu açıklamalar yapıldıktan sonra çağdaş ırkçılık kuramlarının gelişimi ve kaçınmacı ırkçılık kavramı açıklanmıştır. Son olarak da kültürleşme kavramına, Berry'nin kültürleşme modeline, Bourhis'in Etkileşimli Kültürleşme Modeline ve Piontkowski'nin Kültürleşmenin Uyum Modeline değinilmiştir.

2.1. Önyargı

Önyargı "yeterli dayanak olmadan başkaları hakkında kötü düşünme" olarak tanımlanmaktadır (Allport, 1954/1966: 6). Bilişsel, afektif ve davranışsal unsurları içeren önyargıya olumsuz kalıp yargılar, hoşlanmama/küçümseme duygusu ve önyargının davranışsal dışavurumu eşlik etmektedir (Duckitt, 2003: 566). Kalıp yargılar, gruplar üzerine düşündüğümüzde aklımıza gelen ve onlara atfettiğimiz özelliklerdir (Devine, 1989: 5; Stangor, 2009: 2). Duygusal tepkiler, gruplara ve grup üyelerine yönelik hissedilen anksiyete, tiksinme, acıma gibi duygular olarak; davranışsal eğilimler ise kaçınma, ayrımcılık, şiddet gibi eylem örüntüleri olarak tanımlanmaktadır (Cohrs ve Duckitt, 2012: 2; Duckitt, 2003: 563-565).

2.2. Önyargı Çalışmalarının Tarihçesi

Psikoloji disiplini yüzyılı aşkın süredir önyargıya ve önyargının nedenlerine dair açıklamalar getirse de önyargıyı tüm detaylarıyla ele alabilen bir teori veya bütüncül bir kuramsal çerçeve bulunmamaktadır (Cohrs ve Duckitt, 2012: 7; Duckitt, 1992: 1188). Duckitt (1992: 1190; ayrıca bkz. Cohrs ve Duckitt, 2012) önyargıya dair açıklama yapan kuramları analiz etmiş ve kuramların önyargının nedenine dair dört farklı analiz seviyesinden açıklama yaptığını saptamıştır, bunlar: önyargının evrensel ve doğal olan

psikolojik temelleri, sosyal ve gruplar arası dinamikler, önyargının sosyal olarak bulaşıcılığı ve bireysel farklardır.

Psikoloji tarihi incelendiğinde önyargının doğal veya irrasyonel/hastalıklı olduğuna dair birbiriyle çelişen açıklamalar yapıldığı ve değişen paradigma ile farklı periyodlarda bu açıklamalardan birinin yaygın olarak kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Yirminci yüzyılın başlarında önyargı ve kalıp yargının kavramsal olarak ne olduğu ve nasıl operasyonalize edileceğine dair netlik veya genel bir kabul bulunmamaktaydı (Stangor, 2009: 1). O dönemlerde yapılan çalışmalar çeşitli ırkların performans ve bilişsel kapasiteleri arasındaki farka odaklanmakta, bu farkı azınlıkların entelektüel kapasitelerinin yetersizliği ile açıklamakta ve önyargıyı beyazların, 'geri kalmış' ve 'aşağılık' olan azınlıklara yönelik doğal ve haklı tepkisi olarak görmekteydi (Duckitt, 1992: 1183; Fairchild ve Gurin, 1978: 758; Samelson, 1978: 265-270). Takip eden dönemlerde beyazların üstünlüğünün 'kalıtsal' olmadığı ampirik yöntemlerle gösterilmesi (Fairchild ve Gurin, 1978: 758-759), ABD'ye göçmen alımının durması, akademi dünyasındaki etnik çeşitliliğin artması ve Büyük Depresyon sonucunda çok sayıda psikoloğun politik olarak sola kayması gibi sebeplerle önyargı irrasyonel, hastalıklı ve haksız görülmeye başlanmıştır (Samelson, 1978: 265). 1930 ve 1940'larda ise anaakım psikolojide Freudyen açıklamaların baskın olması sebebiyle önyargı yaygın bir şekilde normal ve evrensel psikolojik süreçlerin bir sonucu ve bir savunma mekanizması (Hovland ve Sears, 1940: 307-308) olarak görülmüştür, ancak İkinci Dünya Savaşını takip eden dönemde önyargı tekrar patolojik olarak görülmeye başlanmış ve önyargıya yatkın kişilik özellikleri (bkz. Adorno ve ark., 1950) saptanmaya çalışılmıştır (Fairchild ve Gurin, 1978:760). 1960'lı yıllarda ABD'nin güneyindeki kurumsallaşmış ırkçılık probleminin gündeme gelmesiyle önyargıya yönelik çalışmaların odak noktası psikolojik faktörlerden toplumsal ve kültürel faktörlere ve önyargının sosyal olarak bulaşıcılığına kaymıştır (Duckitt, 1992: 1187). Bu çalışmalar, önyargıyı patolojik bir fenomen olarak ele almakta ve kurumsal düzenlemelerle birlikte önyargının da ortadan kalkacağını varsaymaktaydı; ancak 1970'lerde yapılan ampirik çalışmaların önyargının sadece sosyal yapı ile açıklanamayacağını göstermesi ve bilişsel akımın psikolojideki etkisiyle 1980'lerde önyargının bireysel faktörlerini vurgulayan çalışmalar tekrar yaygınlaşmıştır (Duckitt, 1992: 1188; Hortaçsu, 1998: 28). Önyargının bilişsel süreçlerin ve sosyal

kategorizasyonun kaçınılmaz bir sonucu olduğunu ileri süren Sosyal Kimlik Kuramının 1980'lerde etkin olmasıyla önyargı tekrar kaçınılmaz ve doğal bir fenomen olarak ele alınmıştır (Hogg ve Abrams, 1998: 45; Tajfel ve ark., 1971: 172; Tajfel, 1982: 22-24; Tajfel ve Turner, 1979: 42-43).

2.3. Önyargının Kaçınılmazlığı ve Evrenselliği

Allport (1954/1966: 20-22) çevremizi, insanları ve nesneleri kategoriler aracılığıyla algıladığımızı, bu şekilde çevremizdeki karmaşık bilgi yığınını anlamlandırabildiğimizi ve dünyada işlevsel bir şekilde hareket edebildiğimizi açıklamaktadır. Algının kategoriler aracılığıyla gerçekleşmesi önyargının temelidir; yaşama uyumumuzun hızlı, düzgün ve tutarlı olmasını ve bilişsel kapasitemizin verimli kullanılmasını sağlamaktadır (Allport, 1954/1966: 20-21, 173). Bilişsel yükü azaltan, bilgi işleme sürecini kolaylaştıran ve algının daha kolay gerçekleşmesini sağlayan kalıp yargılar (Hilton ve Von Hippel, 1996: 238) dış gruba yönelik bir uyaran ile karşılaşıldığında otomatik olarak aktive olmaktadır (Devine, 1989: 5). Çevremizdeki uyaranları kategoriler kullanarak algılamanın insanın bilişsel sürecinin doğal bir sonucu olduğuna, yani önyargının kaçınılmaz ve normal olduğuna dair bu sav (Allport, 1954/1966: 170-171) günümüzde de destek bulmaktadır (Fiske, 2005; Hamilton, 1979: 55-56). Önyargının bilişsel unsurlarını saptamayı amaçlayan Tajfel (1969: 80-92) önyargının kategorizasyon ve bütünlük arayışından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Karmaşık bilgileri basitleştirerek başa çıkma ihtiyacının yol açtığı kategorizasyonun ve insanın bütünlük/tutarlılık arayışının; önyargıya neden olduğunu açıklayan Tajfel (1969: 82-92) sosyal kategorizasyon sonucunda insanların gruplar arası farkları abarttığı ve grup içi farkları minimize ettiğini vurgulamaktadır.

Tajfel tarafından geliştirilen Sosyal Kimlik Kuramı önyargıya dair açıklamalar yaparken, kognitif işlemlerin yanı sıra sosyal etkileşim ve makro-sosyal süreçler gibi farklı seviye açıklamaları da göz önünde bulundurarak sadece birey düzeyinde açıklama yapan indirgemeci yaklaşımlara bir alternatif oluşturmuştur (Hogg, 2006: 111-116; Hortaçsu, 1998: 50). Kuram sosyal kategorizasyonun bireyin çevresini algılamasını ve anlamlandırmasını kolaylaştıran bilişsel araçlar olduğunu ve bireyin toplumdaki yerini

tanımlayarak kişinin benliğinin oryantasyonunu sağladığını ileri sürmektedir (Tajfel ve Turner, 1979: 40). Minimal grup paradigması üzerine inşa edilen kuram grup üyeliklerinin anonim olduğu, herhangi bir çıkar çatışması ve geçmiş düşmanlık öyküsünün bulunmadığı koşullarda dahi insanların iç grubu kayırdığını ve dış gruba olumsuz özellikler atfettiğini göstermektedir (Tajfel ve Turner, 1979: 38-39). Kurama göre insanların farklı grup kategorilerine sahip olması, onların kendilerini ve başkalarını 'biz' ve 'diğerleri' olarak algılaması, iç ve dış grup üyelerine farklı davranması için yeterlidir (Ellemers ve Haslam, 2012: 380). Dolayısıyla Sosyal Kimlik Kuramı perspektifinden değerlendirildiğinde dış gruba yönelik önyargı ve ayrımcı davranışlar doğal ve kaçınılmazdır.

Birey ve grup düzeyinden yapılan bu açıklamalar dış grup üyelerine yönelik önyargının kaçınılmazlığında uzlaşmaktadır. Nihayetinde günümüzde kalıp yargılar ve önyargı; yanlış ve irrasyonel olarak değil, normal ve adaptif bilişsel süreçlerin sonucu olarak görülmektedir (Duckitt, 2003: 561-562).

2.4. Önyargının Birey Düzeyi Yordayıcıları

Sosyal davranışın nedenlerine odaklanan 322 meta analiz çalışmasının sonucunun derlendiği araştırma bulguları sosyal davranışın bireysel ve durumsal faktörlerden benzer oranda etkilendiğini göstermektedir (Richard ve ark., 2003: 337). Bu bulgular hem birey hem de grup düzeyi değişkenlerin önyargıyı birlikte şekillendirdiğini vurgulamaktadır.

Önyargının birey düzeyinde çeşitli yordayıcıları bulunmakla birlikte bu bölümde araştırmanın hedefleriyle ile uyumlu olarak eğitim düzeyi, politik kimlikler ve dindarlık seviyesi değişkenlerinin önyargı ile ilişkisine dair literatür bulgularına yer verilmektedir.

2.4.1. Eğitim Düzeyi ve Önyargı

Literatür bulguları eğitim düzeyi arttıkça dış grup üyelerine yönelik sergilenen önyargı seviyesinin düştüğünü göstermektedir. Nitekim 1988 yılında Avrupa Birliği tarafından Britanya, Fransa, Hollanda ve Almanya'da 3806 katılımcı ile gerçekleştirilen

Eurobarometer 30 çalışmasına göre eğitim seviyesi arttıkça sergilenen açık önyargı azalmaktadır (Meertens ve Pettigrew, 1997: 60-61). Diğer bir çalışmada da ABD'deki bir devlet üniversitesinde sosyo-ekonomik seviye açısından kapsayıcı bir örneklemden üniversiteye giriş ve mezuniyet senelerinde veri toplanarak dört yıllık üniversite eğitiminin önyargı ve etnosentrizm seviyesini etkileyip etkilemediği boylamsal olarak test edilmiştir (Plant, 1958). Sonuçlar üniversite okumanın kişilerin dış grup üyelerine yönelik önyargısını azalttığını, bu değişikliğin kadınlarda erkeklere oranla daha fazla olduğunu göstermektedir (Plant, 1958: 163-164). Eğitim seviyesi ile sergilenen önyargı arasında negatif korelasyon vardır (Bobo ve Kluegel, 1997: 109, 113) ve eğitimli insanlar eğitimsiz insanlara kıyasla daha sıklıkla kaçınmacı ırkçı tanımına uymakta, yani açık ölçümlerde önyargı göstermezken örtük ölçümlerde önyargı göstermektedir (Kuppens ve Spears, 2014: 220). Mültecilere yönelik tutumların yordayıcılarını inceleyen bir meta analiz çalışması (Cowling ve ark., 2019: 6-9) eğitim düzeyi değişkenine yer veren toplamda 5825 katılımcı ile yürütülmüş 25 çalışmanın bulgularını incelediğinde eğitim düzeyinin mültecilere yönelik negatif tutumlardaki azalış ile ilişkili olduğunu ve bu ilişkinin yıllara göre değişmediğini bulgulamaktadır.

Eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin eğitim seviyesi düşük kişilere kıyasla daha az önyargı sergilediğini gösteren bu bulgular eğitimin sosyal istenirlik ve değerlendirme endişesi ile ilişkili olup olmadığı sorularını da beraberinde getirmektedir. Direkt ölçüm ve -katılımcıların anonimliğinin ölçüm yöntemi ile garanti edildiği bir teknik olan (Fidler ve Kleinknecht, 1977)- rastgele cevap yöntemi (randomized response method) kullanılarak tutumların incelendiği bir çalışmada eğitim seviyesi yüksek katılımcıların yabancılara yönelik pozitif tutumlarının sosyal istenirlikten etkilendiği hipotezi sınanmıştır (Ostapczuk ve ark., 2009). Çalışma bulgularına göre anonimliğin ölçüm yöntemi ile garanti edildiği, yani sosyal istenirliğin kontrol edildiği koşulda dahi, eğitim seviyesinin yabancılara yönelik düşük seviye önyargıyı yordadığı görülmüştür (Ostapczuk ve ark., 2009: 926). Benzer bir araştırma da eğitim düzeyi düşük ve yüksek katılımcıların ortamda önyargı karşıtı uyarıcıların bulunduğu/bulunmadığı durumlara ve yalan makinesine bağlanma/bağlanmama koşullarına atandığı deneydir (Wagner ve Zick, 1995). İngilizce 'bogus pipeline' olarak adlandırılan, katılımcıların veri toplama aşamasında bir yalan makinesine bağlandığı yöntemin kullanıldığı çalışmada; eğitim

seviyesi yüksek katılımcıların sosyal istenirlik sebebiyle önyargılarını göstermedikleri varsayımı sınanmıştır. Sonuçlar katılımcıların çalıştığını düşündükleri bir yalan makinesine bağlandığı koşullarda daha fazla önyargı sergilediklerini göstermekle birlikte, önyargıdaki bu artışın eğitim seviyesi yüksek grupta diğer gruba kıyasla daha az olduğu bulgusu araştırma hipotezini yanlışlamaktadır (Wagner ve Zick, 1995: 49-50). Diğer bir deyişle eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin daha az önyargı göstermesinin sebebi salt olarak sosyal istenirlik, değerlendirilme endişesi (Rosenberg, 1969/2009: 212-213) ve talep özellikleri (demand characteristics) (Orne, 1962: 778-779) değildir. Bu bulgulardan yola çıkarak eğitim seviyesi yüksek kişilerin önyargı karşıtı sosyal normları ve eşitlikçi değerleri içselleştirdiğini varsaymak mümkündür.

2.4.2. Politik Kimlikler ve Önyargı

Eğitim durumunun yanı sıra ideolojik görüşler de önyargıyı etkileyen faktörlerden biridir. Sağ politik yönelim; dış gruplara, özellikle de düşük statülü ve stigmatize edilmiş gruplara yönelik kalıp yargı, önyargı ve düşmanlıkla ilişkilidir (Allport, 1954/1966: 431; Cowling ve ark., 2019: 6-9; Jost, 2009: 325). Sol-sağ politik spektrumunda politik olarak sola gidildikçe azınlıklara yönelik açık önyargı azalmaktadır (Jost ve ark., 2004). İdeolojik görüş ile motivasyonel ve bilişsel ihtiyaçlar arasındaki ilişkinin bu duruma neden olan faktörlerden birini oluşturduğu ileri sürülmüştür. Jost ve arkadaşları (2003) Amerika'da politik olarak sağda bulunan muhafazakarların, politik olarak solda bulunan liberallere kıyasla belirsizliğe daha az tolerans gösterdiğini, belirsizlikten kaçındığını, yeniliğe daha az açık olduğunu ve bir düzene olan ihtiyaçlarının daha fazla olduğunu göstermiştir. Bu farklar muhafazakarların kalıp yargı ve önyargılı tutumlara neden liberallere göre daha fazla sahip olduğunu açıklayan faktörler olarak ileri sürülmüştür.

Ek olarak, önyargıyı açıklamaya çalışan bazı sosyal psikoloji kuramları sağ ideolojik görüşe sahip kişilerin önyargılarına odaklanmaktadır. Önyargıyı, birey düzeyinden açıklamayı ve öngörmeyi amaçlayan Sağ-Kanat Yetkeciliği ve Sosyal Baskınlık Kuramları politik görüş ile yakından ilişkilidir. Sağ-kanat yetkeciliği otoriteye ve otoritenin onayladığı sosyal normlara boyun eğmeyi içermektedir ve dış grup üyeleri ile azınlıklara yönelik önyargı, ayrımcılık ve düşmanlığı yordamaktadır (Altemeyer,

1998/2004: 110-112). Altemeyer; sosyal öğrenme, ebeveyn tutumları, aile çevresi ve kişisel deneyimler gibi faktörlerin sağ kanat yetkeciliğine yol açtığını ileri sürmüştür. Sağ kanat yetkeciliği yüksek olan kişiler dünyayı tehlikeli ve endişe verici bir yer olarak görmektedir (Altemeyer, 1998/2004: 112). Bu durumun azınlık karşıtı önyargıyı artırdığı vurgulanmaktadır (Duckitt, 2001: 65).

Ekonomik olarak artı değer üreten tüm sosyal sistemlerin grup temelli sosyal hiyerarşiler etrafında şekillendiği gözlemiyle ortaya çıkan Sosyal Baskınlık Kuramı gruba dayalı sistemleri yaş, cinsiyet ve keyfi (ırk, din vs.) olmak üzere üç grupta sınıflandırmaktadır (Sidanius ve Pratto, 1999: 55). İnsanların eşitlikçi olmayan grup temelli hiyerarşiyi ve 'üstün' grupların 'aşağılık' gruplara hakimiyetini arzulama ve destekleme derecesi 'sosyal baskınlık yönelimi' olarak adlandırılmaktadır (Sidanius ve Pratto, 1999: 48). Kuram grup çatışmalarının (örneğin; ırkçılık, etnosentrizm, cinsiyetçilik, milliyetçilik, vb.) sosyal baskınlık yönelimi olarak adlandırılan bu eğilimin tezahürü sonucunda ortaya çıktığını iddia eder (Sidanius ve Pratto, 1999: 56). Dünyanın 'rekabete dayalı bir orman' olduğuna dair inancın insanların sosyal baskınlık eğilimini yordadığı, bu inancın ise dış gruplara yönelik önyargıyı artırdığı vurgulanmaktadır (Duckitt ve ark., 2002: 80).

Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Sağ Kanat Yetkeciliğinin birlikte yeryüzündeki önyargının varyansının %50'sini açıkladığı ileri sürülmektedir (Altemeyer, 1998/2004: 117-122; Pratto ve ark., 2006: 284). Hem Sosyal Baskınlık Yönelimi hem de Sağ Kanat Yetkeciliği sağ politik görüşe sahip kişilerde yüksek, sol politik görüşe sahip kişilerde ise daha düşüktür (Duckitt, 2001: 44-45; Sidanius ve Pratto, 1999: 96-98). Bu nedenle her iki kuram perspektifinden de politik olarak sağda olan kişiler politik olarak solda olan kişilere kıyasla dış gruba ve azınlıklara yönelik önyargı sergilemeye daha yatkın olacaklardır.

1960'lar sonrasında Amerika'da geleneksel ırkçılık ölçeklerinin önyargıyı tespit etmekte yetersiz kalmasıyla ortaya çıkan Sembolik Irkçılık (Sears, 1988), Modern Irkçılık (McConahay, 1986) ve Kaçınmacı Irkçılık (Dovidio ve Gaertner, 2004; Dovidio ve ark., 2012: 415) gibi Çağdaş Irkçılık Kuramları da farklı politik grupların tutumlarına dair açıklamalar sunmaktadır. Modern Irkçılık ve Sembolik Irkçılık Kuramları Amerika'da

muhafazakâr olarak adlandırılan sağ politik eğilimli kişilerin tutumlarını, Kaçınmacı Irkçılık Kuramı ise Amerika'da liberal olarak adlandırılan sol politik yönelimli kişilerin önyargısını yordamaktadır (Dovidio ve Gaertner, 2004: 7). Modern Irkçılık ve Sembolik Irkçılık Kuramları özbildirim yöntemine dayalı anket aracılığıyla ölçülürken, Kaçınmacı Irkçılık ise tepki süreleri gibi ölçümler aracılığıyla tespit edilmektedir (Dovidio ve ark, 2012: 415; Dovidio ve Gaertner, 2004: 19-20). Yani sağ politik yönelime sahip kişiler önyargılarını daha rasyonalize edilebilir şekilde ifade ederken, politik olarak solda bulunan kişiler ise önyargılarını açık bir şekilde ifade etmemekte; bu kişilerin önyargıları ancak tepki süresi ölçümleri, deri tepkileri gibi dolaylı ölçümler aracılığıyla saptanmakta; yani politik olarak solda bulunan kişiler önyargısını bilinçdışı ve refleksif tepkiler olarak sergilemektedir (Cullum, Harton ve Nail, 2003; akt. Harton ve Nail, 2008: 65-66; Nail ve ark., 2003: 754; Gaertner, 1973: 337-338). Baskın grubun azınlık gruplara yönelik tutumlarının baskın grubun ideolojik eğilimlerinden nasıl etkilendiğini inceleyen öncü çalışmalardan (Gaertner, 1973: 336) birinde New York'ta yaşayan ve politik parti üyelikleri (muhafazakâr veya liberal) bilinen benzer sosyo-ekonomik seviyedeki beyaz Amerikalılara telefonla ulaşılmıştır. Çalışmada; görünürde yanlışlıkla aranan deneklerin, yardıma ihtiyacı olan ve aksanından beyaz veya siyah olduğu anlaşılan araştırmacıya ne sıklıkla yardım edeceği gözlenmiş ve muhafazakarların beyazlara siyahlara yardım ettiğinden daha fazla yardım ettiği, liberallerin ise iki ırka yardım etme davranışında istatistiksel olarak fark olmadığı görülmüştür (Gaertner, 1973: 336-339). Bununla birlikte deneklerin yardım isteğini duymadan telefonu kapatma davranışı incelendiğinde ise liberallerin telefondaki kişi siyah olduğunda beyaz olmasına kıyasla daha sıklıkla telefonu erken kapattığı ancak muhafazakarların böyle bir ayrım yapmadığı saptanmıştır (Gaertner, 1973: 337-338). Yani muhafazakârlar doğrudan ayrımcılık yapıyorken, liberaller ise daha dolaylı bir şekilde ayrımcılık yapmaktadır. Amerika'da farklı politik kimliklere sahip beyazların kurgusal bir hukuk davasını nasıl değerlendirdiklerini inceleyen diğer bir çalışma (Nail ve ark., 2003: 754) ise muhafazakâr beyazların siyahların aleyhine olacak şekilde ayrımcılık yaptığını, liberal beyazların ise aynı durumlarda siyahların lehine olacak şekilde ayrımcılık yaptığını göstermiştir. Yapılan diğer bir araştırma (Cullum, Harton ve Nail, 2003; akt. Harton ve Nail, 2008: 65-66) liberal ve muhafazakâr beyazların siyahlara karşı örtük önyargılarının istatistiksel olarak farklı olmadığını ancak muhafazakârların istatistiksel olarak liberallerden daha fazla açık

önyargı sergilediğini göstermektedir. Bu konuda yapılan bir doktora tezi (Berry, 2012: 76) de bu bulguları doğrular nitelik taşımaktadır. Tüm bu araştırma bulguları Amerika'da politik olarak kendini liberal olarak tanımlayan kişilerin genelde önyargılarını açık bir şekilde göstermediği, muhafazakârların ise dış gruba yönelik önyargılarını açık olarak sergilediğini göstermektedir.

Özetle literatürdeki kuramlar, açıklamalar ve araştırma bulguları sol politik yönelime sahip kişilerin, sağ politik yönelime sahip kişilere kıyasla dış gruplara yönelik daha az önyargı sergilediklerini göstermekte ve sağ-sol politik spektrumunda sola doğru gidildikçe azınlıklara ve dış grup üyelerine yönelik sergilenen önyargının azalacağını vurgulamaktadır.

2.4.3. Dindarlık ve Önyargı

Dindarlığın dış gruplara yönelik tutumları ne yönde etkilediği, diğer bir deyişle dindarlığın önyargıyı mı yoksa tolerans ve kabulü mü pozitif olarak yordadığı önemli bir soruyu oluşturmaktadır. Gordon Allport (1954/1966: 444) dindarlığın paradoksal bir şekilde hem önyargıyı arttırdığını hem de azalttığını iddia etmektedir. Allport kişinin kendini adadığı (devout) ve dine odaklandığı dindarlık formunun dış grup üyelerine yönelik önyargıyı azalttığını; kurumsal (institutional) dindarlığın, doğası gereği politik bir şekilde dış grup üyelerine yönelik önyargıyı arttırdığını vurgulayarak iki türlü dindarlık arasında ayrım yapmaktadır (Allport, 1954/1966: 452). Bu sava göre daha sonraları iç güdümlü (intrinsic) olarak adlandırılan dindarlık formu dış gruba yönelik düşmanlığı azaltır, evrensel barışı ve kabulü teşvik eder; buna karşın dış güdümlü olarak adlandırılan (extrinsic) dindarlık ise dış gruba yönelik önyargıyı artırır; düşmanlığı onaylar ve teşvik eder.

Bununla birlikte Batson ve arkadaşları (1993: 296) Allport'un bu savına karşı çıkmakta ve literatürdeki bulgulardan hareketle kişinin dindar olduğu ölçüde dış grup üyelerine yönelik daha fazla önyargı sahibi olacağını vurgulamaktadır. Batson ve arkadaşları (1993: 296) ABD ve Avrupa'da 1940-1990 yılları arasında yapılan ve dindarlığın üç göstergesi (kilise üyeliği/kiliseye gitme, dine dair olumlu tutumlar, dini inançlara dair

muhafazakarlık ve tutuculuk) ile önyargının dört göstergesi (etnosentrizm, ırksal önyargı, anti-semitizm ve diğer önyargılar) arasındaki ilişkiyi ele almış 38 çalışma ve bu çalışmalardaki 47 adet bulguyu derlemiştir. Derlemede ele alınan 47 sonuçtan 37'si dindarlık ile önyargı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki gösterirken, sadece 2'si dindarlık ile önyargı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki göstermektedir (Batson ve ark., 1993: 302). Bulguların 8'inde ise anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu bulgular dindarlığın önyargıyı pozitif yönde anlamlı olarak yordadığını göstermektedir. Allport tarafından öne sürülen iddiayı test etmek amacıyla Batson ve arkadaşları (1993: 304) farklı dindarlık türleri arasında ayrım yapan 1949-1990 yılları arasında yürütülmüş 32 çalışmadaki 41 bulguyu derlemiştir. Derlemede 41 sonucun 39'unda, Allport'un iddiası ile uyumlu bir şekilde, dış güdümlü dindarların iç güdümlü dindarlardan daha önyargılı olduğu görülmektedir (Batson ve ark., 1993: 302; Batson ve Stocks, 2005: 416). Dış güdümlü dindarlar iç güdümlü dindarlardan anlamlı olarak daha önyargılı olmakla birlikte, iç güdümlü dindarların dindar olmayan kişilerden daha az önyargısız olmadığı; diğer bir deyişle dindarlığın her iki formunun da toleransı artırmadığı ancak sadece dış güdümlü dindarlığın önyargıyı artırdığı tespit edilmiştir (Batson ve ark., 1993: 329). Toplam örneklem sayısı 1891 kişi olan 10 adet çalışmayı inceleyen bir meta analiz çalışmasının (Donahue, 1985: 405-406) bulguları da iç güdümlü dindarlığın önyargı ile anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığını, dış güdümlü dindarlığın önyargı ile pozitif olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu göstererek bu bulguları desteklemektedir. Dini bir anlam arayışı olarak görenlerin; dogmatik dindarlara, yani kendi dinlerinin tek doğru olduğundan emin olan ve hiçbir delilin onları inancından alıkoymayan kişilere kıyasla daha az önyargılı olduğu bulguları (Schneider, 2004: 275) da söz konusu verileri destekler şekilde yorumlanabilir. Ek olarak mültecilere yönelik tutumların yordayıcılarını incelemek için 70 araştırmanın sonuçlarını derleyen bir meta analiz çalışması (Cowling ve ark., 2019: 6-9) dindarlık değişkenine yer veren toplamda 4818 katılımcı ile yürütülmüş 21 çalışmanın bulgularını incelediğinde dindarlığın mültecilere yönelik negatif tutumlardaki artış ile ilişkili olduğunu ve bu ilişkinin yıllara göre değişmediği ortaya çıkarmıştır.

Özetle literatür bulguları iç güdümlü dindarlık formunun açık önyargıyı artırmadığı ve azaltmadığını; dış güdümlü dindarlık formunun ise önyargıyı artırdığını göstermektedir.

Bu nüans göz önünde bulundurulmakla birlikte literatür bulguları genel olarak dindarlık değişkeninin önyargı artırıcı bir etki yarattığına işaret etmektedir (Batson ve ark., 1993: 302). Lakin bu çalışmaların çoğunda baskın grup ile dış grupların farklı dini kimliklere sahip gruplar olarak seçildiği göz önünde bulundurulmalı ve dış grup üyelerinin de aynı dini kimliğe sahip kişiler olarak seçildiği durumda farklı bir örüntü elde edilebileceği unutulmamalıdır.

2.5. Önyargının Grup Düzeyi Yordayıcıları

Bu bölümde önyargı ile sosyal normlar arasındaki ilişkiye, önyargıyı grup üyelikleri ile açıklayan Sosyal Kimlik ve Benlik Kategorizasyonu Kuramlarına, sosyal kategoriler aracılığıyla önyargıyı azaltmayı hedefleyen açıklamalara ve Ortak İç Grup Kimlik Modeline değinilecektir.

2.5.1. Önyargı ve Sosyal Normlar

Sosyal normlar, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde birey için bir referans noktası ve bir rehberdir; yani, bireyin deneyimlediği durumu ve bireyin davranışını yönetebilir veya değiştirebilir (Sherif, 1936: 44, 86). Sherif (1936: 78, 104) grubun etkisi altında olan bireyin bir kişi olarak değil, bir grup üyesi olarak hareket ettiğini ileri sürer. Bu durum grubun baskısına uymaktan farklıdır. Otokinetik Etki Deneyinin (Sherif, 1936: 111-113) gösterdiği üzere bir grup insan, yeni ve bilinmedik bir durum ile karşı karşıya geldiğinde grup normu ortaya çıkar ve bu grup normu bireyler için bir referans noktası görevi taşır ve ortak tutumlara, beğenilere ve tercihlere yol açar. Sosyal norm kişi tarafından içselleştirildiğinde ise kişi tek başına da olsa norma uygun şekilde düşünür ve hareket eder (Sherif, 1936: 117-138). Böylece grup ve sosyal norm insanın zihninde yer eder ve bireyin davranışını şekillendirir.

Sherif, bir sosyal norm olan değerlerin nasıl içselleştirildiğini göstermek için Piaget'nin gelişimsel psikoloji perspektifinden çocuklardaki ahlaki gelişim üzerine yaptığı çalışma bulgularından faydalanır (Sherif, 1936: 131-133). 6-8 ve 9-12 yaş gruplarındaki çocuklara yetişkinler tarafından yasaklanmış eylemleri mi, yoksa eşitsizliği mi gayri adil

bulduğunun sorulduğu çalışma; 6-8 yaşlarındaki çocukların büyük çoğunluğunun yetişkinler tarafından yasaklanan durumları gayri adil bulduğunu, 9-12 yaşındaki çocukların çoğunun ise eşitsizlik yaratan durumları gayri adil bulduğunu göstermektedir. Önyargı karşıtı sosyal normlar da aynı şekilde içselleştiriliyor olabilirler. Yapılan bir çalışmada (De França ve Monteiro, 2013) araştırmacının bulunduğu (ırkçılık karşıtı normun görünür olduğu koşul) ve bulunmadığı (ırkçılık karşıtı normun görünür olmadığı koşul) iki durumda 5-10 yaşındaki beyaz çocukların beyaz ve siyah çocuklara kaynak dağıtması istenmiştir. Araştırma sonucunda 5-7 yaş aralığındaki çocukların her iki koşulda da gruplar arası ayrımcılık yaparak kendi gruplarına (beyazlara) daha fazla kaynak verdiği, 8-10 yaş aralığındaki çocukların ise araştırmacının ortamda var olduğu, yani ayrımcılık karşıtı normun görünür olduğu durumda, gruplar arası ayrımcılık yapmadığı ancak araştırmacının olmadığı durumda siyahlara daha az kaynak vererek ayrımcılık yaptığı görülmüştür (De França ve Monteiro, 2013: 268). Önyargı karşıtı sosyal normların öğrenilerek kişilerin davranışlarını etkilediğini gösteren bu bulgular kaçınmacı ırkçı (bkz. 2.6.1. Kaçınmacı Irkçılık) tutumların gelişimsel psikoloji perspektiften nasıl ortaya çıktığını tespit etmektedir.

"Kalıp yargılar ve önyargı sosyal normlardır" argümanını savunan Stangor (2009: 4; ayrıca bkz. Crandall ve Stangor, 2005: 295-303) önyargının ve kalıp yargının bireysel değil sosyal bir fenomen olduğunu ileri sürmekte; insanların sosyal bağlamda uygun görüldüğü ölçüde kalıp yargılara ve önyargılara sahip olduğunu ve bunları ifade ettiğini aksi durumlarda önyargısını göstermediğini vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle, modern dünyadaki insanların çoğu önyargıyı kolaylaştıran normal bilişsel süreçler ile önyargısız değerler ve benlik imajı arasında bir psikolojik çatışma yaşamaktadır (Hodson ve ark., 2004: 120).

2.5.2. Sosyal Kimlik Kuramı

Sosyal Kimlik Kuramı benlik kavramının grup üyeliklerinde, grup sürecinde ve gruplar arası ilişkilerde oynadığı rolü açıklamak için geliştirilmiş bir meta teoridir ve Muzaffer Sherif tarafından geliştirilen Gerçekçi Çatışma Kuramının eksiğini gidermek amacıyla onun üzerine inşa edilmiştir (Hogg, 2006: 111; Tajfel ve Turner, 1979: 33-34). Gerçekçi Çatışma Kuramı; kolektif bir fenomen olan önyargıyı, grup üyelerinin ve grubun karşılıklı

etkileşimi ve iç ve dış grup arasındaki fonksiyonel ilişkiler aracılığıyla açıklamaktadır (Hogg ve Abrams, 1998: 38; Gaertner ve Dovidio, 2012: 443). Sherif 11-12 yaşlarındaki erkek çocuklarıyla bir yaz kampında yaptığı Robbers Cave adlı deney ile gruplar arasındaki rekabetin olumsuz kalıp yargılar, önyargı ve ayrımcılık ürettiğini; karşılıklı bağımlılık ve gruplar arası iş birliğinin ise olumsuz kalıp yargıları, önyargıyı ve ayrımcılığı azalttığını göstermiştir (Gaertner ve Dovidio, 2012: 443; Hogg ve Abrams, 1998: 38-40). Gerçekçi Çatışma Kuramına göre önyargı ve ayrımcılığın ortaya çıkma nedeni farklı grupların kısıtlı kaynaklar üzerinde rekabet etmesi ve grup çıkarlarının çatışmasıdır (Ellemers ve Haslam, 2012: 380; Hogg ve Abrams, 1998: 38-40). Gerçekçi Çatışma Kuramının önyargının nedenlerini anaakım psikoloji kuramları gibi bireyin özellikleriyle değil grup dinamikleriyle açıklaması sosyal psikolojiyi indirgemecilikten uzaklaştırması sebebiyle önem taşımaktadır (Duckitt, 1992: 1188; Gaertner ve Dovidio, 2012: 442-443; Hogg ve Abrams, 1998: 39).

Sosyal Kimlik Kuramı, Sherif'in açıkladığı gibi kısıtlı kaynaklar için yarışmanın gruplar arası önyargıya neden olacağını kabul etmekle birlikte bu durumun önyargının ortaya çıkması için mutlak bir gereklilik olmadığını vurgulamaktadır (Brown, 2000: Tajfel ve Turner, 1979: 33-39). Sosyal Kimlik Kuramı çalışmaları insanların rastgele gruplara atandığı, grup üyeliklerinin anonim olduğu; çıkar çatışmasının, yüz yüze etkileşimin ve geçmiş düşmanlık öyküsünün olmadığı, bir tahtaya yansıtılan nokta sayısını tahmin etme gibi keyfi ve önemsiz kriterler ile oluşturulan minimal grup koşullarında dahi insanların iç grubunu kayırdığını ve herkes için maksimum kazancı değil iç ve dış grup arasındaki maksimum farkı önceledığini göstermektedir (Tajfel ve ark., 1971: 172).

Sosyal kimlik, "bireylerin bir sosyal grup (veya gruplara) üyeliğine ilişkin bilgi ve bu üyeliğe verilen değer ve duygusal öneminden kaynaklanan benlik kavramının bir parçası" olarak tanımlanmaktadır (Tajfel, 1982: 24). Sosyal Kimlik Kuramına göre sosyal davranış, bir uçta gruplar arası, diğer uçta kişiler arası davranışın bulunduğu bir skala arasında yer alır ve saf haliyle bu ekstrem uçlardan birinde bulunmaz. Tajfel ve Turner (1979: 34) gerçek hayatta sadece bir birey olarak veya mutlak bir grup üyesi olarak hareket eden bir insan bulmanın imkânsız olduğunu açıklayarak; uzun yıllardır birbirini tanıyan iki dostu ilk uca yaklaşan bir örnek olarak, birbiri ile savaşan iki ülke askerini ise

diğer ekstereme yaklaşan bir örnek olarak sunmaktadır. Sosyal Kimlik Teorisi insanların nasıl bir birey olarak değil de grup üyesi olarak hareket ettiği sorusunu açıklamayı amaçlamaktadır.

Sosyal Kimlik Kuramı sosyal kategorizasyon, grupla özdeşleşme (social identification) ve sosyal karşılaştırma süreçleri aracılığıyla sosyal davranışı tanımlamakta ve öngörmektedir. Sosyal kategorizasyon, bilişsel olarak bireylerin gruplar halinde sınıflandırılması sürecidir; bilgiyi düzenlemeyi, davranışı anlamayı ve tahmin etmeyi sağlayarak karmaşık sosyal durumlarda insanların işlevsel bir şekilde hareket etmesine yardımcı olur (Ellemers ve Haslam, 2012: 381; Stangor, 2009: 3; Tajfel, 1969: 81-92). Sosyal kategorizasyon bireyin çevresini algılamasını ve anlamlandırmasını kolaylaştırır ve bireyin toplumdaki yerini tanımlayarak kişinin benliğinin oryantasyonunu sağlar (Tajfel ve Turner, 1979: 40). Objektif bir süreç olmayan sosyal kategorizasyon büyük oranda kişinin kendi benliğine referans ile yapılır: İnsanlar başkalarını kendilerine olan benzerliklerine ve farklılıklarına göre sınıflandırır ve onları iç grup veya dış grup üyesi olarak algılarlar (Hogg ve Abrams, 1998: 19). Sosyal kategorizasyon sonucunda aynı grup içindeki kişiler olduğundan daha benzer, farklı grup üyeleri ise olduğundan daha farklı olarak algılanır (Hogg ve Abrams, 1998: 18-19; Stangor, 2009: 3; Tajfel, 1969: 82-85). İnsanlar aynı kategorideki bireyler arasındaki benzerliklere odaklanma ve bu özellikleri tüm grup üyeleri tarafından paylaşılan öğeler olarak görme eğilimindedir (Ellemers ve Haslam, 2012: 381).

Kategorizasyon sürecine benliğimiz de dahil edilmektedir; nesneleri, deneyimleri ve başkalarını kategorize ettiğimiz gibi kendimizi de kategorize ederiz (Hogg ve Abrams, 1998: 19). Grupla özdeşleşme olarak adlandırılan bu süreç, grup üyeliğine dair bilişsel farkındalığı ve grup üyeliği için duygusal önemi içerir (Ellemers ve Haslam, 2012: 382; Tajfel ve Turner, 1979: 40). İnsanlar ait olduğu iç grupları önemsedikleri ölçüde grup kimliğini vurgulamak ve bu gruplara verilen değeri korumak ve artırmak için motive olacaklardır (Ellemers ve Haslam, 2012: 382).

Sosyal karşılaştırma ise grupların çeşitli hususlarda birbirleri ile karşılaştırılması ve grup karakteristiklerinin değerlendirilmesi sürecidir. Farklı grup özelliklerinin birbiri ile

karşılaştırılması sonucunda grupların sosyal statüsü ve algılanan prestiji belirlenir (Ellemers ve Haslam, 2012: 381). Yapılan bu sübjektif değerlendirme sonrasında gruplar olumlu ve olumsuz değer konotasyonlarına sahip olarak algılanır (Tajfel ve Turner, 1979: 40). Sosyal Kimlik Kuramına göre insanlar kendilerini grup üyelikleriyle tanımlarlar ve diğer gruplarla karşılaştırmalar yaparak olumlu bir kimliğe sahip olmaya ve özsaygılarını artırmaya çalışırlar (Hogg ve Abrams, 1998: 21; Tajfel ve Turner, 1979: 35-40). İnsanların gruplar arası farklılık oluşturabilmek için objektif bireysel ve grup kazançlarından vazgeçtiğini gösteren bulgulardan faydalanan kurama göre insanlar iç grup kazancını değil, iç ve dış grup arasındaki maksimum farkı önemsemekte ve iç grup kayırmacılık veya dış gruba yönelik ayrımcılık yaparak benlik saygısına ve olumlu grup ayırt ediciliğine sahip olmayı amaçlamaktadır (Hogg ve Abrams, 1998: 45; Tajfel ve ark., 1971: 172; Tajfel, 1982: 22-24; Tajfel ve Turner, 1979: 42-43). Dolayısıyla Sosyal Kimlik Kuramı perspektifinden değerlendirildiğinde sosyal kategorizasyon, yani insanların farklı grup kategorilerinde bulunması, bireylerin kendilerini ve başka grup üyelerini 'biz' ve 'diğerleri' olarak algılaması, iç grubu kayırması ve dış grup üyelerine yönelik ayrımcı davranması için yeterlidir (Ellemers ve Haslam, 2012: 380; Tajfel ve Turner, 1979: 40). Diğer bir deyişle kurama göre sosyal kategorizasyon sonucunda insanlar iç gruplarına yönelik olumlu tutumlara sahip olurken, dış gruplara yönelik olumsuz tutumlara sahip olmaktadır (Tajfel ve Turner, 1979: 38-39). Gruplar arası ayrımcılık özsaygıya yol açtığı gibi, özsaygıya yönelik bir tehdit oluştuğunda da kişiler ayrımcılığa yönelerek özsaygı ihtiyacını karşılamaktadır (Hogg ve Abrams, 1998: 21, 45).

Kuram, insanların kendilerini benzersiz bireyler olarak değil grup üyesi olarak düşündüğünü ve bu şekilde tanımladığını ve grup üyeliğini benliklerinin önemli bir parçası olarak içselleştirdikleri ölçüde iç ve dış grupları kıyaslayarak olumlu bir kimliğe sahip olmayı amaçladığını varsaymaktadır (Ellemers ve Haslam, 2012: 380-384; Tajfel ve Turner, 1979: 40). Yaptığı karşılaştırmalar sonucunda tatmin edici olumlu bir kimliğe sahip olamayan dezavantajlı azınlık grup üyeleri gruplar arası hiyerarşinin ne kadar geçirgen, grup statülerinin ne kadar meşru ve kalıcı olarak algılandığına bağlı olarak bir dizi kimlik yönetimi stratejisi yoluyla olumlu bir kimliğe sahip olmaya çalışır (Tajfel ve Turner, 1979: 43-44). Bu üç strateji; bireysel hareketlilik, sosyal yaratıcılık ve sosyal

rekabettir. Hiyerarşi geçirgen ve grup statüleri kalıcı olarak algılandığı ölçüde düşük statülü grup üyeleri bireysel hareketlilik stratejisini kullanarak kendi gruplarını terk edip yüksek statülü gruba geçmeyi çalışacaktır (Ellemers ve Haslam, 2012: 382). Eğer hiyerarşi geçirgen algılanmıyor ancak kalıcı algılanıyor ise düşük statülü grup üyeleri sosyal yaratıcılık stratejisi kapsamında bulunan üç yoldan birini tercih ederek özsaygısını artırmaya çalışacaktır: kişi farklı bir grup ile karşılaştırma yapabilir, dış grupla yapılan karşılaştırmayı farklı bir boyutta gerçekleştirebilir veya karşılaştırma boyutuna atfedilen değeri değiştirebilir (Ellemers ve Haslam, 2012: 383-384). Sosyal rekabet stratejisi ise hiyerarşi geçirgen, grup statüleri ise meşru ve kalıcı algılanmadığında kullanılabilecek bir stratejidir ve düşük statülü grup üyelerinin mevcut sistemi değiştirme amacıyla yüksek statülü grup üyeleri ile direkt rekabet etmesidir (Ellemers ve Haslam, 2012: 383-384). Değişim yaratmak veya statükoyu korumak amacı ile ilişkili olan 'sosyal rekabet' inancı baskın hale geldikçe insanların birey olarak değil grup üyesi olarak davranma olasılıkları artmakta, gruplar birbirlerini grup özellikleri ile tanımlamaya ve dış gruba yönelik tek tip davranış göstermeye başlamaktadır (Tajfel ve Turner, 1979: 36).

Biliş, gruplar arası etkileşim ve makro-sosyal süreçler gibi farklı seviyelerden önyargıya dair açıklamalar yapan Sosyal Kimlik Kuramı (Hogg, 2006: 111-116) bireyci ve indirgemeci açıklamalardan uzaklaşarak sosyal psikoloji içindeki en önemli kuramlardan birini oluşturmaktadır.

2.5.3. Benlik Kategorizasyonu Kuramı

Sosyal Kimlik Kuramından sonra geliştirilen ve onu tamamlayan Benlik Kategorizasyon Kuramı (Self Categorization Theory) Sosyal Kimlik Kuramının fikirlerini genişletip detaylandırarak kuramın açıklamakta eksik kaldığı noktalara odaklanmaktadır (Turner, 1999: 6-7). Sosyal Kimlik Kuramın temel varsayımlarından olan insan davranışının bireylerarası-gruplararası süreklilik içinde gerçekleştiği analizi (Tajfel ve Turner, 1979: 34) Benlik Kategorizasyonu Kuramının da odak noktasını oluşturmaktadır. Kuram, insanların hem bir birey hem de bir grup üyesi olduğunu kabul eder, kişinin kendini nasıl ve ne zaman bir birey veya bir grup üyesi olarak gördüğünü açıklar ve kendilik algısındaki bu değişimin etkisini inceler (Turner ve Reynolds, 2012: 399-400).

İnsanlar çeşitli kimliklere sahiptir. Benlik Kategorizasyon Kuramı kimlik kavramını, benliğin kişinin kullanımına hazır olan bilişsel temsilleri olarak tanımlar ve duruma göre aktive olan farklı düzeylerde birden çok kimliği içinde barındırdığını ileri sürer (Turner ve ark., 1987: 44). Benlik Kategorizasyon kuramı üç farklı kategorizasyon seviyesi tanımlamaktadır: üst seviye bir benlik kategorisi olan 'insanlık kimliği' kişinin kendini diğer yaşam türleri ile kıyaslayarak insan türünün bir üyesi olarak kategorize etmesini, orta seviye bir benlik kategorisi olan 'sosyal kimlik' kişinin iç grup dış grup benzerlik ve farklılıklarına odaklanarak kendini bir grup üyesi olarak kategorize etmesini, alt seviye bir benlik kategorisi olan 'kişisel kimlik' ise kişinin kendini eşsiz bireysel özellikleri aracılığıyla kategorize etmesini içermektedir (Turner ve ark., 1987: 45; Turner ve Reynolds, 2012: 403). Farklı seviyelerdeki benlik kategorileri arasında fonksiyonel bir karşıtlık bulunmaktadır: kişi kendini bir seviyede kategorize ettiğinde seviye içi benzerlikleri ve seviye arası farklılıkları yüksek algılama olasılığı artacak, yani kişinin kendini diğer seviyelerdeki benlik kategorilerini kullanarak tanımlama ihtimali azalacaktır (Turner ve ark., 1987: 49).

Kurama göre hangi kimliğin ne zaman baskın hale geldiğini ve benliğin nasıl kategorize edileceğini görünürlük (salience) belirler. Görünürlük, benlik-kategorisini kullanmaya hazır oluş (erişilebilirlik) ile bu kategorinin çevredeki uyarıcıya uyumu arasındaki etkileşim sonucu belirlenir (Turner ve Reynolds, 2012: 405). Uyum, kıyaslamalı uyum (comperative fit) ve normatif uyum olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kıyaslamalı uyum meta-kontrast ilkesi ile açıklanmaktadır. Meta-kontrast ilkesi, bir insan topluluğunun kendi içindeki algılanan farkın, referans noktasını oluşturan diğer insanlar ile algılanan farktan daha az olduğu ölçüde bir grup olarak kategorize edilme eğiliminde olduğunu belirtir (Ellemers ve Haslam, 2012: 388; Turner, 1999: 13; Turner ve Reynolds, 2012: 404). Normatif uyum, grup üyeleri arasındaki algılanan benzerlik ve farklılıkların, sosyal olarak grup üyeliklerine atfedilen anlam ile ne ölçüde örtüştüğüdür (Turner ve Reynolds, 2012: 403).

Benlik Kategorizasyonu Kuramı insanların kendisini bir kategorinin üyesi olarak tanımladığında (kategorinin görünürlüğü arttığında) kategori içi farklılıkların az, kategori

dışı farklılıkların fazla algılanacağını vurgulamaktadır (Turner ve ark., 1987: 49). Kişi kendini bir benlik kategorizasyonu aracılığıyla tanımladığında kategoriye uygun kalıplara gireceğini (self-stereotyping) ve kendini kategorinin tanımlayıcı nitelikleri ile uyumlu göreceğini varsaymaktadır (Turner, 1999: 11; Turner ve Reynolds, 2012: 402). Benlik kategorizasyonu sonucunda kişi kendini kategorinin diğer üyeleriyle 'özdeş' olarak algılar ve kategoriye uygun stereotipik davranış üretir (Hogg ve Abrams, 1998: 19). Kimliksizleşme (depersonalization) olarak adlandırılan bu süreç sonucunda kişi kendini grubun üyesi olarak algılar, norma ve prototipe uygun bir şekilde hisseder ve davranır (Ellemers ve Haslam, 2012: 388; Hogg, 2006: 119). Benlik Kategorizasyon Kuramına göre grup davranışının, yani bir birey olarak değil grup üyesi olarak hareket etmenin nedeni benliğin bilişsel olarak yeniden tanımlanmasıdır (Turner ve Reynolds, 2012: 402). İnsanlar gruplarıyla özdeşleştikleri ölçüde grubun normlarına uygun bir şekilde hareket etme olasılıkları da yükselecektir (Hogg, 2006: 124). Yani grup ile düşük seviyede özdeşleşme yaşayan bir kişi grubun normuna göre hareket etmezken yüksek seviyede özdeşleşme yaşayan bir kişi tek başına da kalsa bir birey olarak değil bir grup üyesi olarak hareket edebilir. Benlik kategorizasyonu sonucunda grubun bireyin zihninde yer ettiğini ve kişinin bir birey olarak değil bir grup üyesi olarak hareket ettiğini açıklayan kuram, grubu bir psikolojik gerçek olarak kavramsallaştırmış olur. Grubu bireylerin toplamından farklı bir olgu olarak ele alan kuram indirgemeci açıklamalara bir alternatif oluşturmaktadır (Turner ve Reynolds, 2012: 414; Hortaçsu, 1998: 60)

2.5.4. Sosyal Kategoriler ile Önyargıyı Azaltmak

Sosyal Kimlik Kuramı iç grup-dış grup kategorizasyonunun ayrımcılık ve önyargı yaratmak için yeterli olduğunu ve iç grup kayırmacılığının evrensel ve güçlü bir eğilim olduğunu göstermektedir (Ellemers ve Haslam, 2012: 380; Tajfel ve Turner, 1979: 40). Dolayısıyla kurama göre bir kişinin çekiciliği durağan değildir ve iç grup üyeliğine göre değişkenlik göstermektedir. Sosyal Kimlik Kuramı ve kuramın bulguları kaçınılmaz bir şekilde önyargıyı sosyal kategoriler aracılığıyla azaltmayı amaçlayan çalışmalara yol açmıştır. Sosyal kategorizasyondan faydalanarak gruplar arası önyargıyı azaltmayı amaçlayan farklı stratejiler bulunmaktadır: kategorisizleştirme (decategorization), yeniden kategorizasyon (recategorization), çapraz kategorizasyon (crossed

categorization) ve bütünleştirme (integration). Kategorisizleştirme stratejisi; grup sınırlarının belirginliğinin azaldığı ve birey kimliğinin vurgulandığı oranda, insanların birbirlerini grup kimlikleri ile değil farklı bireyler olarak göreceği ve böylelikle gruplar arası önyargının azalacağını ileri sürmektedir (Gaertner ve ark., 2000: 101). Yeniden kategorizasyon, dış grup üyelerini kapsayıcı ortak bir iç grup üyesi olarak kategorize ederek önyargıyı azaltmayı amaçlamaktadır (Gaertner ve ark., 1993: 5-6). Çapraz kategorizasyon, iki karşıt grup üyesinin üçüncü bir grubun üyeliğini paylaştıklarını fark ettiklerinde önyargının azalacağı fikrine dayanır (Crisp ve Hewstone 1999: 309). Bu stratejiye göre kategori içindeki algılanan benzerliklerin ve kategoriler arası algılanan farklılıkların eşzamanlı olarak vurgulanması birbirini dengeleyici bir etki yaratarak önyargıyı azaltır (Hewstone ve Greenland, 2000:141-142). Bütünleştirici strateji ise grup farklarını ortak bir grup kimliği içinde koruyarak önyargıyı azaltmayı amaçlayan diğer bir stratejidir (Paluck ve Green, 2009: 346-347).

Tüm bu stratejiler, önyargıyı azaltmada başarı sağlasa da çapraz kategorizasyon ve bütünleştirme stratejilerine dayalı müdahale yöntemleri diğerlerine kıyasla daha fazla ampirik destek görmektedir (Paluck ve Green, 2009: 347). Kategorisizleştirme ve yeniden kategorizasyon stratejileri laboratuvar ortamında önyargıyı azaltma konusunda başarı sağlasa da değer verilen kimliklerin vurgusunu azaltmaya çalışması bu stratejiler için bir sınırlılık olarak görülmüş ve gerçek hayattaki güçlü etnik ve ırksal kategorizasyonlar söz konusu olduğunda bu stratejilerin çapraz kategorizasyon gibi stratejilere kıyasla daha az geçerli olacağı ileri sürülmüştür (Hewstone ve Greenland, 2000: 141). Gaertner ve arkadaşları da (1993: 20-21) aynı doğrultuda ortak bir üst grup kimliği altında orijinal grup sınırlarının belirginliğinin ve gruplar arası çeşitliliğin tanınmasının en etkili yöntem olabileceğini ileri sürmektedir.

2.5.5. Ortak İç Grup Kimlik Modeli

Sosyal Kimlik ve Benlik Kategorizasyonu Kuramlarının bulgularından faydalanan Ortak İç Grup Kimlik Modeli (The Common Ingroup Identity Model) (Gaertner ve ark., 1993: 5-6) kategorisizleştirme stratejisine ek olarak yeniden kategorizasyon stratejisinin de gruplar arası önyargıyı azaltacağını ileri sürmüştür. Modelin ana fikri, farklı grup

üyelerini daha kapsayıcı ortak üst bir grubun veya kategorinin üyesi olarak yeniden kategorize etmeye sevk eden faktörlerin, iç grup kayırmayı içeren bilişsel ve motivasyonel süreçler aracılığıyla gruplar arası önyargıyı azaltabileceğidir (Gaertner ve Dovidio, 2012). Yeniden kategorizasyon sonucunda 'bize karşı onlar' yönelimi yerini daha kapsayıcı bir üst ortak kimliğe ve yeni bir 'biz' algısına bırakır. Böylece, genellikle iç grup üyelerine ayrılan daha olumlu inanç, duygu ve davranışlar; iç grup olarak yeniden kategorize edilen eski dış grup üyelerine genişletilir (Gaertner ve Dovidio, 2012: 445). Ortak bir grup veya kapsayıcı bir grup içinde iki alt gruba/kimliğe dair bu bilişsel temsilin; artan empati, güven, affetme, işbirlikçi tutum, yardım davranışı, diğerinin bakış açısını benimseme ve olumlu atıflarda ve azalan tehdit algısı gibi olumlu bilişsel, afektif ve davranışsal sonuçlar üretmesi beklenmektedir (Gaertner ve ark., 1993: 8; Gaertner ve Dovidio, 2012: 446).

Beyaz ve siyah araştırmacıların kendilerini aynı ve farklı takımın/üniversitenin üyesi (iç grup ve dış grup üyesi) olarak tanıtıp, beyaz katılımcılarla etkileşime geçtikleri bir deneyde; siyah araştırmacının denekler ile aynı takımın/üniversitenin üyesi olduğu koşulda diğer koşula kıyasla beyaz deneklerin siyah araştırmacıyı (dış grup üyesi) daha olumlu değerlendirdiği ve daha fazla yardım etme davranışı sergilediği görülmüştür (Nier ve ark., 2001). Bu bulgular Ortak İç Grup Kimlik Modeli ile uyumlu olarak bir dış grup üyesi başka bir kategoride iç grup üyesi olarak algılandığında önyargının azalacağını göstermektedir. Yeniden kategorizasyonun ve kategorisizleştirmenin önyargıyı azaltma üzerine etkisinin incelendiği üç koşullu başka bir deneyde (Gaertner ve ark., 1989) katılımcılar 3 kişilik ikişer gruplara ayrılmış ve onların bir problemin çözümünü grupları ile tartışması istenmiştir. Ardından tüm 6 katılımcı bir araya getirilerek; bir koşulda 6 kişilik tek bir grup halinde, diğer koşulda 6 birey olarak ve kontrol koşulunda ise eski grupları ile problemin çözümünü tekrar tartışmaları ve sonrasında tüm katılımcıları değerlendirmeleri istenmiştir. Sonuçlar tek bir grup ve ayrı bireylerin olduğu koşullarda gruplar arası önyargının, kontrol koşuluna kıyasla anlamlı oranda daha az olduğunu; önyargının en az olduğu koşulun ise tek bir grup koşulu olduğunu göstermektedir (Gaertner ve ark., 1989: 245). Bu bulgular dış grup üyelerini iç grup üyesi olarak yeniden kategorize etmenin önyargıyı azalttığını ve yeniden kategorizasyon stratejisinin

kategorisizleştirme stratejisine kıyasla daha etkili bir önyargı azaltma yöntemi olduğunu göstermektedir.

Ortak İç Grup Kimlik Modelinin ileri sürdüğü yeniden kategorizasyon stratejisi üst yeniden kategorizasyonu da içermekte olup değer verilen kimliklerin vurgusunu azaltma limitasyonuna (Hewstone ve Greenland, 2000: 141) düşmemektedir. Nitekim model laboratuvar ortamı ile sınırlı kalmayıp gerçek etnik kimliklere de uygulanabilmektedir. İnsanlar günlük hayatta aynı anda birden fazla gruba üyelerdir ve bu grupların bazıları diğerlerinden daha kapsayıcıdır: Etnik grupları farklı olan ama aynı ülkenin vatandaşı olan iki kişi bir seviyede dış grup üyesi iken, bir üst seviyede iç grup üyesi olarak tanımlanabilirler. Ortak bir iç grup kimliğinin benimsenmesi için kişinin daha az kapsayıcı grup kimliğinden tamamen vazgeçmesi gerekmemektedir. Model, üst grup ile özdeşimin dış gruba karşı olumlu tutumları yordayacağını; alt grup ile özdeşimin ise dış gruba yönelik önyargıyı yordayacağını ileri sürmektedir (Gaertner ve ark., 1993: 20-21). Bu varsayımı test eden Stone ve Crisp (2007: 508), Britanyalı katılımcıların Britanyalı (alt grup) kimliği ile yüksek özdeşimin dış gruba (Fransızlar) karşı yüksek önyargı ile, Avrupa kimliği (üst grup) ile yüksek özdeşimin ise aynı gruba yönelik düşük önyargı ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Sonuçlar insanların iç grup ve dış grup üyelerini, her iki grubu da içeren tek bir grup temsili altında algıladığı oranda, önceki grup sınırları belirgin kalsa bile, gruplar arası önyargının azaldığı savını (Gaertner ve Dovidio, 2012: 453) doğrulayarak modeli desteklemektedir. Yapılan diğer bir araştırma da (Cunningham, 2005) etnik olarak farklı grupların bulunduğu bir ekipte çalışan iş arkadaşlarının ortak bir iç grup kimliği algıladığı oranda iş arkadaşlarından memnuniyetinin arttığını bulgulamıştır. Sonuçlar, demografik çeşitliliğin var olduğu durumlarda ortak bir iç grup kimlik oluşumunun mümkün olduğunu; ortak iç grup kimliğinin varlığının odağı farklı grup kategorizasyonlarından ortak grup kimliğine kaydırarak etnik olarak farklı olan kişilerin iç grup üyesi olarak algılanmasına ve onlara yönelik olumlu tutumlar geliştirilmesine yol açtığını göstererek modeli doğrulamaktadır.

2.6. Çağdaş Irkçılık Kuramları

Günümüzde özellikle de gelişmiş ülkelerde başka gruplara yönelik olumsuz ve aşağılayıcı söylemler yasal düzenlemeler ve toplumsal normlar tarafından engellenmektedir (Dovidio, 2001: 833-834). ABD'de 1960'larda gelişen insan hakları hareketleri, yeni eşitlikçi sosyal normlar ve yasal düzenlemelerle birlikte ayrımcılığın yasadışı ve kabul edilemez hale gelmesiyle toplumdaki önyargının açık formu ortadan kalkmaya başlamıştır (Dovidio ve ark., 2012: 414-415; Meertens ve Pettigrew, 1997: 55; Sears, 1988: 53). Yaşanan bu sosyokültürel değişimle birlikte ırkçılık tamamen yok olmamış, ırkçılığın ve ön yargının bariz ve aşırı (blatant) formlarının yerini hemen göze çarpmayan, dolaylı bir ırkçılık formu ve belirsiz (subtle) önyargı almıştır (Duckitt, 1992: 1188; Sidanius ve Pratto, 2001: 16). Bariz önyargı, önyargının geleneksel formudur ve doğrudandır; belirsiz önyargı ise önyargının daha modern halidir, dolaylı ve uzaktır (Pettigrew ve Meertens, 1995: 58).

Yaşanan sosyal değişimler sonrasında önyargının form değiştirmesiyle birlikte geleneksel ırkçılık ölçekleri önyargıyı tespit etmekte yetersiz kalmaya başlamıştır. Böylelikle sembolik ırkçılık (Sears, 1988), modern ırkçılık (McConahay, 1986) ve kaçınmacı ırkçılık (Dovidio ve Gaertner, 2004; Dovidio ve ark., 2012: 415) gibi önyargının hemen göze çarpmayan, üstü kapalı, dolaylı, rasyonalize edilebilir formlarına odaklanan çağdaş ırkçılık teorileri geliştirilmiştir. Sembolik ırkçılığa göre beyazların siyahlara yönelik olumsuz tutumları siyahların bireycilik ilkesine karşı gelerek beyazların dünya görüşüne bir tehdit oluşturmasından kaynaklanmaktadır (Sears, 1988: 54). Modern ırkçılık teorisi ise olumsuz duyguların erken yaşta sosyalleşme aracılığıyla kazanıldığını ve yetişkinlikte de korunduğunu varsaymaktadır (McConahay ve ark., 1981: 565). Kaçınmacı ırkçılar ise ırkların eşitliğini savunurlar ve kendilerini önyargısız olarak görürler ancak bazı etnik gruplardan kişilerle iletişim kurmaktan kaçınırlar, onlara yönelik genelde bilinçdışı düzeyde olumsuz düşünce ve hislere sahiptir (Dovidio ve Gaertner, 2004: 3-4; Dovidio ve ark., 2012: 415).

Katz'a (1981: 23-25) göre siyahlar ve engelliler gibi stigmatize edilen azınlık grup üyeleri hem dostluk/sempati gibi olumlu hem de reddetme/kaçınma gibi olumsuz duygular ile ilişkilendirilmektedir. Katz ve Hass (1988: 898) Amerika'da beyazların siyahlara yönelik hem olumlu hem olumsuz duygu ve inançlara eş zamanlı olarak sahip olduğunu

göstermekte, bunu ise Amerika'daki iki önemli temel değer olan hümaniteryenizm/eşitlik değeri ve Protestan iş ahlakı ile açıklamaktadır. Bu çalışmalar (Katz, 1981; Katz ve Hass, 1988) baskın grup olan beyazların azınlık grup olan siyahlara yönelik hem olumlu hem de olumsuz duygulara aynı anda sahip olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Dovidio ve Gaertner (2004: 2) 'Amerikan dilemması' olarak adlandırılan bu paradoksun günümüzde de devam ettiğini ileri sürmekte, Amerika'da 1960'larda değişen düzenle birlikte kamuoyu yoklamalarında beyazların siyahların günlük hayattaki entegrasyonunu daha fazla desteklediği görülse de beyazların hala siyahlara yönelik çelişkili ve tutarsız duygulara sahip olduğunu vurgulamaktadır.

2.6.1. Kaçınmacı Irkçılık

Kovel (1970: 32) baskıcı (dominative) ve kaçınmacı ırkçılık arasında ayrım yaparak iki ırkçılık formunun birbirinden farklı olduğunu açıklamıştır. Baskıcı ırkçılık diğer ırklara dair nefretin ve bağnaz inançların açık bir şekilde ifade edildiği eski moda olan bariz ırkçılık formudur (Kovel 1970: 54). Buna karşın kaçınmacı ırkçı kişi; adaletsizliğin kurbanı olmuş insanlara sempati duyar, ırkların eşitliği ilkesini destekler ve kendisini önyargısız olarak görür ancak stigmatize edilen grup üyeleri hakkında bilinçdışı düzeyde olumsuz duygu ve inançlara sahiptir (Dovidio ve Gaertner, 2004: 3). Doğal ve kaçınılmaz olan bilişsel süreçler (Ellemers ve Haslam, 2012: 380-382; Fiske, 2005; Hamilton, 1979: 55-56; Tajfel ve Turner, 1979: 40) ve çeşitli sosyokültürel nedenler (McConahay ve ark., 1981: 565; Sears, 1988: 54) sonucunda beyazların büyük çoğunluğu siyahlara yönelik, farkında olmadığı veya reddettiği, negatif duygu ve inançlara sahiptir (Dovidio ve Gaertner, 2004: 4; Gaertner ve Dovidio, 1986: 61). Ancak kaçınmacı ırkçı olan beyazlar eşitlik değerleri ile uyumlu olarak siyahlara yönelik olumsuz bilinçdışı duygu ve düşüncelerini reddetmektedir (Dovidio ve Gaertner, 2004: 3-4). Kaçınmacı ırkçılar siyahlara yönelik açık bir şekilde düşmanlık ve nefret göstermemekte, siyahları 'itici' buldukları gibi önyargılı ve ırkçı olduklarına dair düşünceleri de 'itici' bulmaktadır (Dovidio ve Gaertner, 2004: 4; Kovel, 1970: 32). Kaçınmacı ırkçıların tepkileri nefret ve düşmanlık içermemekle birlikte; rahatsızlık, anksiyete ve korku içerebilir (Dovidio ve ark., 2017: 271). Nitekim kaçınmacı ırkçılığın tespit edilmesinde kullanılan tepki süresi kıyaslamasına dayalı ölçümlerde verilen yanıtların beynin duygusal öğrenme ve

tehditlere karşı tepki vermesini sağlayan amigdala bölgesinin aktivasyonu ile ilişkili olduğu görülmüştür (Phelps ve ark., 2000: 734).

Kaçınmacı ırkçılık (modern ırkçılık ve sembolik ırkçılık gibi kuramların aksine) öz-bildirim yöntemleri kullanılarak değil, örtük tutumların ölçülmesi aracılığıyla tespit edilmektedir (Dovidio ve ark, 2012: 415; Dovidio ve Gaertner, 2004: 19-20). Açık ve örtük bilişsel süreçler arasında ayrım yapan Greenwald ve Banaji (1995: 4-5) geçmiş deneyimin örtük bilişsel süreçler aracılığıyla davranışı etkileyebildiğini ancak kişinin farkındalığının olmadığı bu tutumların açık ölçüm yöntemleriyle tespit edilmesinin mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Öz-bildirim ölçekleri gibi geleneksel yöntemlerde katılımcılar tepki vermek için zamana, motivasyona ve bilişsel kaynağa sahiptir (Spence, 2005: 2-5) dolayısıyla saptanan açık tutumlar insanların bilinçli tepkileridir (Dovidio ve ark, 1997: 2). Örneğin, anket aracılığıyla katılımcıların bir etnik grup hakkındaki tutumları tespit edildiğinde açık tutum ölçümü yapılmaktadır. Ancak açık tutum ölçümlerinde katılımcıların verdiği tepkiler değerlendirilme endişesinden (Rosenberg, 1969/2009: 212-213) ve talep özelliklerinden (demand characteristics) (Orne, 1962: 778-779) etkilenebilmektedir. Buna karşılık, örtük tutumlar bir nesnenin gerçek veya sembolik varlığı ile kişinin tümüyle farkındalığı ve kontrolü olmadan otomatik olarak etkinleştirilen değerlendirme ve inançlardır; bilinçdışı ve istemsizdir (Dovidio ve Gaertner, 2004: 19-20; Greenwald ve Banaji, 1995: 4-5). Wilson ve arkadaşları (2000: 104) da aynı doğrultuda açık tutumları, çeşitli eylemlerin maliyet ve faydalarının değerlendirilme fırsatı ve motivasyonunun olduğu, üzerinde düşünülmüş tepkiler olarak; örtük tutumları ise sözel olmayan davranışlar gibi kontrol edilmesi mümkün olmayan, otomatik olarak oluşan tepkiler olarak tanımlamaktadır. Açık ve örtük tutum ölçümlerinin bulunduğu 126 araştırmanın incelendiği bir meta analiz çalışmasında açık ve örtük tutumlar arasındaki korelasyonun yalnızca .24 olduğu görülmüştür (Hofmann ve ark., 2005: 1369). Bu bulgu açık ve örtük tutumların zaman zaman birbiri ile ilişkili olsa da birbirinden bağımsız olduğunu göstermektedir. Diğer bir meta analiz çalışmasında (Greenwald ve ark., 2009: 28) açık ve örtük ölçümlerin; davranışı, yargıları ve fizyolojik tepkileri yordayıcı gücü incelenmiş ve sosyal açıdan hassas konularda örtük tutumların açık tutumlardan daha açıklayıcı olduğu, yani örtük tutumların ırklar arası ve gruplar arası

davranışı açık tutumlardan daha iyi yordadığı görülmüştür. Bu bulgular örtük tutumların dış gruba yönelik davranışı öngörmede kritik öneme sahip olduğunu doğrulamaktadır.

Kaçınmacı ırkçılar açık ölçümlerde önyargı sergilemezken örtük ölçümlerde önyargı göstermektedir (Pearson ve ark., 2009: 317). Örtük ölçümlerin yapılması amacıyla kullanılan çeşitli teknikler bulunmaktadır ve bu teknikler zaman içinde değişiklik göstermiştir. Kaçınmacı ırkçılık çalışmaların ilk örneklerinden birinde, Amerika'da beyaz katılımcıların acil bir durumda siyah ve beyaz katılımcılara ne sıklıkla yardım edeceği ve yardım etme davranışının acil durumdan başka bir kişinin haberdar olup olmamasından etkilenip etkilenmediği incelenmiş; beyaz katılımcıların sorumluluğun dağıldığı durumlarda siyahlara daha az yardım ettiği ancak acil duruma müdahale edebilecek tek kişi olduklarında ırklar arasında ayrımcılık yapmadıkları görülmüştür (Gaertner ve Dovidio, 1977: 691). Bu bulgu siyahlara yönelik bilinçdışı düzeyde olumsuz tutumlara sahip olan kaçınmacı ırkçıların yardım etmeme davranışını ırkçılığa değil başka bir nedene atfedilebilecekleri durumda siyahlara daha az yardım etme davranışı gösterdikleri şeklinde açıklanmıştır (Dovidio, 2001: 836). Örtük önyargıyı tespit etmek için kullanılan bu gibi yöntemlerin yerini daha sonraları; tepki süresi, bellek görevleri, fizyolojik tepki ölçümleri (kalp hızı ve galvanik deri tepkisi) gibi ölçüm araçları almaya başlamıştır (Dovidio ve Gaertner, 2004: 20; Dovidio ve ark., 2017: 274). Günümüzde örtük önyargıyı ölçmek için en yaygın kullanılan araçlardan biri olan ÖÇT tepki süresine odaklanmakta ve insanların farklı grup uyaranları (örneğin beyaz ve siyah kişilere ait fotoğraflar) olumlu ve olumsuz kelimelerle eşleştirme hızını ölçerek örtük önyargıyı saptamaktadır (Dovidio ve ark., 2017: 274).

Kaçınmacı ırkçılığın anket aracılığıyla tespit edilmesi imkânsız değilse de çok zor olarak nitelendirilmiştir (Gaertner ve Dovidio, 1986: 67; akt. Son Hing ve ark., 2008: 973) ve kaçınmacı ırkçılığı ölçmek için geliştirilmiş, kabul gören bir ölçek bulunmamaktadır. Bu sebeple bu tez çalışmasında da literatürdeki diğer çalışmalarda (Dovidio, 2001: 845; Hagiwara ve ark., 2016: 4; Son Hing ve ark., 2002: 71; Son Hing ve ark., 2005: 277; Son Hing ve ark., 2008: 971) olduğu gibi kaçınmacı ırkçılık açık ölçümlerde düşük önyargı, örtük ölçümlerde yüksek önyargı gösteren kişiler olarak operasyonalize edilmektedir. Son Hing ve arkadaşları (2008) Kanada'da yaptığı çalışmada katılımcıların Kanada'da

yaşayan Asyalılara yönelik açık ve örtük tutumlarını ölçerek geliştirdikleri iki boyutlu modelde; kaçınmacı ırkçılar (düşük açık önyargı, yüksek örtük önyargı), modern ırkçılar (yüksek açık ve örtük önyargı), ilkeli muhafazakârlar (principled conservatives) (yüksek açık önyargı, düşük örtük önyargı) ve gerçekten önyargısız olan kişiler (düşük açık ve örtük önyargı) arasında ayrım yapmaktadır (bkz. Şekil 1). Modelde (Son Hing ve ark., 2008: 973) yüksek düzeyde örtük ve açık önyargıya sahip kişiler 'modern ırkçı' olarak adlandırılmaktadır ancak bunun modern ırkçılık kuramı (McConahay, 1986) ile karıştırılarak okuyucu için zorluk oluşturmaması amacıyla bu tez çalışmasında yüksek düzeyde örtük ve açık önyargıya sahip kişiler 'baskıcı ırkçı' olarak adlandırılacaktır. Pearson ve arkadaşları (2009: 317) Son Hing ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilen bu tekniğin kaçınmacı ırkçıları tespit etmek için çok faydalı olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte açık ve örtük önyargı sürekli değişkenler olduğu için katılımcıların düşük/yüksek olarak sınıflandırılması kesme puanlarının örneğe özgü ve değişken olması problemini ortaya çıkarmaktadır; ancak bu probleme rağmen kaçınmacı ırkçılık teorisinin test edilmesine izin verdiği için bu yöntem faydalı olarak nitelendirilmektedir (Son Hing ve ark., 2008: 983).

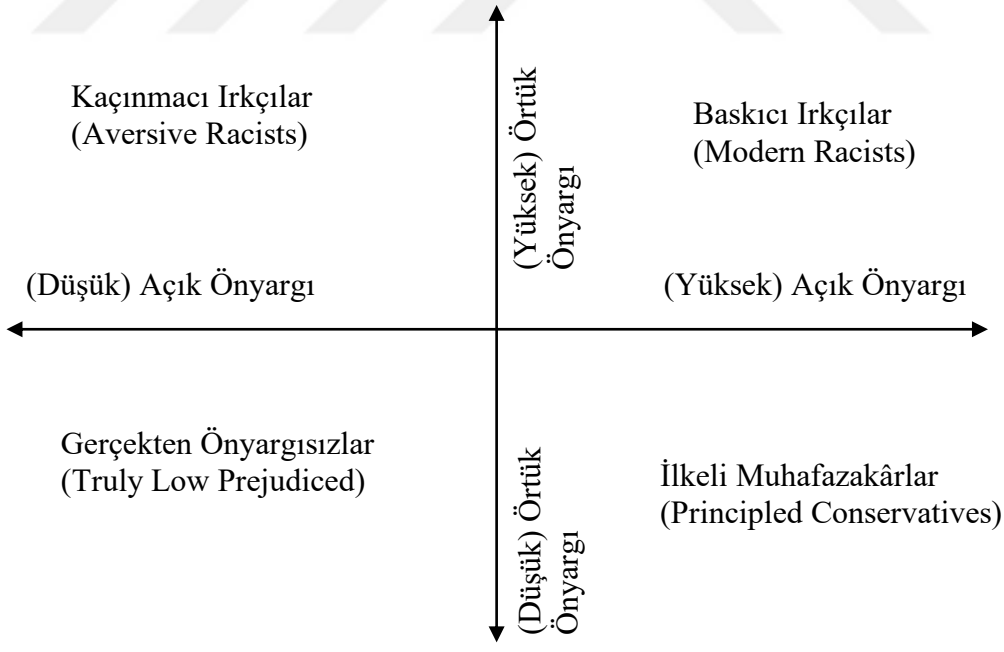

Şekil 1. İki Boyutlu Modele Göre Önyargı Tipleri (Son Hing ve ark., 2008)[1]

[1] Modelde (Son Hing ve ark., 2008: 973) 'modern ırkçı' olarak tanımlanan kişiler kavram karışıklığını önlemek amacıyla bu çalışmada 'baskıcı ırkçı' olarak adlandırılmaktadır.

Amerika'da geleneksel ve bariz ırkçılığın tamamen ortadan kalkmadığı, önyargıya dair bireysel farklar bulunabileceği ve bazı beyazların siyahlara yönelik gerçekten önyargısız olabileceği kabul edilmekle birlikte, özellikle iyi eğitimli ve liberal beyazlarda sıklıkla görülen kaçınmacı ırkçılığın Amerika Birleşik Devletleri'ndeki beyazların büyük çoğunluğunun tutumlarını tanımlamak için kullanılabileceği ileri sürülmektedir (Dovidio ve Gaertner, 2004: 3; Hodson ve ark., 2004: 120). Buna karşın Sidanius ve Pratto (2001: 16-17) sembolik ırkçılık ve benzeri çağdaş ırkçılık kuramlarını ABD'de beyazların siyahlara karşı olan önyargısını açıklamak için geliştirilmesi nedeniyle spesifik bir tarihsel ve bağlamsal çevrede anlamlı olduğunu ileri sürmüş ve bu kuramları evrensel açıklamalar getirmekten uzak olmakla eleştirmiştir. Dovidio ve arkadaşları (2012: 414-415) da aynı doğrultuda sembolik ırkçılık ve modern ırkçılık yaklaşımlarının Amerikan bağlamına özgü yerel kavramlar olduğunu ancak kaçınmacı ırkçılığın kültürlerarası açıklama sunabileceğini vurgulamaktadır. Nitekim Amerikan politik bağlamına özgü ölçekler kullanılmadan ölçülen kaçınmacı ırkçılığın Kanada, Britanya gibi güçlü eşitlik değerlerine sahip diğer ülkelerde de baskın grubun azınlık gruba yönelik tutumlarını açıklayabileceğini gösteren çalışmalar (bkz. Hodson ve ark., 2005; Kleinpenning ve Hagendoorn, 1993) bulunmaktadır. Bununla birlikte kaçınmacı ırkçılık kuramını gelişmiş batı ülkeleri dışında test eden araştırmalara neredeyse hiç rastlanmamaktadır.

2.7. Kültürleşme

Türkler ve Suriyeliler arasındaki gruplar arası ilişkileri önyargı çalışmalarının yanı sıra kültürleşme çalışmaları perspektifinden de ele almak mümkündür. Kültürleşme göç sonucu bir araya gelen farklı kültürlere sahip gruplar etkileşime geçtiğinde grubun ve grup üyelerinin yaşadığı kültürel ve psikolojik değişimdir (Berry, 1992: 69-70). Kültürleşme kavramının özelliklerine ve yapısına dair çeşitli varsayımlar ve ön kabuller bulunmaktadır. Kültürleşmenin tek boyutlu mu yoksa iki boyutlu mu olduğu ve kültürleşmenin sadece göçmen grubu mu yoksa her iki grubu da mı etkilediği tartışılagelen konulardır. Kültürleşmeyi tek yönlü olarak değerlendirenlere göre (bkz. Gordon, 1964) azınlıklar bir uçta kendi kültürünü korumanın diğer uçta ev sahibi toplumun kültürüne uyumun bulunduğu tek yönlü bir düzlemde ilerlemektedir. Bu yaklaşıma göre ev sahibi toplumun yaşantısına tümüyle uyum (asimilasyon)

kültürleşmenin kaçınılmaz sonucudur (Padilla ve Perez, 2003: 36). Tek yönlü model kültürleşme çalışmalarında on yıllarca baskın açıklama olmasına rağmen bu model, ev sahibi toplum ve göçmen toplum etkileşime girdiğinde ev sahibi toplumun da değiştiği gerçeğine dair bir açıklama yapmayı başaramamaktadır (Taft, 1953: 46). Tek yönlü kültürleşme modellerine alternatif bir açıklama olan iki yönlü kültürleşme modelleri ise asimilasyonun kültürleşmenin tek formu olmadığını ve kültürleşme sürecinde ev sahibi toplumun da bazı değişimler sergileyebileceğini vurgulamaktadır. İki yönlü kültürleşme modellerine göre kültürleşme gruplardan birinde veya ikisinde oluşan kültür değişimidir ve asimilasyondan farklıdır; kültürleşme çevresel (direkt olarak kültürel olmayan) bir değişime yol açabilir, ertelenebilir, reaktif olabilir, yani değişim reddedilebilir (Berry, 2003: 18-19). İki yönlü kültürleşme modelleri de her iki grubun kültürleşmeden etkileneceği kabul etmekle birlikte, kültürleşme sürecinin göçmen grupta daha büyük bir değişim yaratacağını ileri sürmektedir (Berry, 1992: 70; Piontkowski ve ark., 2002: 221). Ryder ve arkadaşları (2000: 62) iki kültürleşme modelinden hangisinin daha iyi bir açıklama sunduğunu saptamak için yaptığı araştırmada göçmenlerin anaakım kültürle ve kendi kültürleri ile özdeşim düzeylerinin birbirinden bağımsız olup olmadığını sınamıştır; sonuçlar iki kültür ile özdeşim düzeyinin birbirinden bağımsız olduğunu göstererek iki boyutlu kültürleşme modellerinin tek boyutlu kültürleşme modellerinden daha kapsamlı bir açıklama sağladığını görgül olarak ortaya koymuştur. Ward ve Kennedy (1994: 341) tarafından yürütülen çalışma da göçmenlerin anaakım toplum ve kendi gruplarıyla özdeşim seviyelerinin birbirinden bağımsız olduğunu göstererek iki boyutlu kültürleşme modellerini doğrulamaktadır. Bu sebeplerle bu tez çalışmasında da kültürleşme kavramı iki boyutlu kültürleşme modelleri kullanılarak ele alınmıştır.

2.7.1. Berry'nin Kültürleşme Modeli

Antropolog Redfield ve arkadaşlarının 1936'da yaptığı, asimilasyonun kültürleşmenin tek formu olmadığına dair açıklamadan yola çıkan Berry (2003: 18-22) kişinin kendi grubuna ve dış gruba yönelik tutumlarındaki farklılığın önemini vurgulayarak azınlık ve baskın kültüre yönelik tutumları tercih edilen kültürleşme stratejisindeki iki farklı boyut olarak ele almaktadır. Berry'nin (1984: 12) sosyal farklılaşma (Tajfel ve Turner, 1979: 38-42) ve temas (Amir, 1969: 319) kavramlarını içeren modeli göçmen grupların 'kendi

kültürünü koruma' ve 'ev sahibi toplumla etkileşime geçme' yönelimlerine verdikleri 'evet/hayır' cevaplarına göre dört farklı kültürleşme stratejisi arasında ayrım yapmaktadır. Modelde hem kendi kültürünü korumayı hem de ev sahibi toplumla etkileşime geçmeyi hedefleyen göçmenlerin kullandığı kültürleşme stratejisi entegrasyon (integration) olarak adlandırılmıştır (Berry, 1984: 12). Ev sahibi toplumla etkileşime geçen ancak kendi kültürünü koruma yönelimi bulunmayan göçmenlerin kullandığı kültürleşme stratejisi ise asimilasyon (assimilation) olarak adlandırılmıştır (Berry, 1984: 12). Modele göre kendi kültürünü koruyan ancak anaakım toplumla etkileşim kurmayan kişiler ise ayrışma (separation) stratejisini kullanmaktadır (Berry ve ark., 1989: 187). Diğer bir kültürleşme stratejisi ise modelin ilk formlarında (Berry, 1984: 12) 'deculturation' olarak isimlendirilen ama daha sonra marjinalleşme (marginalization) ismini alan stratejidir. Marjinalleşme stratejisini kullanan etnik gruplar kendi kültürlerini koruma veya ev sahibi toplumla etkileşime geçme eğilimine sahip değildir (Berry ve ark., 1989: 187).

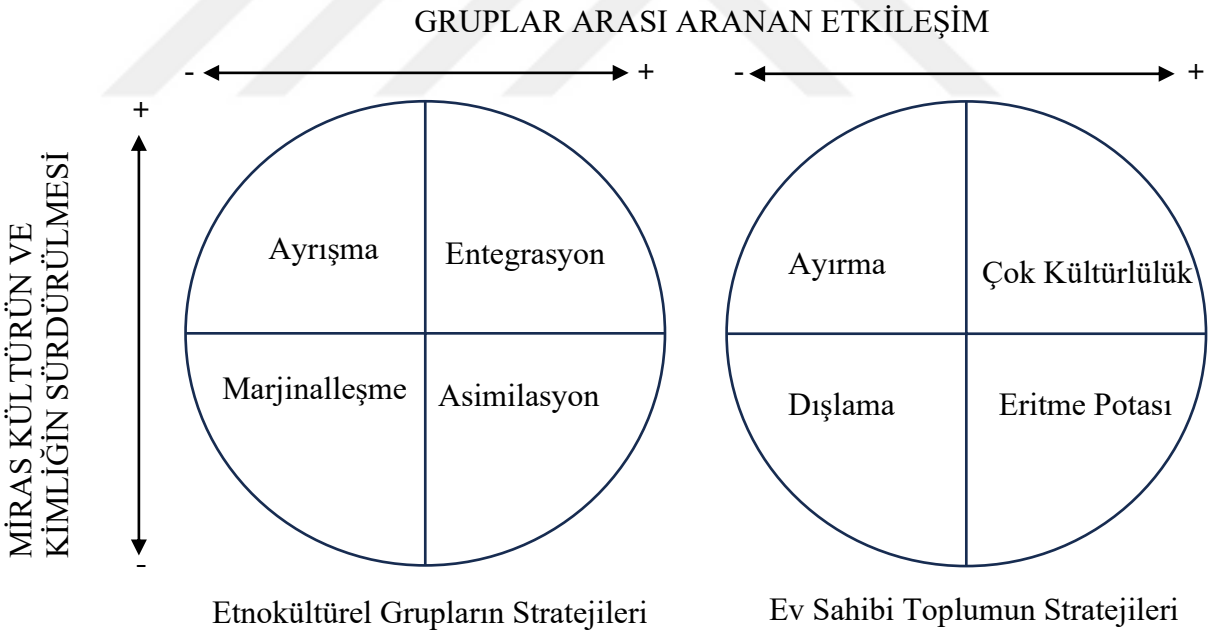

Şekil 2. Berry'nin (2003) Kültürleşme Modeline Göre Azınlık Grubun ve Ev Sahibi Toplumun Kültürleşme Tercihleri

Berry'nin kültürleşme modeli göçmen grubun kullandığı kültürleşme stratejilerine ek olarak ev sahibi toplumun göçmenlere yönelik kültürleşme beklentilerini de tanımlamaktadır (Berry, 2001: 618). 'Çok kültürlülük' (multiculturalism) ev sahibi toplumun, göçmenlerin toplumun genel değerlerine uyarken kendi kültürünü de devam ettirmesi beklentisini içermektedir (Berry, 2001: 618). 'Eritme potası' (melting pot) ev sahibi toplumun göçmenlerin nihai asimilasyon gerçekleştirmesi, yani ev sahibi topluma uyum sağlaması ve kendi kültürünü bırakması beklentisidir (Berry, 2003: 25). Berry (1984: 13) bu beklentinin zorla uygulanmaya çalışıldığı durumu ise 'düdüklü tencere' (pressure cooker) olarak adlandırmıştır. Modele göre (Berry, 2001: 618) ayırma (segregation) ev sahibi toplumun, göçmenlerin kendi kültürünü korumasını kabul etmesi ancak onlarla etkileşime geçmek istememesidir. Dışlama (exclusion) ev sahibi toplumun, göçmenlerin kendi kültürünü devam ettirmemesi ve ev sahibi grupla etkileşime geçmemesi beklentisini içermektedir (Berry, 2003: 23).

2.7.2. Bourhis'in Etkileşimli Kültürleşme Modeli

Kültürleşme karşılıklı bir süreç olmasına rağmen iki grubun da tutumlarını sistematik olarak inceleyen çok az sayıda çalışma yapılmıştır, Bourhis ve arkadaşlarının (1997) Berry'nin (1984) kültürleşme modelinden yola çıkarak geliştirdiği Etkileşimli Kültürleşme modeli bunlardan biridir. Etkileşimli Kültürleşme Modeli (Bourhis ve ark., 1997: 369) ev sahibi toplum ile göçmenlerin kültürleşme eğilimi arasındaki etkileşimi göz önünde bulundurmaktadır ve devletin entegrasyon politikalarının hem ev sahibi toplumun hem de göçmen grubunun kültürleşme oryantasyonu üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bourhis ve arkadaşları (1997: 377) geliştirdikleri kültürleşme modelinde, Berry'nin (1984: 12) modelinin aksine göçmen gruba 'ev sahibi toplumla etkileşime geçmek isteyip istemediğini' değil 'ev sahibi toplumun kültürüne uyum sağlamanın değerli algılanıp algılanmadığını' sormuştur.

Modelde göçmen gruba yöneltilen diğer soru Berry'nin (1984) modelindeki soruya benzer olan 'göçmenlerin kendi kültürel kimliklerini korumayı değerli bulup bulmadığı' sorusudur. Bourhis ve arkadaşları (1997: 378-379) kendi kültürünü korumayan ve ev sahibi toplumun kültürüne uyum sağlamayı değerli algılamayan bazı göçmenlerin

kendilerini birey olarak gördüğü ve kültürleşme stresi ve adaptasyon problemi yaşamadığı bulgularından yola çıkarak modelde göçmen grubun kullandığı marjinalizasyon stratejisi (Berry ve ark., 1989: 187) yerine 'anomi' ve 'bireycilik' adlı iki farklı kültürleşme stratejisine yer vermiştir. Bourhis ve arkadaşları (1997: 380) geliştirdikleri modelde ev sahibi grup üyelerine 'göçmenlerin ev sahibi toplumun kültürel kimliğine uyum sağlamasını kabul ediyor musunuz?' ve 'göçmenlerin kendi kültürel kimliklerini korumalarını kabul ediyor musunuz?' sorularına verdikleri cevaba göre 5 farklı kültürleşme beklentisi ortaya koymuştur. Model (Bourhis ve ark., 1997: 380) göçmen grubun tercih edebileceği anomi ve bireycilik stratejilerinde olduğu gibi ev sahibi toplumunun kullanabileceği dışlama ve bireycilik stratejileri arasında ayrım yapmakta ve bu açıdan Berry'nin (1997) modelinden farklılaşmaktadır.

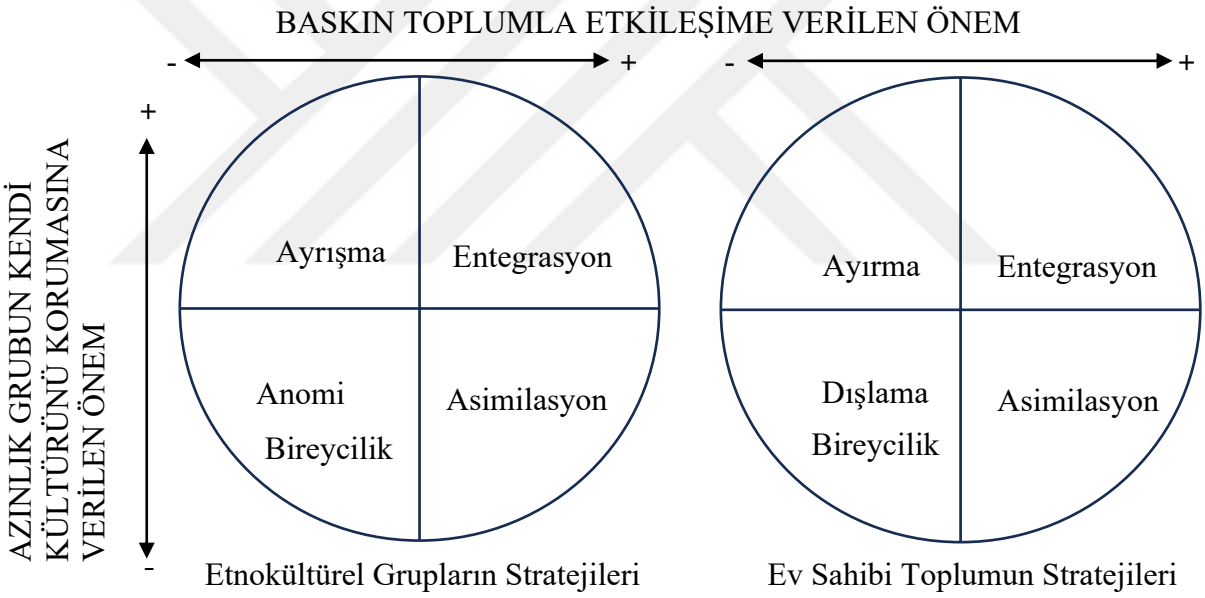

Şekil 3. Etkileşimli Kültürleşme Modeline Göre (Bourhis ve ark., 1997) Azınlık Grubun ve Ev Sahibi Toplumun Kültürleşme Yönelimleri

Etkileşimli Kültürleşme Modeli ev sahibi grubun kültürleşme beklentileri ve göçmen grubun kültürleşme tercihlerinin uyumlu olup olmamasına göre iki grup arasındaki etkileşimin uyumlu, sorunlu ya da çatışmalı olabileceğini vurgulamaktadır (Bourhis ve ark., 1997: 382). Modele (Bourhis ve ark., 1997: 382-383) göre iki grup arasındaki etkileşim yalnızca iki grup da entegrasyon, asimilasyon veya bireycilik stratejilerinden

birinde hemfikir olduklarında uyumlu olmakta, diğer koşullarda iki grup arasındaki etkileşim sorunlu veya çatışmalı olarak tanımlanmaktadır.

Baskın Grubun Kültürleşme Tercihi	**Azınlık Grubun Kültürleşme Tercihi**				
	Entegrasyon	**Asimilasyon**	**Ayrışma**	**Anomi**	**Bireycilik**
Entegrasyon	Uyumlu	Sorunlu	Çatışmalı	Sorunlu	Sorunlu
Asimilasyon	Sorunlu	Uyumlu	Çatışmalı	Sorunlu	Sorunlu
Ayırma	Çatışmalı	Çatışmalı	Çatışmalı	Çatışmalı	Çatışmalı
Dışlama	Çatışmalı	Çatışmalı	Çatışmalı	Çatışmalı	Çatışmalı
Bireycilik	Sorunlu	Sorunlu	Sorunlu	Sorunlu	Uyumlu

Şekil 4. Etkileşimli Kültürleşme Modeline Göre (Bourhis ve ark., 1997) Azınlık Grubun ve Ev Sahibi Toplumun Kültürleşme Yönelimlerinin İlişkisel Sonuçları

Etkileşimli Kültürleşme Modeline (Bourhis ve ark., 1997: 373-374) göre devletlerin sahip olabileceği dört farklı ideoloji vardır, bunlar: çoğulcu (pluralism) ideoloji, yurttaşlık (civic) ideolojisi, asimilasyon (assimilation) ideolojisi, ırkçı (ethnist) ideolojidir. Çoğulcu ideolojiye sahip devletler göçmenlerin demokrasi ve insan hakları gibi toplumun temel değerlerine uyum sağlamasını beklemekte, kişisel değerlere müdahale etmemekte, bireylerin özgürlüğünü tanımakta ve azınlık grupların kendi kültürlerini ve kendilerine özgü değerlerini koruması için onlara destek olmaktadır (Bourhis ve ark., 1997: 373). Yurttaşlık ideolojisine sahip devletlerde de göçmenlerin ev sahibi toplumun kamusal değerlerine uyum sağlaması beklenmekte, onların kişisel değerlerine müdahale edilmemektedir ancak çoğulcu ideolojiden farklı olarak azınlıkların kendi kültürel değerlerini koruması için onlara destek olunmamaktadır (Bourhis ve ark., 1997: 373). Asimilasyon ideolojisinin baskın olduğu devletlerde göçmen grupların kendi kültürlerinden vazgeçerek ev sahibi toplumun kamusal değerlerine uyum sağlaması beklenmektedir (Bourhis ve ark., 1997: 374). Irkçı ideolojiye sahip devletlerde ise azınlıkların kamusal değerlere uyum göstermesi beklenmekte ve devletin kişisel değerlere müdahale edebileceği savunulmaktadır (Bourhis ve ark., 1997: 374). Irkçı ideolojiye sahip devletlerde sadece belirli etnik grupta bulunan kişilerin ülkenin vatandaşı

olabileceği savunulmakta, bu ırktan veya etnik gruptan olmayan göçmenler yasal ve sosyal olarak meşru vatandaşlar olarak görülmemektedir (Bourhis ve ark., 1997: 374-375). Etkileşimli Kültürleşme Modelinde Bourhis ve arkadaşları (1997: 369-371) devletin sahip olduğu bu stratejilerin göçmenlerin ve ev sahibi toplumların tercih ettiği kültürleşme stratejisi ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Dört farklı ülkede yaşayan Türklerin ev sahibi toplumla uyum seviyelerinin karşılaştırıldığı bir çalışma (Yağmur ve van de Vijver, 2011) Etkileşimli Kültürleşme Modelini (Bourhis ve ark., 1997) destekler nitelik taşımaktadır. Çalışmaya göre Almanya, Fransa ve Hollanda'dan daha çoğulcu politikalara sahip bir ülke olan Avustralya'da Türklerin ev sahibi topluma entegrasyon seviyeleri daha yüksektir, bu fark göçmenlerin eğitim seviyesinin etkisi kontrol edildiğinde de geçerliliğini korumaktadır (Yağmur ve van de Vijver, 2011: 1125).

2.7.3. Piontkowski'nin Kültürleşmenin Uyum Modeli

Piontkowski ve arkadaşlarının (2002: 225) geliştirdiği Kültürleşmenin Uyum Modeli (Concordance Model of Acculturation) grupların gerçek kültürleşme stratejilerine ek olarak dış grup tarafından algılanan kültürleşme stratejisini de göz önünde bulundurmaktadır. Model (Piontkowski ve ark., 2002: 224-229) ev sahibi toplumun kültürleşme stratejisi ile azınlık gruba dair algılanan kültürleşme stratejisinin uyuşup uyuşmamasına göre iki grup arasındaki etkileşimi anlaşmalı (consensual), kültür sorunlu (culture-problematic), temas sorunlu (contact-problematic) ve çatışmalı (conflictual) olarak tanımlamakta ve tercih edilen kültürleşme stratejisi ile dış gruba atfedilen kültürleşme stratejisi arasındaki uyumsuzluk arttıkça algılanan tehdidin de arttığını göstermektedir (bkz. Şekil 5).

Kültür ve temas uyumsuzluğunun algılanan tehditle birbirinden bağımsız olarak ilişkili olduğu ve kültür uyumsuzluğunun algılanan tehdidi temas uyumsuzluğundan daha iyi yordadığı bulguları (Rohmann ve ark., 2006: 697) model ile uyumludur. Göçmenlerin tercih ettikleri kültürleşme stratejileri ile baskın gruba atfettikleri kültürleşme beklentileri arasındaki uyumsuzluğun göçmenlerin yaşam memnuniyeti ile ilişkili olduğunu gösteren çalışma (Roccas ve ark., 2000: 332-333) da bu modeli desteklemektedir. Model (Piontkowski ve ark., 2002: 223-225) Bourhis ve arkadaşlarının (1997) modelinin aksine

kültürleşme bağlamında gruplar arası ilişkilerin ve uyumun en iyi yordayıcısının her iki grubun tutumlarının ne kadar uyuşup uyuşmadığı değil grubun tercihi ile diğer gruba atfedilen algının ne kadar uyuştuğu olduğunu ileri sürmesi açısından önem taşımaktadır. Brown ve Zagefka (2011: 134) da modelle aynı doğrultuda, gruplar arası ilişkilerin en iyi yordayıcısının Etkileşimli Kültürleşme Modelinin (Bourhis ve ark., 1997) ileri sürdüğü gibi gerçek kültürleşme tercihleri arasındaki uyum değil, istenen ve algılanan tutumlar arasındaki uyum olduğunu ileri sürmektedir.

Baskın Grubun Kültürleşme Tercihi	**Azınlık Grubunun Algılanan Kültürleşme Tercihi**			
	Entegrasyon	**Asimilasyon**	**Ayrışma**	**Marjinalleşme**
Entegrasyon	Anlaşmalı	Kültür Sorunlu	Temas Sorunlu	Çatışmalı
Asimilasyon	Kültür Sorunlu	Anlaşmalı	Çatışmalı	Temas Sorunlu
Ayırma	Temas Sorunlu	Çatışmalı	Anlaşmalı	Kültür Sorunlu
Dışlama	Çatışmalı	Çatışmalı	Çatışmalı	Çatışmalı

Şekil 5. Kültürleşmenin Uyum Modeline Göre (Piontkowski ve ark., 2002) Ev Sahibi Toplumun Kültürleşme Yönelimlerinin ve Azınlık Grubun Algılanan Kültürleşme Stratejilerinin Sonuçları

2.7.4. Kültürleşme ve İyi Oluş

Yapılan çalışmalar benlik saygısı ve çeşitli zihin sağlığı gibi göstergeler dikkate alınarak ölçülen kültürleşme stresinin entegrasyon stratejisini kullanan göçmenlerde en az seviyedeyken, marjinalleşme stratejisini kullanan göçmenlerde ise en yüksek seviyede çıktığını göstermektedir (Berry, 2003: 31). Bu sebeple entegrasyon en olumlu ve en uyumlu kültürleşme stratejisi olarak, marjinalleşme ise en olumsuz sonuçları olan kültürleşme stratejisi olarak görülmektedir (Berry, 1997: 24-25). Azınlık grup üyelerinin büyük çoğunluğu entegrasyon eğilimi göstermekte, asimilasyon ve ayrışma daha az göçmen tarafından tercih edilmekte, marjinalleşme stratejisi ise nadiren tercih edilmektedir (Berry ve ark., 1989: 190; Berry, 1997: 27). Bununla birlikte hangi kültürleşme stratejisinin kullanılacağı çeşitli faktörlerden etkilenmektedir (bkz. Berry,

1997: 15). Göç sebebi, sosyal ekoloji ve canlılık yani gruptaki kişi sayısı (Berry, 2003: 30), politik, sosyal koşullar (Bourhis ve ark., 1997: 371-375), ekonomik koşullar (Marin, 1993; akt. Padilla ve Perez, 2003: 39) hangi kültürleşme stratejisinin kullanılacağını etkileyen faktörlerden bazılarıdır. Ayrıca gönüllü olarak temasta bulunan kişilerin, gönüllü olmayanlara kıyasla (mülteciler vb.) daha fazla katılım (asimilasyon, entegrasyon) gösterdiği görülmektedir (Berry, 1984: 14; Udahemuka ve Pernice, 2010: 44). Fiziksel karakteri toplumdaki baskın grubun fiziksel karakterlerinden farklı olanlar (Almanya'daki Türkler, ABD'deki Asyalılar vb.) önyargı ve ayrımcılık ile karşı karşıya kalabilir ve bunun sonucunda ayrışma stratejisini kullanabilir (Berry, 2001: 619-620; Padilla ve Perez, 2003: 51). Göçmen grup üyelerinin kültürleşme stratejilerden birini seçebileceği varsayılsa da durum her zaman böyle değildir, baskın olan grup göçmen grup üyelerini bazı kültürleşme stratejilerinin kullanılması için zorlayabilir (Berry, 2001: 619). Örneğin ayrışma ve marjinalizasyon pratiklerinin kullanılması baskın grubun ayrımcı tutumları ve uygulamalarından kaynaklanıyor olabilir (Berry, 2003: 24). Tüm bunlar bizlere kültürleşmenin karşılıklı, girift ve bağlama özgün yapısını göstermektedir.

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE İÇERİĞİ

Bu bölümde yer verilen mevcut araştırma kapsamında, kaçınmacı ırkçılığın varlığının ve kaçınmacı ırkçıların kültürleşme tercih ve algılarının incelenmesi; açık önyargı ile kaçınmacı ırkçı profilin yordayıcılarının ve politik kimliklere göre Türklerin kültürleşme tercihlerinin saptanması amaçlanmaktadır.

3.1. Kaçınmacı Irkçılık

Yerel olduğu iddia edilen (Sidanius ve Pratto, 2001: 16-17; Dovidio ve ark., 2012: 414) çağdaş ırkçılık kuramlarının doğuşuna neden olan iki temel olay 1960'larda Amerika'da ırkçılık karşıtı yasal düzenlemelerin ve önyargı karşıtı sosyal normun ortaya çıkışıdır (Dovidio ve ark., 2012: 414; Duckitt, 1992: 1187-1188). Küresel bir köy haline gelen dünyada Türkiye'nin de bu değişimleri deneyimlediğini ileri sürmek mümkündür. Nitekim 2014'te Türkiye'de 'nefret ve ayrımcılık suçu' yasalaşmıştır. Ayrıca kitap, televizyon ve radyo gibi medya kanallarında farklı grup üyelerinin birbirleri ile temasta bulunması ayrımcılık karşıtı sosyal normların içselleştirilmesini sağlayabilmektedir (Paluck ve Green, 2009: 353-354; Tropp ve ark., 2022: 8-9). Buradan yola çıkarak modernleşme ve artan internet kullanımıyla birlikte Amerikan ve Batılı medya içeriklerindeki önyargı karşıtı sosyal normların Türkiye'de de kabul ediliyor olabileceği varsayılabilir. Bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda Batılı medya içeriklerine erişim imkânı da olan eğitim seviyesi yüksek Türklerin eşitlikçi bireysel değerlere sahip olabileceğini, önyargı karşıtı sosyal normları içselleştirmiş olabileceğini ve kaçınmacı ırkçı bir şekilde davranabileceğini ancak eğitim seviyesi düşük olan Türklerin göçmenlere yönelik önyargılarını açık bir şekilde ifade edebileceği yani baskıcı ırkçı olarak davranacağını varsayabiliriz.

Eğitim seviyesi yüksek Türklerin kaçınmacı ırkçı, eğitim seviyesi düşük Türklerin baskıcı ırkçı olarak davranacağı beklentisi; eğitimli insanların eğitimsiz insanlara kıyasla daha sıklıkla kaçınmacı ırkçı olarak tanımlanabileceğine, yani açık ölçümlerde önyargı göstermezken örtük ölçümlerde önyargı göstereceklerine dair bulgularla (Kuppens ve

Spears, 2014: 220) ve eğitim seviyesi ile sergilenen önyargı arasında negatif korelasyon olduğunu gösteren çalışmalarla (Bobo ve Kluegel, 1997: 109, 113; Cowling ve ark., 2019: 6-9; Meertens ve Pettigrew, 1997: 60-61; Ostapczuk ve ark., 2009: 926; Plant, 1958: 163-164; Wagner ve Zick, 1995: 49-50) uyumludur.

Araştırma hipotezini desteklemek için gruplar arası ilişkiler perspektifinden Türklerin Suriyelilere yönelik tutumlarını ele alan literatür bulgularını incelemek de önem taşımaktadır. Türklerin Suriyelilere yönelik algılarının incelendiği bir çalışmada katılımcıların eğitim seviyesi ile tehdit algısı arasında negatif, katılımcıların eğitim seviyesi ile fayda algısı arasında pozitif bir korelasyon olduğu; diğer bir deyişle eğitim seviyesi arttıkça Suriyelilere yönelik olumlu algılarının da arttığı görülmüştür (Topal ve ark., 2017: 51-52). İstanbul ve Gaziantep illerinde 1140 katılımcı ile yapılan diğer bir çalışmaya göre eğitim seviyesi yüksek Türkler, eğitim seviyesi düşük olan Türklere kıyasla, Suriyelilerin Türkiye'de ikametine daha olumlu bakmakta ve onları desteklemek için daha fazla bağış yapmaktadır (Lazarev ve Sharma, 2017: 209). Bu konuda yapılan bir yüksek lisans çalışması da benzer bir şekilde katılımcıların eğitim düzeyinin gruplararası tehdit ve gruplararası kaygı ve sosyal mesafe ile negatif; Suriyelilere yönelik olumlu duygularla pozitif ilişkili olduğu görülmüştür (Yanbolluoğlu, 2018: 46, 60). Diğer doktora tezinde de üniversite mezunu olmanın Suriyelilere yönelik düşük seviye önyargı ile ilişkili olduğu görülmektedir (Gülüm, 2019: 88, 136-138). Bu bulgulara karşın eğitim seviyesinin Türklerin Suriyelilere yönelik olumlu/olumsuz duyguları ile anlamlı olarak ilişkili olmadığını, eğitim seviyesinin genel tehdit algısı ve kültürel tehdit algısı ile negatif olarak korelasyona sahip olduğunu; yani eğitim seviyesi yüksek kişilerin Suriyelilerden daha fazla tehdit algıladığını gösteren (Karaoğlu, 2015: 53) çalışmalar da vardır. Literatürdeki bulguların tamamı uyumlu olmamakla birlikte çalışmaların çoğunun eğitim seviyesi yüksek olan Türklerin Suriyelilere yönelik daha olumlu algılara ve tutumlara sahip olduğunu göstererek araştırma hipotezini desteklemektedir.

Eğitimli Türklerin, eğitimsiz veya düşük eğitimli Türklere kıyasla daha sıklıkla kaçınmacı ırkçı bir şekilde davranabileceği hipotezini Devine (1989) tarafından geliştirilen model kullanılarak desteklemek mümkündür. Model (Devine, 1989: 5-7) kalıp yargıların otomatik aktive olduğu ancak bireysel değerlerin aktivasyonunun bilinçli çaba

gerektirdiği varsayımına dayanmaktadır ve hem yüksek hem de düşük önyargılı kişilerin kültürel kalıp yargılar hakkında eşit derecede bilgi sahibi olduğunu, düşük seviyede önyargıya sahip kişilerin kalıp yargılar ile ilgili otomatik olarak aktive olan düşünceleri engelleyerek eşitlikçi değerleri savunduğunu göstermektedir. Bu ise kalıp yargıya sahip olunan grup üyelerine yönelik tepkilerin otomatik ve kontrollü süreçlerden etkilenmesiyle gerçekleşmektedir (Devine, 1989: 7). Bilinçli tutumlar düşünme, dikkat etme ve tutumların aktif olarak değiştirilmesi gibi eylemleri içerir; dolayısıyla çaba gerektirir (Fazio, 1990: 102). Otomatik süreçler ise; tekrar sonucu bellekte yer eden, iyi öğrenilmiş olan çağrışım ve tepkilerin çevredeki uyarıcılar aracılığıyla istemsiz ve kendiliğinden aktivasyonunu içermektedir, bilinçli bir çaba gerektirmez, görmezden gelinmeye çalışılsa da gerçekleşirler (Hammar, 2012: 393). Dolayısıyla otomatik süreçler kaçınılmazdır ve olumsuz tutumların dışarı sızmasına neden olabilirler (Fazio ve ark., 1995: 1026). Bilinçli olarak yönlendirilmiş bir düşünce listeleme görevinde düşük seviyede önyargılı deneklerin tepkileri incelendiğinde (Devine, 1989: 14) deneklerin kalıp yargı ile uyumlu ve otomatik olarak aktive edilen düşünceleri engellediği, kalıp yargıyı reddettiği ve eşitliği vurguladığı; buna karşılık yüksek seviyede önyargıya sahip katılımcıların bunu yapmadığı görülmüştür. Dolayısıyla modelin (Devine, 1989) ileri sürdüğü şekilde eğitimli Türklerin kalıp yargı ile uyumlu bir şekilde otomatik olarak aktive edilen düşüncelerini engelleyeceğini ve göçmenlere yönelik açık tutumlarında önyargısız olacaklarını ancak eğitimsiz veya düşük eğitimli Türklerin otomatik olarak aktive olan düşüncelerini direkt olarak açığa vuracağını varsaymak mümkündür. Bu varsayımı test etmek için Son Hing ve arkadaşlarının (2008) geliştirdiği iki boyutlu model doğrultusunda Türklerin Suriyelilere yönelik açık ve örtük tutum ölçümlerinde kesme noktaları belirlenerek kaçınmacı ırkçı (düşük açık önyargı, yüksek örtük önyargı) ve baskıcı ırkçı (yüksek açık ve örtük önyargı) profillerine uyan katılımcılar tespit edilecektir. Eğitim değişkeninin ise ikili bir değişken (dichotomous variable) olarak ele alınması literatürdeki benzer çalışmalar (bkz. Ostapczuk ve ark., 2009: 924; Wagner ve Zick, 1995: 43) ile de uyumludur.

H.1.a.: Eğitim görülen süre ile sergilenen açık önyargı arasında negatif korelasyon vardır.

H.1.b.: Eğitim görülen süre ile örtük ölçümlerde saptanan önyargı arasında anlamlı bir korelasyon bulunmamaktadır.

H.2.a.: Eğitim durumu yüksek (lisans ve üstü) katılımcılar baskıcı ırkçı profiline kıyasla kaçınmacı ırkçı profiline uyumlu tutumlar sergileyecek, yani açık ölçümlerde düşük seviyede önyargı gösterirken örtük ölçümlerde yüksek seviyede önyargı göstereceklerdir.

H.2.b.: Eğitim durumu düşük (lise ve altı) olan katılımcılar kaçınmacı ırkçı profiline kıyasla baskıcı ırkçı profiline uyumlu tutumlar sergileyecek, yani hem açık ölçümlerde hem de örtük ölçümlerde yüksek seviyede önyargı göstereceklerdir.

Kaçınmacı ırkçılık kuramı; iyi eğitimli, politik olarak liberal olan ve açık bir şekilde önyargısız inançları destekleyen kişilerin bilinçdışı düzeyde sahip olduğu önyargıya odaklanmaktadır (Dovidio ve Gaertner, 2004: 3). Muhafazakar ailelerde doğup liberal bir çevrede üniversite eğitimi alan öğrencilerin üniversite eğitimi sürecinde liberal bir politik görüş edindiği ve bu politik görüşü tüm hayatları boyunca da sürdürdüğünü gösteren Bennington Çalışması (Alwin ve ark., 1992), eğitim seviyesinin önyargıyı negatif olarak yordadığını gösteren bulgular (Kuppens ve Spears, 2014; Lazarev ve Sharma, 2017; Meertens ve Pettigrew, 1997; Ostapczuk ve ark., 2009; Plant, 1958; Wagner ve Zick, 1995) ve Türkiye genelinde artan üniversite sayıları birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'de ırkçılığın bariz formlarından uzaklaşarak daha örtük ve dolaylı bir hal almış olabileceğini ve kaçınmacı ırkçılığın Türkiye'de görünür hale gelmiş olabileceğini varsaymak mümkündür. Kaçınmacı ırkçılık kuramının sadece gelişmiş Batı ülkelerinde araştırmalara konu olduğu ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde test edilmediği göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmaların Türkiye bağlamında da gerçekleştirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

3.2. Politik Kimlikler ve Ortak İç Grup Kimlik Modeli Perspektifinden Önyargı

İdeolojik görüş önyargıyı etkileyen faktörlerden biridir. Sosyal psikoloji literatürüne göre politik soldan politik sağa doğru ilerledikçe dış gruplara yönelik sergilenen önyargı

artmaktadır (Allport, 1954/1966: 431; Jost ve ark., 2004; Jost, 2009: 325). Ek olarak, birlikte yeryüzündeki önyargı varyansının %50sini açıkladığı ileri sürülen (Altemeyer, 1998/2004: 117-122; Pratto ve ark., 2006: 284) Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Sağ Kanat Yetkeciliği sağ politik görüşe sahip kişilerde yüksek, sol politik görüşe sahip kişilerde ise daha düşüktür (Duckitt, 2001: 44-45; Sidanius ve Pratto, 1999: 96-98). Bununla birlikte önyargıyı grup kimlikleri temelinde açıklayan Sosyal Kimlik Kuramı üzerine inşa edilmiş Ortak İç Grup Kimlik Modeli (Gaertner ve ark., 1993) insanlar dış grup üyelerini daha kapsayıcı bir üst ortak kimlik altında kategorize ettiği oranda önyargının azalacağını, iç gruba ayrılan olumlu özelliklerin yeniden kategorize edilen dış grup üyelerine de atfedileceğini ve insanların dış gruba yönelik daha olumlu tutumlara sahip olacağını vurgulamaktadır. Ampirik olarak güçlü bir şekilde desteklenen bu iki açıklamanın varsayımlarının birbiri ile çakıştığı gerçek hayat durumlarında hangi açıklamanın sosyal davranışı daha iyi yordayacağı sorusu önem arz etmektedir. Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları bu konuda elverişli bir araştırma ortamı doğurmaktadır. Siyasi yönelimler perspektifinden değerlendirildiğinde, Türklerin sol politik yönelime sahip oldukları oranda daha eşitlikçi değerlere sahip olacağı ve Suriyelilere yönelik daha az açık önyargı sergileyeceğini ileri sürmek mümkündür. Ortak İç Grup Kimlik Modeli perspektifinden değerlendirildiğinde ise; Türklerin Suriyelileri ayırt edici kimlikleri ile değil, daha kapsayıcı bir grubun (örneğin Müslüman, dindar) üyesi olarak algıladığı, bu kimlikler ile özdeşim düzeyleri arttığı oranda ve Suriyelilere yöneltilen önyargının açık formunun azalacağını ileri sürmek mümkündür. Ancak 'Müslüman' kimliği politik olarak sağda bulunan Türklerde daha baskındır. Dolayısıyla iki yaklaşımın varsayımları birbiri ile çelişmektedir: ideolojik açıdan değerlendirildiğinde politik olarak solda olan ve eşitlik ilkesine değer veren Türklerin Suriyelilere yönelik daha az önyargı göstereceği, Ortak İç Grup Kimlik Modeli perspektifinden değerlendirildiğinde ise ağırlıklı olarak politik sağda bulunan dindar ve Müslüman Türklerin Suriyelilere yönelik daha az önyargı sergileyeceği ileri sürülebilir.

İlgili literatür incelendiğinde bu konuya dair bulgularının çelişkili olduğu görülmektedir. Çalışmaların bazıları Türklerin dindarlık seviyesi ile Suriyelilere yönelik önyargı, kaygı ve negatif algılar arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Örneğin Türklerin Suriyelilere yönelik tutumlarının incelendiği çalışmaların birinde katılımcıların

dindarlık seviyesi ile tehdit algısı arasında negatif bir korelasyon olduğu; diğer bir deyişle dindarlık seviyesi arttıkça Suriyelilere yönelik olumlu algılarının da arttığı görülmüştür (Topal ve ark., 2017: 51-52). Diğer çalışmalarda da dindarlık seviyesi yüksek olan Türklerin, düşük olanlara kıyasla; politik olarak sağda olan Türklerin, solda olanlara kıyasla Suriyelilere yönelik daha az önyargı (Erişen, 2018: 124-125) ve ayrımcılık sergilediği bulgulanmıştır (Geurts, 2017: 60, 62). İstanbul ve Gaziantep illerinde 1140 katılımcı ile yapılan diğer bir çalışmada (Lazarev ve Sharma, 2017) anketin tanıtım metni manipüle edilerek katılımcılara farklı şekillerde sunulmuş; yani katılımcıların bazıları ön-hazırlama (priming) etkisine maruz bırakılmıştır. Çalışmada kontrol koşulunda anketin 'Suriyeliler hakkında olduğu', deney koşullarında ise anketin 'çoğunluğu Sünni olan Suriyeliler hakkında olduğu' ve 'çoğunluğu Müslüman olan Suriyeliler hakkında olduğu' ibareleri yer almıştır. Sonuçlar Müslüman ve Sünni ön hazırlamaya maruz kalan Türk katılımcıların kontrol koşulundaki katılımcılara kıyasla daha fazla bağış davranışı gösterdiği, daha az açık önyargı sergilediği, Suriyelileri daha fazla desteklediği görülmüştür (Lazarev ve Sharma, 2017: 209-210). Ortak bir dine dair yeniden kategorizasyonun dış gruba yönelik önyargıyı azalttığını gösteren bu bulgular Türklerin dindarlık seviyesi arttıkça Suriyelilere yönelik daha az önyargı gösterebileceği varsayımını destekleyecek şekilde yorumlanabilir. Çalışmaların bazılarında dindarlık ile dış gruba yönelik tutumlara ilişkin değişkenlerin çoğu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneğin Türklerin dindarlık seviyesi arttıkça Suriyelilere yönelik daha olumsuz (Baş, 2023: 119) ve daha olumlu (Koçak, 2021) tutumlara sahip olacağı hipotezlerini sınayan iki farklı çalışmada da araştırma hipotezi doğrulanmamıştır. Diğer bir araştırmada Türk katılımcıların dindarlık seviyesinin Suriyelilere yönelik gruplar arası kaygı ile negatif olarak ilişkili olduğu ancak dindarlık seviyesinin gruplar arası tehdit, sosyal mesafe ve olumlu/olumsuz duyguları anlamlı olarak yordamadığı görülmüştür (Yanbolluoğlu, 2018: 46, 60). Yanılmaz (2019: 33) tarafından yürütülen çalışmada ise Türklerin dindarlık seviyesi arttıkça Suriyelilere yönelik duygularının değişmediği ancak sosyal mesafelerinin arttığı saptanmıştır. Diğer araştırma sonuçlarına göre ise bu bulgulara zıt bir şekilde, dini kimlik ile özdeşimin Suriyelilere yönelik olumsuz duyguları (Yitmen ve Verkuyten, 2017: 5), olumsuz düşünceleri (Çimen ve Quadir, 2018: 1264), olumsuz kalıpyargıları (Karabulut, 2020: 99) ve olumsuz tutumları (Aktaş ve ark., 2021; Antmen, 2019: 49) pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Buna ek

olarak Türklerin politik olarak sola doğru yaklaşıldıkça Suriyelilerden daha fazla kaygı algıladıkları bulgusu (Yanbolluoğlu, 2018: 44-45) da politik psikoloji literatürü ile ve politik olarak solda olan Türklerin Suriyelilere yönelik daha az önyargı sergilediği bulguları (Afyonoğlu ve Buz, 2021: 1296-1298; Antmen, 2019: 49) ile ters düşmektedir.[2] Birbiri ile ve literatür ile çelişkili tüm bu bulgular politik psikoloji ve ortak iç grup kimlik modelinin karşılıklı yordayıcı güçleri göz önünde bulundurulduğunda daha anlam kazanabilir.

Araştırma sorusu 1: Dindar kimliği mi, yoksa ideolojik olarak solda bulunmak mı katılımcıların Suriyelilere yönelik açık tutumlarındaki düşük seviye önyargıyı daha iyi yordayacaktır?

Türklerin Suriyelilere yönelik tutumlarının politik yönelim ve Ortak İç Grup Kimlik Modeli perspektifinden incelendiği bir çalışma; Amerika, Avrupa gibi Batılı ülkelerde yapılan önyargıya odaklı çalışmaların genelinden özü gereği farklı olduğu için ayrıca önem taşımakta ve sosyal davranışa ve önyargıya dair yerellikleri açığa çıkartma olasılığı bulundurmaktadır. Amerika'da baskın grubun yaygın olarak kabul ettiği dini inanış Protestan Hristiyanlık iken önyargının hedefi olan azınlık grup üyeleri ve göçmenler genelde farklı dini inanışlara (örneğin Asyalılar ve Orta Doğulular) veya farklı mezheplere (örneğin Latinler) sahip kişilerdir. Bu nedenle beyaz Amerikalıların azınlık ve stigmatize edilen gruplara yönelik önyargısının incelendiği çalışmalarda ortak üst grup kimliğinin etkisinin baskın olmadığı değerlendirilebilir. Aynı durumun genelde Avrupa ülkelerinde de var olduğu ileri sürülebilir: Britanya'daki İrlandalılar, Almanya'daki Türkler, Fransa'daki Cezayirliler dini kimlikleri veya mezhepleri ile baskın gruptan ayrışmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerde baskın grubun azınlık gruplara yönelik tutumlarının incelendiği çalışmalarda dini kimliğin politik olarak sağ yönelime sahip baskın grubun önyargısını azaltması söz konusu değildir ve dini kimliğin etkisi olmadan (veya minimum seviyedeyken) politik tutumların önyargı üzerindeki etkisini ölçmek mümkündür. Ancak bahsedildiği gibi Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları söz konusu

[2] Bu çelişkili bulgular sadece Türkler ve Suriyeliler arası ilişkilerde var olmaktan uzaktır: Türklerin ve Kürtlerin birbirlerine yönelik önyargısını inceleyen çalışmaların bazıları Müslümanlık ile özdeşimin gruplar arası önyargıyı azalttığını gösterirken (Baysu ve ark., 2018: 50), diğerleri (Yılmaz ve ark., 2018: 94) dindarlık seviyesinin gruplararası önyargıyı yordamadığını göstermektedir.

olduğunda, politik yönelimlerin ve ortak iç grup kimlik modelinin önyargıya dair varsayımları birbiri ile çelişmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları politik yönelimler ve ortak iç grup kimlik modeli perspektifinden ele alan bir çalışma, birbiri ile çelişen iki literatür bulgusunun yordayıcı güçlerini sınayarak sosyal psikoloji literatürüne katkı sağlayacaktır.

3.3. Politik Kimliklere Göre Suriyelilere Yönelik Önyargının Formları

Modern ırkçılık ve sembolik ırkçılık kuramları Amerika'daki sağ politik eğilime sahip kişilerin önyargısına, kaçınmacı ırkçılık kuramı ise Amerika'daki sol politik yönelimli kişilerin önyargısına odaklanmaktadır (Gaertner ve Dovidio, 1986; akt. Dovidio ve Gaertner, 2004: 7; Nail ve ark., 2003: 768). Ancak ortak iç grup kimlik modelinin varsayımı ile uyumlu olarak Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları politik açıdan Amerika'daki baskın grubun göçmenlere yönelik tutumlarından farklılaşabilir. Batı dünyasında politik sol yönelimli kişilerin önyargısını açıklayan (Dovidio ve Gaertner, 2004: 7) Kaçınmacı Irkçılık kuramının Türkiye'de de sol politik yönelime sahip kişilerin önyargısını yordayıp yordamadığının test edilmesi olası yerellikleri ortaya çıkaracağı için önemli bir sorudur ve önyargının evrenselliğini ve çeşitliliğini açıklama amacına (Duckitt, 1992: 1190-1191) hizmet etmektedir.

Araştırma sorusu 2: Farklı politik yönelimlere (sağ, sol, merkez vb.) sahip Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları Son Hing ve arkadaşlarının (2008) geliştirdiği iki boyutlu modelde hangi profile (kaçınmacı ırkçı, baskıcı ırkçı, gerçekten önyargısız, ilkeli muhafazakâr) uymaktadır?

3.4. Kaçınmacı Irkçılık ve Kültürleşme

Akademik literatür incelendiğinde kaçınmacı ırkçılık ve kültürleşme kavramlarının daha önce birlikte ele alınmadığı görülmektedir. Bununla birlikte bu iki kavramın birbiri ile ilişkisini incelemenin faydalı olacağı aşikardır. Nitekim kaçınmacı ırkçılık çalışmaları bize insanların sosyal normlar sebebiyle önyargılı olarak nitelendirilmemek için gerçek tutumlarını saklayabileceğini veya bilinçdışı düzeyde olumsuz duygu ve düşüncelere

sahip olabileceğini göstermektedir (Dovidio ve Gaertner, 2004: 7-8). Ancak kültürleşme çalışmaları sadece kişilerin öz-bildirimlerine dayanmaktadır. Literatürde azınlık grubun kültürleşme stratejilerinin örtük tutumlarla ilişkisi incelenmiş (Polat, 2022) olmakla birlikte baskın grubun kültürleşme tercih ve algılarının örtük tutumlarla ilişkisi incelenmemiştir. Rusya'da yaşayan ve daha sonra uyruğunda oldukları diğer ülkelere göç eden etnik gruplarla yapılan bir çalışma (Jasinskaja-Lahti ve ark., 2003: 91-93) Etkileşimli Kültürleşme Modeline (Bourhis ve ark., 1997) göre iki grup arasındaki ilişkinin sorunlu olmadığı ülkelerdeki göçmenlerin de ayrımcılık ve stres yaşadığını göstermektedir. Jasinskaja-Lahti ve arkadaşları (2003: 93) bu durumun nedenini hem ev sahibi toplumun hem de göçmenlerin en çok tercih ettiğini belirttiği kültürleşme stratejisinin normatif diskur sonucu genelde entegrasyon olduğu, dolayısıyla kişilerin gerçek tercihlerini yansıtmama ihtimalinin olduğu şeklinde açıklamıştır. Buradan yola çıkarak kaçınmacı ırkçıların eşitlikçi normlar doğrultusunda sözel olarak göçmen grupların entegrasyonunu desteklese de göçmenlere yönelik bilinçdışı olumsuz duygulara sahip olduğunu varsaymak mümkündür. Bu ise iki grup arasındaki etkileşimin göçmenler tarafından olumsuz algılanmasına, göçmenlerin entegrasyonunun zorlaşmasına ve onların kültürleşme stresi yaşamasına neden olabilir. Bu varsayım kaçınmacı ırkçı olan beyaz Amerikalılar, siyah Amerikalılarla etkileşime girdiklerinde beyazların sözel ve sözel olmayan davranışlarının farklılaştığını gösteren çalışma (Dovidio, 2001: 841-842) bulguları ile de uyumludur. Öz-bildirim ölçümlerinin (açık tutum) beyazların siyahlara yönelik sözel davranışlarındaki önyargıyı, tepki süresi ölçümlerinin (örtük tutum) ise beyazların siyahlara yönelik sözel olmayan davranışlarındaki önyargıyı ve gözlemciler tarafından algılanan davranışsal önyargıyı anlamlı ölçüde yordadığı görülmüştür; yani kaçınmacı ırkçılar siyahlarla etkileşime girdiklerinde sözel davranışları arkadaşçayken, sözel olmayan davranışları (beden hareketleri vs) ise daha soğuk olmaktadır (Dovidio, 2001: 841-843). Başkalarının sözel ve sözel olmayan davranışlarında tutarsızlık olduğunda insanların sözel olmayan davranışlara daha fazla dikkat ettiğini gösteren bulgular (Mehrabian ve Wiener, 1967: 109) ile tutarlı olarak siyahların kaçınmacı ırkçılarla iletişime girdiklerinde onların sözel davranışlarından çok sözel olmayan davranışlarını dikkate aldığı görülmüştür (Dovidio, 2001: 843). Buradan yola çıkarak açık ölçümlerde entegrasyonu destekleyen kaçınmacı ırkçıların göçmenlerle iletişime girdiklerinde ise sözel ve sözel olmayan davranışlarının farklılaşacağını ve göçmenlerin

kaçınmacı ırkçıların sözel olmayan olumsuz davranışlarına dikkat edeceğini varsaymak mümkündür. Bu ise Etkileşimli Kültürleşme Modeline göre iki grup arasındaki ilişkinin sorunlu olmadığı ülkelerdeki göçmenlerin neden ayrımcılık ve stres yaşadığını (Jasinskaja-Lahti ve ark., 2003: 93) açıklayabilir.

Bariz ve belirsiz önyargı arasında ayrım yapmanın göçmenlere yönelik tutumların saptanmasında önemli olduğunu vurgulayan Pettigrew ve Meertens (1995: 72) bariz önyargısı düşük, belirsiz önyargısı yüksek olan kişilerin; göçmenlerin haklarının iyileştirilmesini ne desteklediğini ne de buna karşı olduğunu, göçmenleri sosyal açıdan kabul edilebilir yollarla reddettiğini, iki grup arasındaki etkileşimi iyileştirecek yolları yadsıdığını ve göçmenlere yük oluşturacak 'sinsi' önlemleri desteklediğini göstermektedir. Buradan yola çıkarak açık tutum ölçümlerinde önyargı göstermeyen ancak örtük tutum ölçümlerinde önyargı gösteren kaçınmacı ırkçıların en olumlu olarak görülen ve yaygın olarak kabul gören kültürleşme pratiği olan entegrasyonu (Berry, 1997: 24) açık bir şekilde destekleyeceklerini ancak bununla birlikte göçmenlere ve onların kültürleşme pratiklerine yönelik olumsuz algılara sahip olabileceğini varsayabiliriz. Bu varsayım kaçınmacı ırkçıların göçmenlere ve dezavantajlı gruplara yönelik huzursuzluk, rahatsızlık, anksiyete ve korku duygularına sahip olduğu (Dovidio ve ark., 2017: 271; Dovidio ve Gaertner, 2004: 4) ve bu duyguları dolaylı ve rasyonalize edilebilir yollarla ifade ettiği (Dovidio ve Gaertner, 2004: 8) bilgileri ile de uyumludur. Tercih edilen kültürleşme stratejisi ile dış gruba atfedilen kültürleşme stratejisi arasındaki uyumsuzluğun algılanan tehdit ile ilişkili olduğu bulguları da (Piontkowski ve ark., 2002: 229) bu varsayımı destekler niteliktedir.

H.3.a: Kaçınmacı ırkçıların (düşük açık önyargı, yüksek örtük önyargıya sahip kişiler) kültürleşme beklentileri olarak entegrasyon stratejisini diğer stratejilere kıyasla daha yüksek düzeyde tercih etmesi ve Suriyelilerden kültürleşme stratejisi olarak marjinalleşme ve ayrılma stratejilerini diğer stratejilere göre daha yüksek düzeyde algılaması beklenmektedir.

Kaçınmacı ırkçılık literatürdeki diğer çalışmalarda (Dovidio, 2001: 845; Hagiwara ve ark., 2016: 4; Son Hing ve ark., 2002: 71; Son Hing ve ark., 2005: 277; Son Hing ve ark.,

2008: 971) olduğu gibi bu çalışmada da açık ölçümlerde düşük önyargı, örtük ölçümlerde yüksek önyargı gösteren kişiler olarak operasyonalize edilmiştir. Ancak açık ve örtük önyargı sürekli değişkenler olması, katılımcıların düşük/yüksek olarak sınıflandırılması, kesme puanlarının örneğe özgü ve şekillendirilebilir olması gibi metodolojik bir problem oluşturmaktadır (Son Hing ve ark., 2008: 983). Bu sorunun üstesinden gelmek için hipotezi açık tutumların kültürleşme beklentileri ile örtük tutumların kültürleşme algıları ile ilişkili olacağı şeklinde ifade etmek de mümkündür.

H.3.b: Açık önyargı entegrasyon tercihi ile negatif korelasyona sahipken, örtük önyargı ise entegrasyon stratejisine dair algı ile negatif korelasyona sahiptir.

3.5. Politik Kimliklere Göre Kültürleşme Stratejileri

Kültürleşme çalışmaları göçmenlerin ve ev sahibi toplumun kültürleşme pratiklerine (entegrasyon, asimilasyon vb.) dair açıklamalar yapmaktadır (bkz. Berry, 1984; Bourhis ve ark., 1997; Piontkowski ve ark., 2002). Benlik saygısı ve çeşitli zihin sağlığı gibi göstergeler dikkate alınarak yapılan çalışmalar entegrasyonun en olumlu ve en uyumlu kültürleşme stratejisi olduğunu göstermektedir (Berry, 1997: 24). Bununla birlikte hangi kültürleşme stratejisinin kullanılacağı; göç sebebi ve gruptaki kişi sayısı (Berry, 2003: 30), politik, sosyal koşullar (Bourhis ve ark., 1997: 371-375), göçün gönüllü olup olmaması (Udahemuka ve Pernice, 2010: 44) gibi çok çeşitli faktörden (bkz. Berry, 1997: 15) etkilenmektedir. Bazen ise baskın olan grup göçmenleri bazı kültürleşme stratejilerinin kullanılması için zorlayabilmektedir (Berry, 2001: 619-620). Örneğin göçmenlerin ayrışma ve marjinalizasyon pratiklerini kullanması baskın grubun ayrımcı tutum ve uygulamalarından kaynaklanıyor olabilir veya baskın grubun politika ve ideolojileri ile göçmen grubun kültürleşme stratejisi arasındaki uyumsuzluk göçmenlerin kültürleşme stresi yaşamasına neden olabilir (Berry, 2003: 24). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Türkler ve Suriyeliler arasındaki gruplar arası ilişkileri iyileştirmek, olumlu sosyal politikalar üreterek iki grubun da refahını artırmak için Piontkowski ve arkadaşlarının (2002) geliştirdiği Kültürleşmenin Uyum Modeli kullanılarak farklı politik eğitimlere sahip Türklerin Suriyelilere yönelik kültürleşme beklentilerinin ve kültürleşme algılarının saptanması önemlidir.

Araştırma sorusu 3: Farklı politik yönelimlere (sağ, sol, merkez vb.) sahip Türklerin kültürleşme beklentileri ve Suriyelilerden algıladıkları kültürleşme stratejileri Kültürleşmenin Uyum Modelinde (Piontkowski ve ark., 2002) hangi duruma (anlaşmalı, kültür sorunlu, temas sorunlu ve çatışmalı) denk gelmektedir?

Bu model (Piontkowski ve ark., 2002) kullanılarak farklı politik kimliklere sahip Türklerin iki grup arasındaki etkileşimi nasıl algıladığının incelenmesinin ve olası uyumsuzluğun nedeninin (anlaşmalı, kültür sorunlu, temas sorunlu ve çatışmalı) tespit edilmesinin siyaset psikolojisi literatürüne katkı sağlayarak bilimin toplum yararına fayda üretmesi amacına hizmet edeceği, dolayısıyla yaygın bir etkiye sahip olacağı ve sosyal psikoloji literatüründeki bir eksiği dolduracağı düşünülmektedir.

3.6. Çalışmanın Önemi

Eylül 2022 tarihinde APA PsychINFO veri tabanında 'aversive racism' anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucunda 83 dergi ve 33 tez çalışması; 'aversive racism' anahtar kelimesini dışlayacak ve 'aversive bias' veya 'aversive prejudice' anahtar kelimelerini içerecek şekilde yapılan tarama sonucunda ise toplamda 7 dergi ve tez çalışması bulunmuştur. 'Aversive bias' ve 'aversive prejudice' anahtar kelimelerini içeren taramada bulunan çalışmalardan üçü kaçınmacı ırkçılıkla ilişkili olmadığı için taramaya dahil edilmemiştir. Bulunan 120 çalışmadan 27'si görgül bir çalışma olmadığı için veya kaçınmacı ırkçılığı görgül olarak ele almadığı için elenmiştir. Kalan 93 çalışmanın 75'inin Amerika Birleşik Devletleri'nde, 6'sının Kanada'da, 3'ünün Birleşik Krallık'ta, 3'ünün İspanya'da, 2'sinin Almanya'da, 1'inin Hollanda'da, 1'inin Belçika'da, 1'inin Portekiz'de ve 1'inin ise Brezilya'da yürütüldüğü tespit edilmiştir. Bu tarama sonucunda kaçınmacı ırkçılık çalışmalarının çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere; güçlü eşitlik değerlerine sahip, gelişmiş, Batılı, demokratik ülkelerde yapıldığı görülmektedir. Bir istisna olarak göze çarpan ve Brezilya'da yapılan çalışma ise (De França ve Monteiro, 2013: 263-267) beyaz ve siyah öğrencilerin bulunduğu okullarda yürütülmüş ve kaçınmacı ırkçılığa gelişimsel psikoloji perspektifinden yaklaşmıştır.

Yapılan literatür taraması sonucunda kaçınmacı ırkçılık çalışmalarının sadece WEIRD (Batılı, Eğitimli, Endüstriyel, Zengin ve Demokratik) toplumlarda yürütüldüğü, dünyanın geri kalan toplumlarında bu çalışmaların geçerliliğinin sınanmadığı ve bunun literatürdeki bir boşluğu oluşturduğu görülmüştür. Sosyal psikolojinin amacının önyargının evrenselliğine ve çeşitliliğine dair açıklama getirmek olduğu (Duckitt, 1992: 1190-1191) göz önünde bulundurulduğunda önyargının ve ırkçılığın dolaylı formlarının Türkiye'de geçerli olup olmadığını sınamanın önemi ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir araştırmanın kaçınmacı ırkçılık çalışmalarının Türkiye'nin yanı sıra diğer gelişmekte olan toplumlarda da bir açıklama sağlayıp sağlayamadığını test etmeye ve çağdaş ırkçılığın yerel bir olgu olduğu iddiasını (Dovidio ve ark., 2012: 414; Sidanius ve Pratto, 2001: 16-17) sınamaya olanak tanıyacağı için özgün bir değere sahip olduğu ve literatürdeki büyük bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Ek olarak Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları, Avrupa ve ABD'de de yapılan önyargı çalışmalarının genelinden farklı olarak politik psikoloji ve Ortak İç Grup Kimlik Modeli varsayımlarının birbiri ile çeliştiği bir ortam yaratmaktadır. İdeolojik açıdan değerlendirildiğinde politik olarak solda olan Türklerin Suriyelilere yönelik daha az önyargı göstereceği, Ortak İç Grup Kimlik Modeli perspektifinden değerlendirildiğinde ise ağırlıklı olarak politik sağda bulunan dindar ve Müslüman Türklerin Suriyelilere yönelik daha az önyargı sergileyeceği ileri sürülebilir. Ayrıca önyargı konulu çalışmaların büyük çoğunluğu gelişmiş Batı dünyasında yapılmaktadır ve Doğu ve Güney yarım kürelerde önyargının bireysel farklılıklarına dair çok az şey bilinmektedir (Fiske, 2000: 302). Bunlar göz önünde bulundurulduğunda Türklerin Suriyelilere yönelik tutumlarının politik psikoloji literatürünün ve iç grup kimlik modelinin birbiri ile çelişen varsayımları aracılığıyla test etmenin, açıklamaların yordayıcı gücünü karşılaştırarak sosyal psikoloji literatürüne katkı sağlayacağı ve olası yerelliklerin ortaya çıkmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

İkinci literatür taraması Ağustos 2022 tarihinde APA PsychINFO veri tabanındaki dergi, tez ve kitaplarda 'acculturation ve enculturation', 'aversive racism, symbolic racism, modern racism ve ambivalent prejudice' anahtar kelime gruplarından birer anahtar kelime içerecek şekilde yapılmıştır. Tarama sonucunda 9 çalışmaya ulaşılmış ve erişim sağlanan

8 çalışma incelenmiştir. Tarama ‘acculturation expectation ve perceived acculturation’ ve ‘implicit bias, implicit attitudes, implicit association test ve unconscious bias’ kelime gruplarından en az birer anahtar kelime içerecek şekilde genişletilmiş ancak herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bir sonuca ulaşılmayınca tarama ‘acculturation’ kelimesini ve ‘implicit bias, implicit attitudes, implicit association test ve unconscious bias’ anahtar kelimelerinden herhangi birini içerecek şekilde tekrarlanmış ve 17 çalışmaya ulaşılmıştır. Taramaların toplamında ulaşılan 25 çalışma incelendiğinde kaçınmacı ırkçılık kavramı ile kültürleşme kuramlarının birlikte çalışılmadığı ve ev sahibi toplumun kültürleşme beklentileri ve algılarının örtük ölçümler ile ilişkisinin incelenmediği görülmektedir. Etkileşimli Kültürleşme Modeline (Bourhis ve ark., 1997) göre ev sahibi toplum ile göçmen toplum arasındaki ilişkinin sorunlu olmadığı ülkelerdeki göçmenlerin de ayrımcılık ve stres yaşadığı görülmekte, nedeninin ise normatif diskur sonucu açık ölçümlerde en çok tercih edilen kültürleşme stratejisinin entegrasyon olabileceği değerlendirilmektedir (Jasinskaja-Lahti ve ark., 2003: 91-93). Buradan yola çıkarak kaçınmacı ırkçıların göçmenlere yönelik açık kültürleşme beklentilerinde entegrasyonu desteklemesine rağmen onlara yönelik olumsuz örtük tutumlara sahip olduğu varsayılabilir. Bu durumun ise kaçınmacı ırkçıların göçmenlere yönelik davranışlarını etkileyebileceği ve göçmenlerde kültürleşme stresi yaratabileceği ileri sürülebilir. Entegrasyon sürecinde ev sahibi toplumun rolünün genelde pasif bir toleransa indirgenerek entegrasyonun göçmenlerin sorumluluğuna bırakıldığı (Kunst ve ark., 2015: 1-2) ancak göçmen grupların entegrasyonu için ev sahibi toplumun toleransının yeterli olmayabileceği, ev sahibi toplumun entegrasyon sürecinde daha aktif bir rol oynaması gerektiği (Phelps ve ark., 2011: 404) göz önünde bulundurulduğunda kaçınmacı ırkçıların kültürleşme stratejilerinin incelenmesi ve kaçınmacı ırkçılık ile kültürleşme çalışmalarının birlikte ele alınması kritik bir öneme sahiptir.

Günümüzde dünyanın en çok mülteci barındıran ülkesi olan Türkiye’de (United Nations High Commissioner for Refugees, 2021) Türklerin Suriyelilere yönelik kültürleşme beklentileri ve algıları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Ayrışma ve marjinalizasyon pratiklerinin baskın grubun ayrımcı tutum ve uygulamalarından kaynaklanıyor olabileceği, baskın grubun politika ve ideolojileri ile azınlık grubun kültürleşme stratejisi arasındaki uyumsuzluğun kültürleşme stresine yol

açabileceği ve göçmenler için zorluk oluşturabileceği (Berry, 2003: 24) göz önünde bulundurulduğunda ev sahibi toplum olan Türklerin kültürleşme beklentileri ve kültürleşme algılarına dair veri toplayarak Piontkowski ve arkadaşlarının (2002) geliştirdiği Kültürleşmenin Uyum Modelini test etmek toplum yararına politikalar üretebilmek ve iki grup arasındaki ilişkileri iyileştirebilmek için elzemdir. Bu çalışmanın Türkiye'deki önemli bir sosyal soruna (Aydın ve ark., 2022: 29-30) dair nicel veriler toplanmasına ve olası çözümler getirilmesine ön ayak olarak toplumsal/kültürel alanda yaygın bir etkiye sahip olacağı düşünülmektedir. Ek olarak Piontkowski ve arkadaşlarının (2002) geliştirdiği Kültürleşmenin Uyum Modeli ile farklı politik yönelimi bulunan Türkler ve Suriyeliler arasındaki olası uyumsuzluğun nedeninin (kültür sorunlu, temas sorunlu vb.) tespit edilmesinin siyaset literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca Berry (2006: 138) kültürleşme çalışmalarının temel problemlerinden birini bu alandaki çalışmaların ABD, Kanada, Avustralya gibi sınırlı sayıda ülkede gerçekleştirilmesi ancak kültürleşmenin gerçekte dünyanın geri kalan ülkelerinde daha büyük oranda yer bulması olarak göstermiştir. Bu doğrultuda dünyanın en çok mülteci barındıran ülkesi olan Türkiye'de yapılacak kültürleşme çalışmalarının kültürleşme literatüründeki genel kabulleri değerlendirmek ve test etmek için önemli olduğu düşünülmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları incelenerek kültürleşme ve kaçınmacı ırkçılık üzerine yapılacak bu çalışma hem bilimin toplum yararına fayda üretmesi amacına hizmet edecek, dolayısıyla yaygın bir etkiye sahip olacak, hem de sosyal psikoloji literatüründeki bir boşluğu dolduracaktır.

4. YÖNTEM

Araştırma Örtük Çağrışım Testinde (ÖÇT) kullanılacak olan isimleri belirlemeyi amaçlayan bir ön çalışmayı ve araştırma hipotezlerini sınamayı hedefleyen bir ana çalışmayı içermektedir. Veri toplama süreci; araştırmanın uygulama safhasının Bursa Uludağ Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etik Kurulları (Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu) 27.10.2022 tarihli, 2022-09 oturum sayılı toplantısında etik açıdan uygun olduğunun onaylanmasını takiben başlamıştır (bkz. Ek 1).

4.1. Ön Çalışma

Ön çalışma ÖÇT'de Türk ve Suriyeli grupları temsil eden uyaranlar olarak kullanılacak isimlerin belirlenmesi amacıyla internet ortamında yürütülmüştür. Bu çalışma ile ÖÇT'de kullanılacak dördü kadın dördü erkek olmak üzere sekizer Türk ve Suriyeli isminin seçilmesi hedeflenmiştir. ÖÇT'de bir kavramı veya grubu temsil edecek uyaranlara aşinalığın ve uyaranların temsil yeteneğinin bir ön çalışma ile tespit edildikten sonra temel araştırmaya geçilmesinin daha etkili ve faydalı olacağı (Korkmaz, 2017: 123) göz önünde bulundurulduğunda bu ön çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

4.1.1. Örneklem

Ön çalışmada kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak 176 Türk/Türkiyeli katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcıların 165'i kendini Türk, 5'i Kürt olarak tanımlamıştır. Buna ek olarak kendini Kürt-Arap, Boşnak, Çerkes, Zaza, Balkan göçmeni, Siirt Arabı olarak tanımlayan birer katılımcı vardır. 172 katılımcı anadilini Türkçe, 3 katılımcı anadilini Kürtçe, 1 katılımcı ise anadilinin Zazaca olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcıların 175'i en sık kullandığı dilin Türkçe olduğunu söylerken bir katılımcı en çok kullandığı dilin Almanca olduğunu ifade etmiştir. 81'i erkek, 95'inin kadın olan katılımcıların yaşları 15-76 arasında değişmektedir (*Ort* = 31.48; *SS* = 10.851). Katılımcıların 2 tanesinin eğitim düzeyinin ilköğretim, 23'ünün lise, 98'inin lisans, 39'unun yüksek lisans, 14'ünün doktora olduğu görülmektedir. Katılımcıların 110'u en

uzun süre yaşadığı yeri Metropol (İstanbul-Ankara-İzmir) olarak, 56'sı şehir olarak, 9'u ilçe olarak, 1'i köy veya kasaba olarak işaretlemiştir.

4.1.2. Veri Toplama Araçları

Ön çalışmadaki veri toplama araçları onam formunu, demografik bilgi formunu ve isim ölçeğini içermektedir. Onam formu araştırmanın yapılış amacını açıklayan, katılımın tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğunu ve verilerin bilimsel amaçlı kullanılacağını açıklayan bir metinden oluşmaktadır (bkz. Ek 2). Demografik bilgi formu yaş, cinsiyet, eğitim durumu, yaşanan yer, etnik kimlik, anadil ve en sık kullanılan dile dair sorulardan oluşmakta olup herhangi bir kişisel veri içermemektedir (bkz. Ek 3). İsim ölçeği yarısı kadın yarısı erkek ismi olan 18 Türk ismini ve yine yarısı kadın yarısı erkek ismi olan 18 Suriyeli ismini içermektedir. Ölçek 7'li Likert tipinde (1 = Türk ve 7 = Suriyeli) olup katılımcıların isim havuzundaki her bir ismi 'kesinlikle Türk, Türk, Türk olabilir, kararsızım, Suriyeli olabilir vb.' maddeler aracılığıyla değerlendirmesine olanak tanımakta ve katılımcıların bu isimleri nasıl algıladığını saptamayı hedeflemektedir. Türk isimleri yapılacak ön çalışmada daha önceki benzeri çalışmalarda (Alparslan, 2017: 66-67; Alparslan ve Kuşdil, 2020: 87) kullanılan Öykü, Asena, Selin, Gizem, Ceren, Melis, Buse, Ece, Yeşim, Göktürk, Alparslan, Ertuğrul, Alper, Kaan, Atilla, Mete, Oğuz ve Batuhan isimleri olarak seçilmiştir. ÖÇT'de dış grubu temsilen kullanılacak isimler ise internet, sosyal medya ve kişisel bağlantılar aracılığıyla bulunan ve Türkiye'deki kullanım sıklıkları Türkiye Kişi Adları Sözlüğü (Nişanyan, 2021) aracılığıyla kontrol edilen ve Türkiye'de çok nadiren kullanıldığı veya hiç kullanılmadığı tespit edilen Suriyeli/Arap isimlerinden arasından seçilmiştir. Bu isimler şunlardır: Wahib, Riad, Ashraf, Feras, Khalifa, Hadid, Hisham, Moatassem, Nasser, Arwa, Muna, Hiba, Halla, Ghada, Wafa, Basma, Hafsa ve Boutheina. Kullanılan isim ölçeği Ek 4'te incelenebilir.

4.1.3. İşlem

Onam formu, demografik bilgi formu ve isim ölçeği Google Forms'a aktarılmış ve kartopu örneklem yöntemi kullanılarak katılımcılara online olarak ulaşılmıştır. Katılımcılar uygulamanın gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştiğini belirten ve

verilerin yalnızca bilimsel amaçlı kullanılacağını taahhüt eden onam formunu okuyup onayladıktan sonra demografik bilgi formuna ve isim ölçeğine erişebilmişlerdir. Anketin tamamlanması ortalama 5-10 dakika sürmüştür. Veri toplama süreci 26.11.2022 / 02.12.2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

4.1.4. Bulgular

Araştırma kapsamında ÖÇT'de kullanılmak üzere, temsil yeteneği yüksek 4 Suriyeli kadın, 4 Suriyeli erkek, 4 Türk kadın, 4 Türk erkek ismi olmak üzere toplamda 16 isim seçilmiştir. Yedili Likert tipi ölçek ile değerlendirilen isimlere verilen puanın 7'ye yaklaşması ismin Suriyeli ismi olarak algılanma ihtimalinin arttığını, 1'e yaklaşması ise ismin Türk ismi olarak algılanma ihtimalinin arttığını göstermektedir. İsimlere verilen ortalama puanlar ve puanların standart sapmaları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Türk ve Suriyeli Olarak Gruplandırılan İsimlerin Ortalamaları ve Standart Sapma Puanları

İsimler	$\bar{x}$	***SS***	**İsimler**	$\bar{x}$	***SS***
Riad	6.06	1.094	Buse	1.68	.926
Nasser	6.03	1.139	Melis	1.65	1.019
Wahib	6.02	1.149	Ceren	1.62	.912
Hisham	6.02	1.178	Yeşim	1.51	.793
Moatassem	5.97	1.262	Gizem	1.50	.756
Ashraf	5.93	1.361	Selin	1.50	.709
Khalifa	5.90	1.277	Ece	1.44	.761
Ghada	5.88	1.262	Asena	1.44	.853
Arwa	5.86	1.262	Öykü	1.41	.735
Wafa	5.83	1.379	Kaan	1.32	.678
Halla	5.81	1.221	Alper	1.32	.635
Hadid	5.80	1.362	Batuhan	1.28	.613
Hiba	5.73	1.266	Atilla	1.28	.602
Feras	5.64	1.276	Ertuğrul	1.27	.607
Boutheina	5.51	1.402	Oğuz	1.24	.537
Muna	5.32	1.532	Mete	1.22	.503
Basma	5.07	1.641	Alparslan	1.22	.625
Hafsa	3.68	1.802	Göktürk	1.16	.438

Ortalama puanlar dikkate alınarak temsil yeteneği en yüksek olan 16 isim ÖÇT'de kullanılmak üzere seçilmiştir. Seçilen Suriyeli erkek isimleri Riad (*Ort* = 6.06,

SS = 1.094), Nasser (*Ort* = 6.03, *SS* = 1.139), Wahib (*Ort* = 6.02, *SS* = 1.149), Hisham (*Ort* = 6.02, *SS* = 1.178); Suriyeli kadın isimleri Ghada (*Ort* = 5.88, *SS* = 1.262), Arwa (*Ort* = 5.86, *SS* = 1.262), Wafa (*Ort* = 5.83, *SS* = 1.379), Halla (*Ort* = 5.81, *SS* = 1.221); Türk erkek isimleri Göktürk (*Ort* = 1.16, *SS* = .438), Alparslan (*Ort* = 1.22, *SS* = .625), Mete (*Ort* = 1.22, *SS* = .503), Oğuz (*Ort* = 1.24, *SS* = .537); Türk kadın isimleri ise Öykü (*Ort* = 1.41, *SS* = .735), Asena (*Ort* = 1.44, *SS* = .853), Ece (*Ort* = 1.44, *SS* = .761) ve Selin (*Ort* = 1.50, *SS* = .709) olarak belirlenmiştir.

4.2. Ana Çalışma

Katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmasının ardından yapılan ana çalışma iki farklı kısımdan oluşmaktadır. Ana çalışmanın bir bölümünde demografik form ve seçilen ölçekleri içeren anket, diğer bölümünde ise ön çalışmada saptanan Türk ve Suriyeli isimlerinin kullanıldığı ÖÇT uygulanmıştır.

ÖÇT ve açık tutum ölçümlerinin uygulanma sırasının ölçüm sonuçlarını değiştirip değiştirmediğine dair literatürde birbiri ile çelişen bulgular bulunmaktadır. Dolayısıyla olası sıra etkisini değerlendirebilmek için diğer çalışmalarda da önerildiği (Nosek ve ark., 2005: 179) ve uygulandığı (Edlund ve Heider, 2008: 83; Freng ve ark., 2021: 268) gibi tam karşıt dengeleme (complete counterbalancing) yöntemi kullanılmıştır. Yani katılımcıların yarısına önce ÖÇT sonra anketler, diğer yarısına ise önce anketler sonra ÖÇT verilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçüm araçlarının psikometrik özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

4.2.1. Örneklem

Ana çalışmada kolayda örnekleme (convenience sampling) ve kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak 271 Türk/Türkiyeli katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcılara yoğun Suriyeli nüfusunun bulunduğu (Mülteciler Derneği, 2023) büyük şehirlerden olan İstanbul ve Bursa illerinin farklı sosyo-ekonomik seviyelerine sahip ilçelerindeki; üniversite, hastane, misafirhane gibi devlet kurumlarında ve park, meydan, otogar, vapur, kıraathane, camii, gibi kamuya açık alanlarda ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılacak 24

maddelik Göçmen Toplumdan Algılanan Kültürleşme Stratejileri Ölçeğine çeşitli yapısal geçerlilik analizlerinin yapılabilmesi için araştırmada en az 240 kişiye (bkz. Hair ve ark., 2005/2018: 133) ulaşılması hedeflenmiş ve katılımcı sayısı belirlenen bu sayının üstüne çıkmıştır. Hipotez sınamaları için ulaşılması hedeflenen 240 katılımcının en az 120'sinin zorunlu eğitim olan lise ve altı, en az 120'sinin de lisans ve üstü eğitim düzeyine sahip olması planlansa da veri toplama aşamasında eğitim seviyesi düşük katılımcılara ulaşmakta ciddi zorluk yaşanmıştır. Nihayetinde veri toplama aşamasında eğitim düzeyi lise ve altı seviyede 105 katılımcıya, üniversite öğrencisi olan 67 katılımcıya, lisans mezunu ve üstü eğitim düzeyine sahip olarak değerlendirilebilecek ve toplamda 16 sene eğitim görmüş 99 katılımcıya ulaşılmıştır. Kaçınmacı ırkçılık çalışmalarının büyük çoğunluğunun iyi eğitimli, liberal beyaz üniversite öğrencileri ile yapıldığı ve bu grup kaçınmacı ırkçılık çalışmaları için ana kitleyi oluşturduğu (Dovidio ve Gaertner, 2004: 8) göz önünde bulundurulduğunda üniversite öğrencilerinin örneklem grubunda bulunmasının literatür ile uyumlu olduğu değerlendirilmiştir.

4.2.2. Veri Toplama Araçları

Ana çalışmada demografik bilgi formu, dört adet ölçek ve bir adet bilgisayar uygulaması kullanılarak veri toplanmıştır. Ölçekler Siyasi Yönelim Ölçeği, Ev Sahibi Topluluk Kültürleşme Ölçeği, Göçmen Toplumdan Algılanan Kültürleşme Stratejileri Ölçeği, Suriyelilere Yönelik Tutumlar Ölçeğidir. Bilgisayar uygulaması ise Türklerin Suriyelilere yönelik örtük tutumlarının tespit edilmesi amacıyla kullanılacak olan ÖÇT'dir.

4.2.2.1. Sosyodemografik Bilgi Formu

Araştırmanın bu kısmında kullanılmış olan form aracılığıyla katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ebeveynlerin eğitim durumu, yaşanan yer, gelir düzeyi, Suriyeli kaç kişi tanıdığı ve daha önce kaç tane ÖÇT doldurduğu konularına dair bilgi edinilmektedir. Kullanılan sosyodemografik bilgi formu EK 6'da incelenebilir.

4.2.2.2. Siyasi Yönelim Ölçeği

Araştırmada katılımcıların siyasi kimliklerini saptamak için Çavdar ve Boyacıoğlu (2018) tarafından geliştirilen Siyasi Yönelim Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 5'li Likert tipinde (1 = Hiç uygun değil, 5 = Tamamen uygun) olup çeşitli ideolojik yönelimleri ('Dindar', 'Cumhuriyetçi', 'Sosyal Demokrat' vb.) içeren dokuz maddeden ve katılımcının bu kimlikler dışında kalan bir siyasi ideolojiyi yazabilmesini sağlayan 'Diğer' maddesinden oluşmaktadır. Her bir kimlik ile özdeşim için alınan puan 1 ile 5 aralığındadır. Puanın 1'e yaklaşması kimlik ile özdeşimin düşük olduğunu, 5'e yaklaşması kimlik ile özdeşimin yüksek olduğunu göstermektedir. Buna ek olan diğer bir maddede ise katılımcıların kendilerini genel siyasi yelpazede ('Sol', 'Sola yakın', 'Ne sol ne sağ', 'Sağa yakın', 'Sağ') nerede konumlandırdığı sorulmaktadır. Orijinal çalışmada yapılan faktör analizinde ölçek maddelerinin sağ ve sol siyasi yönelim olmak üzere iki faktör altında toplandığı; iç tutarlılık katsayısının sağ yönelim alt boyutu için .76, sol yönelim alt boyutu için .80 olduğu görülmüştür (Çavdar ve Boyacıoğlu, 2018: 34). Ölçek maddeleri EK 7'de incelenebilir.

Çalışmada kullanılan Siyasi Yönelim Ölçeğinin faktör analizine uygunluğu IBM SPSS 26 programı kullanılarak incelenmiştir. İlk olarak 9 maddenin her birinin birbirleriyle korelasyonuna bakıldığında maddelerden tamamının en az bir madde ile .30 ve üzeri korelasyona sahip olduğu ve hiçbir iki madde arasında .90 veya üzeri korelasyon olmadığı görüldü. Sonrasında, anti-image korelasyon matriksi incelendi ve bu değerlerin tamamının .5 üzerinde değer aldığı gözlendi. KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) katsayısının genellikle tavsiye edilen .60 değerinin üzerine çıktığı (.75) görüldü. Bartlett küresellik (sphericity) testi incelendiğinde sonucun anlamlı olduğu görüldü, $\chi^2_{(36)} = 1133.30$, $p < .001$. Ardından ortak varyans (communality) değerlerinin .3'ün üzerinde olduğu, diğer bir deyişle tüm maddelerin diğer maddelerle bazı ortak varyansı paylaştığı teyit edildi. Tüm bu değerlerin faktör analizi uygulamak için uygun olduğuna karar kılındı.

Sonuçlar popülasyona genellenme amacı taşımadığı ve çıkarım örneklem ile sınırlı olduğu zaman uygulanması gerektiği gibi (Field, 2000/2018: 1001) veriye Temel Bileşenler Analizi uygulandı. Temel Bileşenler Analizinde hangi döndürme yöntemi kullanılacağına karar vermeden önce Andy Field (2000/2018: 1036-1037) tarafından da önerildiği gibi ortogonal döndürme (orthogonal rotation) aracılığıyla faktörler arasındaki

korelasyon katsayıları incelendi ve faktörlerin bazılarının arasındaki korelasyonun .30'dan fazla olduğu saptandı. Ancak faktör puanlarının analizlerde bir değişken olarak kullanıldığı durumlarda ortogonal döndürmenin avantajlı bir yöntem olduğu vurgulanmaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2007: 646). Faktör puanları analizlerde bir değişken olarak kullanılacağı için faktörler birbirinden bağımsız olmasa da oblik döndürme (oblique rotation) değil ortogonal döndürme olan varimaks yöntemi kullanıldı. Analiz sonucunda özdeğeri 1'in üstünde olan ve birlikte toplam varyansın %74.39'unu açıklayan 3 faktör oluştuğu görüldü. Faktörler için varyans yükleri incelendiğinde Sol-Muhafazakar (Milliyetçi, Kemalist, Cumhuriyetçi, Ulusalcı) olarak adlandırılan ilk faktörün %26.79, Sol-Liberal (Sosyalist, Sosyal Demokrat ve Liberal) olarak adlandırılan ikinci faktörün %24.50, Sağ-Muhafazakar (Muhafazar ve Dindar) olarak adlandırılan üçüncü faktörün %23.09 varyansa sahip olduğu görüldü. Kemalist maddesinin Sol-Muhafazakar faktöründen .785, Sağ-Muhafazakar faktöründen -.435 değer aldığı; Ulusalcı maddesinin Sol-Muhafazakar faktöründen .695, Sol-Liberal faktöründen .473 değer aldığı görüldü. Değerler arasındaki fark .10'dan büyük olduğu için Kemalist ve Ulusalcı maddelerinin Sol-Muhafazakar faktörü altında yer alabileceğine karar kılındı. Ölçeğin faktör yapısı ve yükleri Tablo 2'te incelenebilir. Ölçek faktörlerinin iç tutarlılığını tespit etmek için yapılan güvenilirlik analiz sonucunda Cronbach alfa değerlerinin Sol-Muhafazakar (Milliyetçi, Kemalist, Cumhuriyetçi, Ulusalcı) için .81, Sol Liberal (Sosyalist, Sosyal Demokrat ve Liberal) için .75, Sağ-Muhafazakar (Muhafazar ve Dindar) için .83 olduğu görüldü.

Tablo 2. Siyasi Yönelim Ölçeği Faktör Yapısı ve Yükleri

Maddeler	**1**	**2**	**3**
Milliyetçi	.790		
Kemalist	.785		-.435
Cumhuriyetçi	.756		
Ulusalcı	.695	.473	
Sosyalist		.819	
Sosyal Demokrat		.813	
Liberal		.703	
Muhafazakar			.905
Dindar			.860
Özdeğer:	3.71	1.91	1.07
Faktörün Açıkladığı Varyans Yüzdesi:	26.79	24.50	23.09
Açıklanan Toplam Varyans Yüzdesi:	26.79	51.29	74.39
Cronbach Alpha:	.81	.75	.83

4.2.2.3. Ev Sahibi Topluluk Kültürleşme Ölçeği

Araştırma kapsamında katılımcıların Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik kültürleşme beklentilerini saptamak amacıyla Bourhis ve Montreuil (2016; akt. Yangın ve Akfırat, 2018: 500) tarafından geliştirilen Ev Sahibi Topluluk Kültürleşme Ölçeğinin (Host Commmunity Acculturation Scale) Yangın ve Akfırat (2018) tarafından Türkçeye uyarlanmış hali kullanılmıştır. Ölçekte 7'li Likert tipinde (1= Hiç katılmıyorum, 7=Tamamen katılıyorum) olan 18 madde bulunmaktadır. Bu 18 madde ise üçer maddeler halinde 6 alt faktörü oluşturmaktadır: entegrasyon, dönüşümlü-entegrasyon, bireycilik, asimilasyon, ayırma ve dışlama. Yangın ve Akfırat (2018: 508) tarafından yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda bu faktörlere dair Cronbach alfa katsayılarının; dışlama için .89, bireycilik için .88, dönüşümlü entegrasyon için .84, asimilasyon için .82, entegrasyon için .81, ayırma için .81 olduğu saptanmıştır. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınabilen puan 3 ve 21 aralığındadır. Puanın 3'e yaklaşması katılımcının alt boyuta dair (entegrasyon, dönüşümlü-entegrasyon, bireycilik, asimilasyon, ayırma ve dışlama) stratejileri desteklemediğini, 30'a yaklaşması bu stratejileri desteklediğini göstermektedir. Alt boyuttaki tüm cevaplara 'kararsızım' yanıtı verildiğinde 18 puanı elde edilmektedir. Kullanılan ölçek maddeleri EK 8'de incelenebilir.

Her birinde üçer maddenin olduğu altı alt boyutu olan ve toplamda 18 maddeden oluşan Ev Sahibi Topluluk Kültürleşme Ölçeğine AMOS 25 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerleri, $\chi 2/df = 2.523$; $p = .000$; GFI = .89; CFI = .96; RMSEA = .075; SRMR = .03, altı faktörlü modelin veri ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Sonuçlar, elde edilen verilerin Ev Sahibi Topluluk Kültürleşme Ölçeğinin öngörülen 6 faktörlü kuramsal yapısı ile uyuştuğunu ortaya koymuştur. DFA sonuçları Şekil 6'da sunulmuştur.

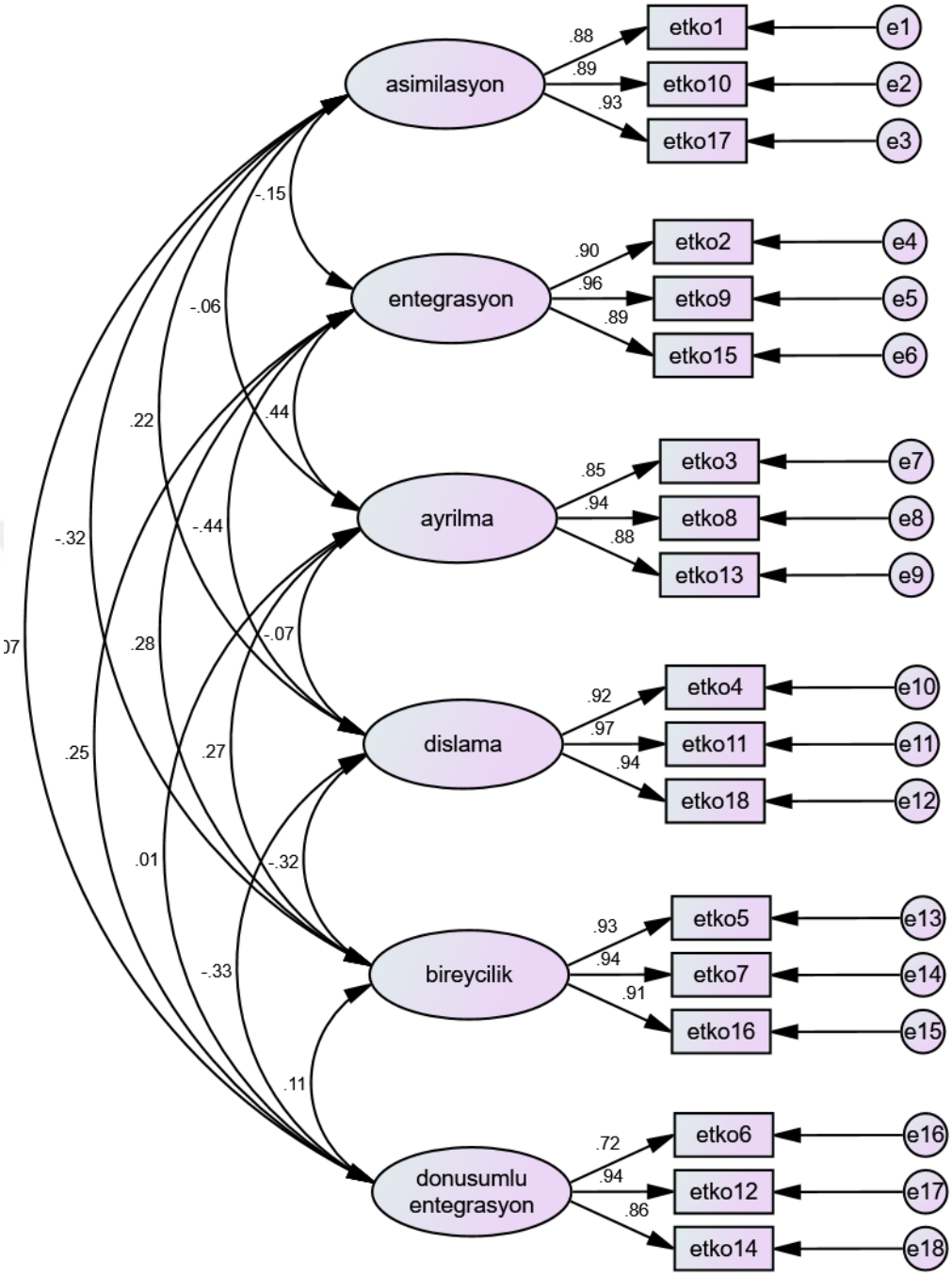

Şekil 6. Ev Sahibi Topluluk Kültürleşme Ölçeği DFA Modeli

4.2.2.4. Göçmen Toplumdan Algılanan Kültürleşme Stratejileri Ölçeği

Katılımcıların Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin benimsediği kültürleşme stratejilerine dair algılarının tespit edilmesi amacıyla Ataca ve Berry'nin (2002) geliştirdiği

Kültürleşme Tutumları Ölçeğinden faydalanılmıştır. Ölçekte bireyin benimsediği entegrasyon, asimilasyon, ayrılma ve marjinalleşme stratejilerini ölçmeyi amaçlayan dört alt boyut ve toplamda 44 madde bulunmaktadır. Ölçeğin orijinal versiyonunda Cronbach alfa güvenirlik kat sayısı entegrasyon boyutu için .84, ayrılma için .89, asimilasyon için .83, marjinallik için .78 olarak bulunmuştur (Ataca ve Berry, 2002: 18). Ölçeğin orijinalinde dört alt boyuta dair tercih edilen stratejiler arkadaşlık, sosyal aktivite, yaşam stili, bayram kutlamaları, yemek tercihi, dil kullanımı, gazete okuma, dekorasyon, çocuk yetiştirme stili, çocuğun değeri ve çocuğun evden taşınması ile ilgili 5'li Likert tipi (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) ölçek üzerinden 11 ifade ile ölçülmektedir. Ölçek kişilerin kültürleşme pratiklerini tespit etmek için geliştirilmiştir ancak bu araştırmada ölçek maddeleri Türklerin Suriyelilerin kültürleşme pratiklerine dair algılarını ölçmek amacıyla uyarlanarak kullanılmıştır. Bu sebeple ölçeğin orijinal halinde bulunan; evde yenilen yemek tarzına, konuşulan dile, ev süslemelerine, evde okunan gazeteye ve çocuklarının evden ayrılması beklenen zamana dair sorular ölçekten çıkartılmıştır. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınabilen puan 6 ve 30 aralığındadır. Puanın 6'ya yaklaşması katılımcının alt boyuta dair (entegrasyon, asimilasyon, ayrılma ve marjinalleşme) stratejileri dış gruba atfetmediği, 30'a yaklaşması katılımcının stratejileri dış gruba atfettiğini göstermektedir. Alt boyuttaki tüm cevaplara 'kararsızım' yanıtı verildiğinde 18 puanı elde edilmektedir. Uyarlanan ölçek maddeleri EK 9'da incelenebilir.

Çalışmada kullanılan Göçmen Toplumdan Algılanan Kültürleşme Stratejileri Ölçeğine açımlayıcı faktör analizinin yapılabilmesi amacıyla verilerin faktör analizine uygunluğu incelendi. İlk olarak IBM SPSS 26 aracılığıyla 24 maddenin her birinin birbirleriyle korelasyonunu incelendi. Maddelerden tamamının en az bir madde ile .30 ve üzeri korelasyona sahip olduğu görüldü. Ardından maddeler için Pearson korelasyon katsayıları tekrar incelendi ve hiçbir iki madde arasında .90 veya üzeri korelasyon olmadığı diğer bir deyişle çoklu bağlantısallık (multicollinearity) ve mükemmel korelasyon (singularity) problemlerinin yaşanmadığı gözlendi. Ardından, anti-image korelasyon matriksi incelendi ve bu değerlerin tümünün .5 üzerinde değer aldığı saptandı. KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) ve Barlett testlerinin bulguları incelendi ve KMO katsayısının yaygın bir şekilde tavsiye edilen .60 değerinin üzerinde olduğu (.89) ve

Bartlett küresellik (sphericity) testinin sonucunun anlamlı olduğu görüldü, $\chi^2_{(276)} = 4392.70$, $p < .001$. Son olarak tüm maddelerin ortak varyans (communality) değerleri incelendi ve hepsinin .3'ün üzerinde olduğu görülerek her bir maddenin diğer maddelerle bazı ortak varyans paylaştığı doğrulandı. Tüm bu bulguların, değişkenler arası ilişkilerin, faktör analizi uygulamayı mümkün kılacak kadar güçlü olduğuna işaret ettiğine karar verildi.

Andy Field (2000/2018: 1001) tarafından da açıklandığı üzere sonuçların popülasyona genellenme amacı taşımadığı, çıkarımın örneklem ile sınırlı olduğu durumlarda Temel Bileşenler Analizi kullanılmaktadır. Bu sebeple faktör analizine uygun olduğu görülen veriye Temel Bileşenler Analizi uygulanmasına karar verildi. Temel Bileşenler Analizinde kullanılacak döndürme yöntemine karar vermeden önce Andy Field (2000/2018: 1036-1037) tarafından da tavsiye edildiği gibi ortogonal döndürme kullanılarak faktörler arasındaki korelasyon katsayıları incelendi ve bazı faktörler arasındaki korelasyonun .30'dan fazla olduğu görüldü. Bununla birlikte faktör puanlarının analizlerde bir değişken olarak kullanıldığı ve faktör yapısının gruplar halinde karşılaştırıldığı durumlarda ortogonal döndürme avantajlı bir yöntem olduğu (Tabachnick ve Fidell, 2007: 646) için faktörler arasında ilişki olmasına rağmen oblik döndürme değil, ortogonal döndürme olan varimaks yöntemi kullanılarak faktör analizine devam edildi. Analiz sonucunda özdeğeri 1'in üstünde olan ve birlikte toplam varyansın %69.68'ini açıklayan 5 faktör oluştuğu görüldü. Kırılma grafiği incelenip teorik gerekçeler de göz önünde bulundurularak veri seti 4 faktörlü çözümle analize tabi tutulduğunda faktörlerin toplam varyansın %64.42'sini açıkladığı görüldü. Faktörler için varyans yükleri incelendiğinde ilk faktörün (marjinalleşme) %17.83, ikicisinin (ayrılma) %16.89, üçüncüsünün (asimilasyon) %15.66, dördüncüsünün (entegrasyon) %14.04 varyansa sahip olduğu görüldü. Analizde 13. madde olan 'Suriyeliler yakın arkadaşlarının Suriyelilerden çok Türkler olmasını tercih eder' maddesinin asimilasyon faktöründen .427 ayrılma faktöründen -.425 değer aldığı görüldü, değerler arasındaki fark .10'dan küçük olduğu için madde analizden çıkartıldı.

13. maddenin analizden çıkartılmasının ardından faktör analizi tekrarlandı. Tekrarlanan analizde faktörlerin toplam varyansın %65.32'sini açıkladığı görüldü. Faktörler için

varyans yükleri incelendiğinde ilk faktörün (marjinalleşme) %18.54, ikincisinin (ayrılma) %16.83, üçüncüsünün (asimilasyon) %15.48, dördüncüsünün (entegrasyon) %14.46 varyansa sahip olduğu görüldü. Analizde 6. madde olan 'Suriyeliler çocuklarının hem kendilerine hem de Türklere ait değer ve gelenekleri öğrenmelerini ister' maddesinin ise asimilasyon faktöründen .412, entegrasyon faktöründen .548 değer aldığı görüldü. Değerler arasındaki fark .10'dan büyük olduğu için 6. maddenin entegrasyon faktörü altında yer alabileceğine karar kılındı. Ölçeğin faktör yapısı ve yükleri Tablo 3'te incelenebilir. Ölçek faktörlerinin iç tutarlılığını tespit etmek için yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach alfa değerlerinin entegrasyon (madde 1, 2, 3, 4, 5 ve 6) için .84, ayrılma (madde 7, 8, 9, 10, 11 ve 12) için .87, asimilasyon (madde 14, 15, 16, 17 ve 18) için .88, marjinalizasyon (madde 19, 20, 21, 22, 23 ve 24) için .92 olduğu görüldü.

Tablo 3. Göçmen Toplumdan Algılanan Kültürleşme Stratejileri Ölçeği Faktör Yapısı ve Yükleri

Maddeler	Mar.	Ayr.	Asi.	Ent.
23. Suriyeliler çocuklarının Suriyeli tarzına mı Türklerin tarzına mı uygun yetiştiğine aldırış etmez.	.847			
24. Suriyeliler çocuklarının kendi değer ve geleneklerini mi Türklerin değer ve geleneklerini mi öğreneceğine aldırış etmez.	.807			
22. Suriyeliler kendi bayramlarını mı Türk bayramlarını mı kutlayacağına aldırış etmez.	.779			
21. Suriyeliler bir araya gelip vakit geçireceği kişinin Suriyeli veya Türk oluşuna aldırmaz.	.737			
20. Türkiye'deki Suriyeliler çoğu zaman Suriyeli gibi mi Türkler gibi mi yaşayacağına aldırış etmez.	.710			
19. Suriyeliler yakın arkadaşlarının Suriyeliler mi Türkler mi olduğuna aldırış etmez.	.692			
7. Suriyeliler yakın arkadaşlarının Türklerden çok Suriyelilerden olmasını tercih eder.		.776		
9. Suriyeliler Türklerden çok Suriyeliler ile bir araya gelip vakit geçirmeyi tercih eder.		.765		
8. Türkiye'deki Suriyeliler Türklerden çok Suriyeliler gibi yaşamaktan hoşlanır.		.740		
12. Suriyeliler çocuklarının Türklere ait değer ve geleneklerden çok Suriyelilere ait değerleri ve gelenekleri öğrenmelerini ister.		.662		
11. Suriyeliler çocuklarının Suriyelilere özgü biçimde yetişmelerini ister.		.597		
10. Suriyeliler Türk bayramlarından çok kendi bayramlarını kutlamayı tercih eder.		.582		

17. Suriyeliler çocuklarının Suriyelilerden çok Türklerin tarzına uygun yetişmelerini ister.			.816	
18. Suriyeliler çocuklarının kendi değer ve geleneklerinden çok Türklere ait değerleri ve gelenekleri öğrenmelerini ister.			.797	
16. Suriyeliler kendi bayramlarından çok Türk bayramlarını kutlamayı tercih eder.			.768	
14. Türkiye'deki Suriyeliler Suriyeli gibi yaşamaktan çok Türkler gibi yaşamaktan hoşlanır.			.605	
15. Suriyeliler Suriyelilerle bir araya gelmekten çok Türklerle bir araya gelip vakit geçirmeyi tercih eder.			.573	
1. Suriyeliler yakın arkadaşlarının hem Suriyelilerden hem de Türklerden olmasını tercih eder.				.801
3. Suriyeliler hem Suriyelilerle hem de Türklerle bir araya gelip vakit geçirmeyi tercih eder.				.756
2. Türkiye'deki Suriyeliler hem Türkler hem de Suriyeliler gibi yaşamaktan hoşlanır.				.673
4. Suriyeliler hem kendi bayramlarını hem de Türk bayramlarını kutlamayı tercih eder.				.623
5. Suriyeliler çocuklarının hem Suriyelilerin hem de Türklerin tarzına uygun yetişmelerini ister.				.552
6. Suriyeliler çocuklarının hem kendilerine hem de Türklere ait değer ve gelenekleri öğrenmelerini ister.			.412	.548
Özdeğer:	9.46	2.13	1.95	1.47
Faktörün Açıkladığı Varyans Yüzdesi:	18.54	16.84	15.48	14.46
Açıklanan Toplam Varyans Yüzdesi:	18.54	35.38	50.86	65.32
Cronbach Alpha:	.92	.87	.88	.84

Not. Mar.: Marjinalleşme; Ayr.: Ayrılma; Asi.: Asimilasyon; Ent.: Entegrasyon

4.2.2.5. Suriyelilere Yönelik Tutumlar Ölçeği

Katılımcıların Suriyelilere yönelik açık önyargısının tespit edilmesi amacıyla Güleç ve arkadaşlarının (2021) Suriyelilere yönelik tutumları ölçmek için geliştirdiği Suriyelilere Yönelik Tutumlar Ölçeğinden faydalanılmıştır. 'Ayrımcılık' ve 'grup ve birey düzeyinde gerçekçi tehditler' ile ilişkili iki farklı faktöre sahip Suriyelilere Yönelik Tutumlar Ölçeğinin ayrımcılık faktöründe bulunan 5'li Likert tipine (1= Kesinlikle katılmıyorum, 5= Kesinlikle katılıyorum) sahip 8 madde bu araştırmada kullanılmıştır. Ölçeğin kullanılan ayrımcılık alt boyutuna dair Cronbach güvenirlik katsayısı .91'dir (Güleç ve ark., 2021). Ölçekteki sekiz maddenin beşi (1., 3., 5., 7. ve 8. maddeler) ters kodlanmıştır. Ölçekten alınabilen puan 8 ve 40 aralığındadır. Puanın 8'e yaklaşması katılımcının Suriyelilere yönelik olumlu tutumlarının arttığını, 40'a yaklaşması Suriyelilere yönelik

olumsuz tutumlarının arttığını göstermektedir. Tüm cevaplara 'kararsızım' yanıtı verildiğinde 24 puanı elde edilmektedir. Ölçek maddeleri EK 10'da incelenebilir.

Suriyelilere Yönelik Kültürleşme ölçeğinin çalışmada kullanılan ve 8 maddeden oluşan ayrımcılık alt boyutuna yapılan DFA sonucunda uyum iyiliği değerlerinin düşük olduğu görülmüştür. Modifikasyon indeks değerleri incelenerek e2 ve e5 ile e5 ve e7 maddelerinin hata terimleri arasına kovaryant eklenince uyum iyiliği değerlerinin, $\chi 2/df = 2.643$; $p = .000$; GFI = .96; CFI = .98; RMSEA = .078; SRMR = .03, tek faktörlü modeli desteklediği görülmektedir. Sonuçlar, elde edilen verilerin Suriyelilere Yönelik Tutumlar ölçeğinin ayrımcılık faktörünün öngörülen kuramsal yapısı ile uyuştuğunu ortaya koymuştur. DFA sonuçları Şekil 7'de sunulmuştur.

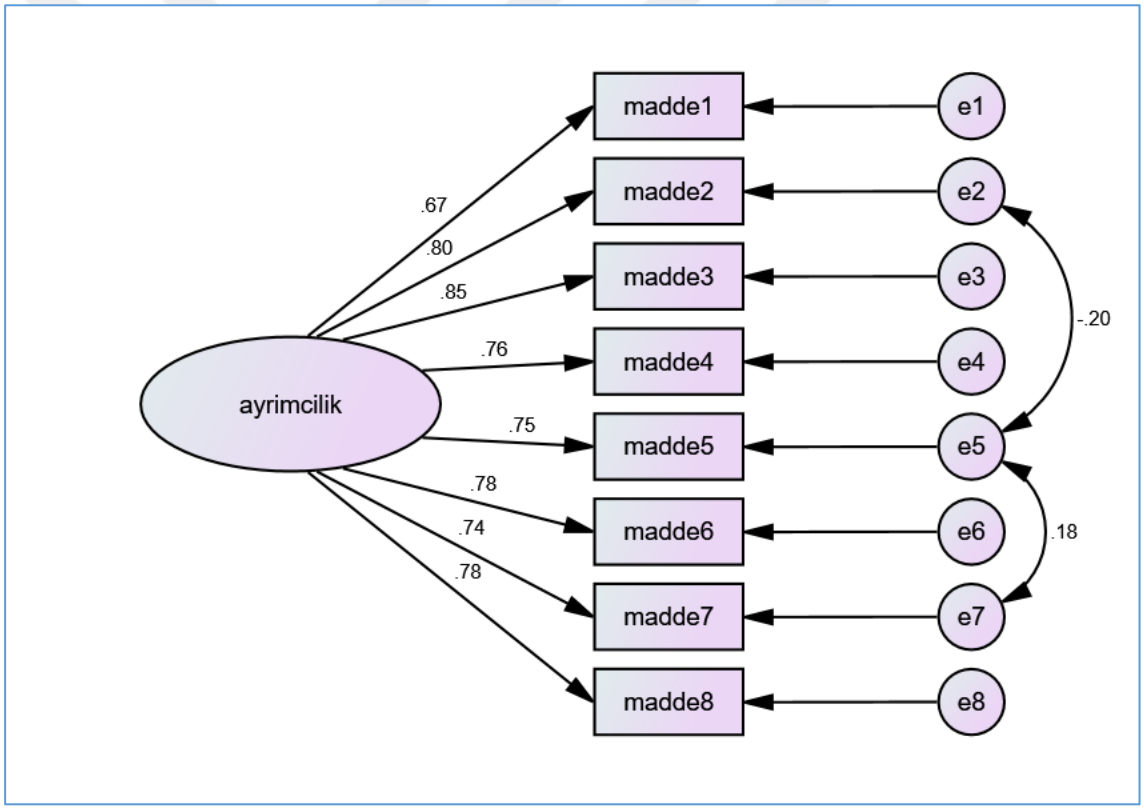

Şekil 7. Suriyelilere Yönelik Tutumlar Ölçeği DFA Modeli

4.2.2.6. Örtük Çağrışım Testi

Araştırma kapsamında katılımcıların Suriyelilere yönelik açık tutumlarının yanı sıra örtük tutumlarının da ölçülmesi amaçlanmaktadır. Katılımcıların örtük tutumları, tepki süresi

ile ölçüm yapan en popüler örtük önyargı testlerinden biri olan (Dovidio ve ark., 2017: 274) Örtük Çağrışım Testi (Greenwald ve ark., 1998) ile ölçülmüştür. ÖÇT'de katılımcı Türklerin kendi iç gruplarına ve dış grup olan Suriyelilere yönelik örtük tutumlarını belirlemek amacıyla her iki grubu temsil eden uyaranlar (Türk ve Suriyeli isimleri) ve olumlu/olumsuz nitelik taşıyan kelime grupları sunulmuştur. Yapılan ön çalışma aracılığıyla seçilen ve ÖÇT'de kullanılan temsil yeteneği yüksek Suriyeli isimleri Riad, Nasser, Wahib, Hisham, Ghada, Arwa, Wafa, Halla; Türk isimleri ise Göktürk, Alparslan, Mete, Oğuz, Öykü, Asena, Ece ve Selin'dir. ÖÇT'de kullanılan olumlu ve olumsuz nitelik taşıyan kelimeler Greenwald ve arkadaşlarının (1998: 1479) önerdiği kelimelerden seçilmiştir. Olumlu niteliğe sahip kelimeler kahkaha, sağlık, dost, huzur, zevk, kibar, mutluluk ve gökkuşağı olarak belirlenmiştir. Olumsuz niteliğe sahip kelimeler ise pislik, cinayet, nefret, çirkin, hastalık, acı, zehir ve felaket olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların klavyedeki 'E' ve 'I' tuşlarını kullanarak gösterilen uyaranlara mümkün olduğunca hızlı bir şekilde tepki vermeleri istenmiş, bu sayede katılımcıların bilinçdışı seviyede Türk ve Suriyeli grupları ile olumlu-olumsuz kelime grupları arasında kurdukları ilişki saptanmıştır. ÖÇT'nin ve tepki süresi hızına dayalı diğer testlerin çalışma prensibinin temelinde zihinsel görev ne kadar kolaysa görevin o kadar hızlı ve hatasız tamamlanacağı düşüncesi yer almaktadır (Lane ve ark., 2007: 60) ve insanların ilişkilendirdikleri kavram-nitelik çiftlerine, ilişkilendirilmeyen kavram-nitelik çiftlerine kıyasla daha hızlı tepki verileceği varsayılmaktadır (Greenwald ve ark., 1998: 1464). Nosek ve arkadaşları (2005: 170) ÖÇT'nin kavram-nitelik çiftleri arasındaki çağrışımın gücünü nasıl test ettiğini açıklamak için çiçeklere ve böceklere yönelik tutumların ölçülmesini örnek vermektedir: katılımcıların uyaranları çiçekler ve olumlu sıfatlar bir kenarda, böcekler ve olumsuz sıfatlar bir kenarda olacak koşuldaki kategorize etme süreleri ve hata sayıları; böcekler ve olumlu sıfatlar bir kenarda, çiçekler ile olumsuz sıfatlar bir kenarda olacak koşuldaki kategorize etme süreleri ve hata sayıları kıyaslanarak kişinin bu canlılardan hangilerini olumlu niteliklerle hangilerini olumsuz niteliklerle özdeşleştirdiği saptanır. Örneğin bizim uyguladığımız ÖÇT'de eğer katılımcı olumlu kelimeler Türk isimleriyle, olumsuz isimler Suriyeli isimleriyle eşleştirildiği koşulda, zıt koşula göre (olumlu kelimeler/Suriyeli isimleri ile olumsuz kelimeler/Türk isimleri ile eşleştirildiğinde) daha hızlı ve hatasız bir şekilde testi tamamlıyorsa bu kişinin

Suriyelilere yönelik bilinçdışı seviyede olumsuz örtük tutumlara sahip olduğu yorumlanmaktadır.

ÖÇT spesifik bir ölçüm aracı olmayıp çeşitli konulara (kalıp yargılar, özsaygı, farklı gruplara ve nesnelere yönelik tutumlar vb.) uyarlanarak söz konusu temaya dair sahip olunan örtük tutumları ortaya çıkarmaya yarayan bir prosedür olduğu için ÖÇT'ye dair hem genel (formata yönelik) hem de spesifik (teste yönelik) geçerlilik ve güvenilirlik değerleri bulunmaktadır (Lane ve ark., 2007: 69). ÖÇT'nin kullanıldığı 50 çalışmanın incelendiği bir meta analiz araştırmasında (Hofmann ve ark., 2005: 1375) çalışmaların (iç tutarlılık ve testi yarılama güvenilirlik için) iç güvenilirlik ortalaması 0.79 olarak saptanmıştır. ÖÇT'nin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısını hesaplamak için tüm bloklardaki her bir deneme için veya her bir blok için Cronbach Alfa değerini hesaplama gibi çeşitli yöntemler kullanılsa da standart prosedür aynı deneme sayısına sahip bloklar için testi yarılama güvenilirlik değerini hesaplamaktır (Schnabel ve ark., 2008: 513). Bu çalışmada kullanılan ÖÇT D puanları için Spearman-Brown testi yarılama güvenilirlik katsayısı önce hipotez uyumlu çiftlerle karşılaşan katılımcılarda 40 denemeli blokları için 0.940, 20 denemeli bloklar için 0.897 olarak saptanmıştır. Önce hipotez uyumlu çiftlerle karşılaşan katılımcılarda Spearman-Brown testi yarılama güvenilirlik katsayısı 40 denemeli blokları için 0.907, 20 denemeli bloklar için 0.820 olarak bulunmuştur.

ÖÇT MilliSecond yazılım şirketinden '*Inquisit Lab*' adlı program satın alınarak araştırmacının bilgisayarında kullanılmıştır. Program katılımcıların test sonuçlarını yorumlamayı sağlayan ve +2 ve -2 arasında değişen D puanını otomatik olarak hesaplamaktadır. D puanı +2'ye yaklaştıkça kişinin Türklere yönelik tarafgirliğini (Suriyelilere yönelik önyargısını), -2'ye yaklaştıkça Suriyelilere yönelik tarafgirliğini (Türklere yönelik önyargısını) göstermektedir. ÖÇT'nin araştırmada tek bir bilgisayar kullanılarak uygulanması planlansa da yaşanan teknik aksaklık sebebiyle ÖÇT ilk 182 katılımcıya bir bilgisayarda, son 89 katılımcıya farklı bir bilgisayarda uygulanmıştır. Bilgisayarda ölçülen tepki hızlarının kullanılan klavye, bilgisayar, işletim sistemine göre farklılaştığı (İyilikçi, 2019: 16-18; Shimizu, 2002: 250) bilinmekle birlikte; ÖÇT de önemli olanın mutlak tepki zamanı değil, hipotez uyumlu ve hipotez uyumsuz koşullar arasındaki tepki süresi farkı (D puanı) olduğu için iki farklı bilgisayarın kullanıldığı

durumda bilgisayardan kaynaklı tepki gecikmesi hipotez uyumlu ve uyumsuz koşullara dengeli şekilde dağılmaktadır ve dolayısıyla bir karıştırıcı bir değişken (confounding variable) oluşturmamaktadır (bkz. İyilikçi, 2019: 16-17). ÖÇT'yi ilk bilgisayarda ve ikinci bilgisayarda yapan katılımcıların elde ettikleri D puanlarının istatistiksel olarak birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Bağımsız Örneklemler T Testi kullanılmıştır. Örtük tutum sonuçları için Skewness değerinin -.47 ve Kurtosis değerinin .37 olduğu ve uygun aralık olan -1/+1 skalasında (Hair ve ark., 2005/2018: 48) yer aldığı, yani verinin normal dağıldığı görüldü ve bu sebeple parametrik test ile analize devam edildi. Analiz sonucuna göre, ÖÇT'yi ilk bilgisayarda tamamlayan katılımcıların (*Ort* = .71, *SS* = .31) D puanları ile ÖÇT'yi ikinci bilgisayarda tamamlayan katılımcıların (*Ort* = .76, *SS* = .34) D puanları arasındaki fark, -.05, BCa 95% CI [-.13, .03], istatistiksel olarak anlamlı değildir, $t(269) = -1.25$, $p = 0.212$.

ÖÇT ve açık tutum ölçümlerinin uygulanma sırasının ölçüm değerleri üzerindeki etkisine dair literatürde çelişkili bulgular vardır. ÖÇT ve açık tutum ölçümünün sırasının sistematik olarak değiştirildiği bir çalışmada (Nosek ve ark., 2005: 179) ÖÇT ve açık tutum ölçümlerinden hangisinin daha önce kullanıldığının katılımcıların tepkilerini değiştirmediği görülmüştür. Bununla birlikte diğer literatür bulgularına göre ilk olarak açık tutum ölçümü sonra ÖÇT uygulandığında açık ve örtük ölçüm arasındaki korelasyon artabilir (Bosson ve ark., 2000: 641), yani ön-hazırlamanın ÖÇT'ye verilen tepkileri değiştirme ihtimali söz konusudur (Kühnen ve ark., 2001: 135). Önce ÖÇT sonra açık tutum ölçümü yapılan çalışmalarda (bkz. Nosek ve ark., 2002: 103) ise katılımcıların araştırmanın amacını anlayarak açık tutumlarını değiştirme (Monteith, 1993) ihtimali söz konusudur ve bu durum özellikle kaçınmacı ırkçılık çalışmaları için önem taşımaktadır. Dolayısıyla araştırmada ilk kullanılacak ölçüm yönteminin sonraki ölçüm üzerindeki etkisinin önce hangi ölçüm yönteminin kullanılacağına bağlı olarak değişeceği, yani farklılaşan taşıma etkilerinin (differential carryover effects) söz konusu olduğu değerlendirilebilir. Bu problemin üstesinden gelmek ve olası sıra etkisini değerlendirebilmek için diğer çalışmalarda da önerildiği (Nosek ve ark., 2005: 179) ve uygulandığı gibi (Edlund ve Heider, 2008: 83; Freng ve ark., 2021: 268) tam karşıt dengeleme (complete counterbalancing) yöntemi kullanılmıştır. Yani katılımcıların yarısına önce ÖÇT sonra anketler, diğer yarısına ise önce anketler sonra ÖÇT verilmiştir.

Ölçümlerin sunuş sırasına ek olarak; ÖÇT'de sunulan çiftlerin sırası ilk sunulan çiftin öğrenilerek daha kolay yapılmasına neden olabileceği için çiftlerin hangi sıra ile verileceği önem taşımaktadır (Nosek ve ark., 2005: 177-178). Özellikle ÖÇT etkisinin genel büyüklüğünü elde etmeyi amaçlayan çalışmalarda tam karşıt dengelemenin yapılması gerektiği, yani hipotezle uyumlu ve hipotez ile uyumsuz çiftlerin testteki sırasının değiştirilmesi gerektiği açıklanmaktadır (Lane ve ark., 2007: 90). '*Inquisit Lab*' programının kullanma kılavuzunda (*User Manual: Inquisit IAT With Word Stimuli*, 2022) da aynı şekilde katılımcıların yarısına önce hipotez uyumlu çiftlerin verilmesi, diğer yarısına önce hipotez uyumsuz çiftlerin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda ÖÇT bu araştırmada katılımcıların yarısına önce hipotez ile uyumlu (iyi veya Türk – kötü veya Suriyeli) çiftleri, diğer yarısına ise önce hipotez ile uyumsuz çiftleri (iyi veya Suriyeli – kötü veya Türk) içerecek şekilde verilmiştir. Katılımcı numarası tek olan katılımcılara ÖÇT'de önce hipotez uyumlu çiftler, katılımcı numarası çift olanlara önce hipotez uyumsuz çiftler verilmiştir. Araştırmada katılımcıların ÖÇT'de aldıkları puanlar onların sınıflandırılmasında kullanılacağı, yani ÖÇT'nin yordayıcı etkisi önem arz ettiği için Lane ve arkadaşlarının (2007: 90) da önerdiği şekilde ÖÇT'deki farklı sıralar kukla değişkenler (dummy variable) aracılığıyla kodlanmıştır. Bu sayede hem ÖÇT etkisinin genel büyüklüğüne dair hem de bireyler arası farklılığa dair açıklama sunulacaktır.

Dolayısıyla hem açık ve örtük tutumlar için, hem de ÖÇT içindeki hipotez ile uyumlu ve uyumsuz çiftler için karşıt dengeleme yapılmıştır. Bu durumda uygulama dört farklı şekilde yapılmıştır:

1) Önce açık tutum ölçümü, sonra ÖÇT (ilk olarak hipotez ile uyumlu çiftler)
2) Önce açık tutum ölçümü, sonra ÖÇT (ilk olarak hipotez ile uyumsuz çiftler)
3) Önce ÖÇT (ilk olarak hipotez ile uyumlu çiftler), sonra açık tutum ölçümü
4) Önce ÖÇT (ilk olarak hipotez ile uyumsuz çiftler), sonra açık tutum ölçümü.

Şekil 8. Hipotez Uyumlu Çiftlerin Önce Sunulduğu ÖÇT Prosedürü

Blok	Deneme Sayısı	İşlem	Sol Tuşa Atanan Uyarıcılar	Sağ Tuşa Atanan Uyarıcılar
1	20	Pratik	Türk İsimleri	Suriyeli İsimleri
2	20	Pratik	Olumlu Kelimeler	Olumsuz Kelimeler
3	20	Test	Türk İsimleri + Olumlu Kelimeler	Suriyeli İsimleri + Olumsuz Kelimeler
4	40	Test	Türk İsimleri + Olumlu Kelimeler	Suriyeli İsimleri + Olumsuz Kelimeler
5	20	Pratik	Suriyeli İsimleri	Türk İsimleri
6	20	Test	Suriyeli İsimleri + Olumlu Kelimeler	Türk İsimleri + Olumsuz Kelimeler
7	40	Test	Suriyeli İsimleri + Olumlu Kelimeler	Türk İsimleri + Olumsuz Kelimeler

Şekil 9. Hipotez Uyumsuz Çiftlerin Önce Sunulduğu ÖÇT Prosedürü

Blok	Deneme Sayısı	İşlem	Sol Tuşa Atanan Uyarıcılar	Sağ Tuşa Atanan Uyarıcılar
1	20	Pratik	Suriyeli İsimleri	Türk İsimleri
2	20	Pratik	Olumlu Kelimeler	Olumsuz Kelimeler
3	20	Test	Suriyeli İsimleri + Olumlu Kelimeler	Türk İsimleri + Olumsuz Kelimeler
4	40	Test	Suriyeli İsimleri + Olumlu Kelimeler	Türk İsimleri + Olumsuz Kelimeler
5	20	Pratik	Türk İsimleri	Suriyeli İsimleri
6	20	Test	Türk İsimleri + Olumlu Kelimeler	Suriyeli İsimleri + Olumsuz Kelimeler
7	40	Test	Türk İsimleri + Olumlu Kelimeler	Suriyeli İsimleri + Olumsuz Kelimeler

Araştırmada açık ve örtük ölçüm araçlarının sunuş sırasının açık ve örtük tutumları etkileyip etkilemediğini test etmek için Bağımsız Örneklem T-Testi (Independent Sample T-Test) uygulanmıştır. Örtük tutum sonuçları için Skewness değerinin -.47 ve Kurtosis değerinin .37 olduğu ve uygun aralık olan -1/+1 skalasında (Hair ve ark., 2005/2018: 48) yer aldığı, yani verinin normal dağıldığı görüldü ve bu sebeple parametrik test ile analize devam edildi. Analiz sonucuna göre, ilk olarak açık ölçüm yapılan katılımcıların D puanı (*Ort* = .72, *SS* = .33) ile ilk olarak örtük ölçüm yapılan katılımcıların D puanı (*Ort* = .73, *SS* = .32) arasındaki fark, -.05, BCa 95% CI [-.08, .06], istatistiksel olarak anlamlı değildir, $t(269) = -.15$, $p = 0.883$. Benzer şekilde açık tutum sonuçları için Skewness değerinin, .42, ve Kurtosis değerinin, -.76 olduğu ve verinin normal dağıldığına kanaat

getirmek için uygun aralıkta olduğu (Hair ve ark., 2005/2018: 48) görüldü ve bu sebeple parametrik test ile analize devam edildi. Sıra etkisinin açık tutumlar üzerindeki etkisini inceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi analiz sonucuna göre, ilk olarak açık ölçüm yapılan katılımcıların açık tutumları (*Ort* = 22.60, *SS* = 8.95) ile ilk olarak örtük ölçüm yapılan katılımcıların açık tutumları (*Ort* = 21.80, *SS* = 9.01) arasındaki fark, -.05, BCa 95% CI [-1.33, 2.91], istatistiksel olarak anlamlı değildir, $t(269) = .73$, $p = 0.467$.

Ardından ÖÇT'deki hipotez uyumlu ve hipotez uyumsuz çiftlerin sunuş sırasının örtük tutumları etkileyip etkilemediğini test etmek için Bağımsız Örneklem T-Testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre ÖÇT'de ilk olarak hipotez uyumlu çiftler ile karşılaşan katılımcıların D puanları (*Ort* = .78, *SS* = .33) ile ÖÇT'de ilk olarak hipotez uyumsuz çiftler ile karşılaşan katılımcıların D puanları (*Ort* = .67, *SS* = .31) arasındaki fark, .11, BCa 95% CI [.03, .20], istatistiksel olarak anlamlıdır, $t(269) = 2.92$, $p = 0.002$. Söz konusu hipotez tek yönlü olduğu için, yani ÖÇT'de uyumlu çiftleri önce yapan kişilerin uyumsuz çiftleri önce yapan kişilerden daha yüksek seviyede örtük önyargıya sahip olacağı varsayıldığı için, literatürle uyumlu (Field, 2000/2018: 135) olarak *p* değeri ikiye bölünerek rapor edilmiştir. Diğer bir deyişle ilk olarak hipotez uyumlu çiftler ile karşılaşan katılımcıların örtük önyargı puanları, ilk olarak hipotez uyumsuz çiftler ile karşılaşan katılımcıların örtük önyargı puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Bu bulgu, hipotez uyumlu ve hipotez uyumsuz çiftlerden ilk sunulanın öğrenilerek daha kolay tamamlandığı (Nosek ve ark., 2005: 177-178) ve ÖÇT'de alınan puanın ilk önce tamamlanan blok için biraz daha güçlü ilişkiler gösterme eğiliminde olduğu (Schnabel ve ark., 2008: 511) bilgileri ile uyumludur.

4.2.3. İşlem

Kaçınmacı ırkçılar, bilinç düzeyinde eşitlikçi değerlere sahip oldukları ve önyargılı olmadıklarına gerçekten inandıkları için ayrımcılık karşıtı sosyal normların baskın olduğu ve yapılan ayrımcılığın kendileri ve başkaları tarafından fark edilebileceği durumlarda açık bir şekilde ayrımcı davranmamaktadır (Dovidio ve Gaertner, 2004: 4-8). Yani çalışmada araştırmacının ortamdaki varlığı ayrımcılık karşıtı normun baskın hale gelmesi için gereklidir. Bu sebeple katılımcılara, online yöntemler kullanılarak değil, yüz yüze

ulaşılmıştır. Nitekim, yukarıda da aktarıldığı gibi, Brezilya'da yapılan ve öğrencilerin kaçınmacı ırkçı olarak davranıp davranmadığını ölçen bir araştırmada (De França ve Monteiro, 2013: 263) ayrımcılık karşıtı sosyal norm yüksek (araştırmacı ortamda bulunuyor) ve düşük (araştırmacı ortamda değil) iki koşul kullanılmış ve öğrencilerin sadece araştırmacının ortamda olmadığı, yani ayrımcılık karşıtı sosyal normun düşük olduğu durumda açık bir şekilde ayrımcı davrandığı; araştırmacının ortamda olduğu durumda ise ayrımcılık yapmadığı görülmüştür. Bu da araştırmacının ortamdaki varlığının kaçınmacı ırkçılık çalışmaları için elzem olduğunu doğrulamaktadır. Katılımcıların araştırmanın amacını anlamaması için çalışma sadece geçmişte ÖÇT doldurmamış kişilerle yapılmıştır. Daha önce ÖÇT doldurmuş kişilerin ÖÇT puanlarının, ilk defa ÖÇT dolduran kişilerin puanlarına kıyasla anlamlı olarak daha düşük olduğu bulguları (Greenwald ve ark., 2003: 211) da bu kararı destekler nitelik taşımaktadır. Veriler 07.12.2022 / 15.05.2023 tarihleri arasında toplanmıştır.

5. BULGULAR

Bu bölümde ilk olarak örnekleme ve araştırma kapsamındaki değişkenlere dair betimsel istatistik değerlerine yer verilecektir. Ardından hipotezler ve araştırma sorularının sınanması için gerçekleştirilen istatistiksel analizlere dair bulgular açıklanacaktır.

5.1. Örnekleme Dair Betimsel İstatistik Değerleri

Katılımcıların 153'ünü (%56.5) erkekler, 118'ini (%43.5) kadınlar oluşturmuştur. Eğitim durumu incelendiğinde ise katılımcıların 38'inin (%14.0) ilköğretim, 67'sinin (%24.7) lise, 67'sinin (%24.7) üniversite (devam), 73'ünün (%26.9) üniversite (mezun), 14'ünün (%5.2) yüksek lisans, 12'sinin (%4.4) ise doktora eğitim seviyesine sahip olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 4).

Anne ve baba eğitim durumu incelendiğinde annelerin %14'ünün okuryazar olmadığı, %55.4'ünün ilköğretim, %19.2'sinin lise, %10.3'ünün üniversite, %0.7'sinin yüksek lisans, %0.4'ünün doktora mezunu olduğu görülmektedir. Babaların ise %5.2'sinin okuryazar olmadığı, %53.5'inin ilköğretim, %20.3'ünün lise, %16.6'sının üniversite, %3'ünün yüksek lisans, %1.5'inin doktora mezunu olduğu görülmektedir.

Katılımcıların en uzun süre yaşadığı beldeler incelendiğinde katılımcıların 119'unun (%43.9) metropolde (İstanbul-Ankara-İzmir), 122'sinin (%45.0) şehirde, 20'sinin (%7.4) ilçede, 10'unun (%3.7) kasabada/köyde yaşadığı görülmektedir. Mültecilerin, özellikle de Suriyelilerin büyük çoğunluğunun şehirlerde yaşadığı, kırsal bölgelerde ikamet etmedikleri göz önünde bulundurulduğunda örneklemin ağırlıklı olarak metropollerde ve şehirde yaşayan kişilerden oluşmasının çalışmanın hedefleri açısından önemli olduğu değerlendirilebilir.

Katılımcıların gelir seviyelerine dair veri incelendiğinde 16 kişinin (%5.9) alt, 48 kişinin (%17.7) alt-orta, 157 kişinin (%57.9) orta, 46 kişinin (%17.0) orta-üst, 4 kişinin (%1.5) üst orta gelir seviyesinde olduğunu beyan ettiği görülmektedir. Gelir-gider dengesine dair veriler incelendiğinde katılımcıların 82'sinin (%30.3) gelirinin giderinin altında kaldığı,

151 katılımcının (%55.7) gelirinin giderini karşıladığı, 38'inin (%14.0) gelirinin giderinin üstüne çıktığı görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		Katılımcı Sayısı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	153	56.5
	Kadın	118	43.5
Eğitim Durumu	İlköğretim	38	14.0
	Lise	67	24.7
	Üniversite Öğrencisi	67	24.7
	Üniversite Mezunu	73	26.9
	Yüksek Lisans	14	5.2
	Doktora	12	4.4
Anne Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	38	14.0
	İlköğretim	150	55.4
	Lise	52	19.2
	Üniversite	28	10.3
	Lisansüstü Yüksek Lisans	3	1.1
Baba Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	14	5.2
	İlköğretim	145	53.5
	Lise	55	20.3
	Üniversite	45	16.6
	Lisansüstü	12	4.5
En Uzun Süre Yaşanan Yer	Metropol (İstanbul-Ankara-İzmir)	119	43.9
	Şehir	122	45.0
	İlçe	20	7.4
	Kasaba/Köy	10	3.7
Gelir Seviyesi	Alt	16	5.9
	Alt-orta	48	17.7
	Orta	157	57.9
	Orta-üst	46	17.0
	Üst	4	1.5
Gelir-Gider Dengesi	Gelir giderin altında kalıyor	82	30.3
	Gelir gideri karşılıyor	151	55.7
	Gelir giderin üstüne çıkıyor	38	14.0
Tanınan Suriyeli Sayısı	Hiç	100	36.9
	1 kişi	20	7.4
	2-3 kişi	48	17.7
	4-6 kişi	32	11.8
	7-10 kişi	26	9.6
	11-15 kişi	11	4.1
	16-20 kişi	4	1.5

Katılımcıların Suriyeli kaç kişi tanıdıkları sorusuna verdikleri cevap incelendiğinde ise 100 kişinin (%36.9) hiç, 20 kişinin (%7.4) 1 kişi, 48 kişinin (%17.7) 2-3, 32 kişinin (%11.8) 4-6 kişi, 26 kişinin (%9.6) 7-10, 11 kişinin (%4.1) 11-15 kişi, 4 kişinin (%1.5) 16-20 Suriyeli tanıdığı görülmektedir.

5.2. Değişkenlere Dair Betimsel İstatistik Değerleri

Araştırma kapsamında incelenen değişkenlere dair ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık gibi değerler Tablo 5'te görülebilir. Dönüşümlü entegrasyon dışındaki değişkenler için çarpıklık ve basıklık değerlerinin kabul edilebilir olarak görülen ±2.0 aralığında (George ve Mallery, 2021: 114) olduğu, diğer bir deyişle değişkenlerin normallik varsayımlarını sağladığı görülmektedir.

Tablo 5. Değişkenlere Dair Betimsel İstatistikler

Değişkenler	$\bar{x}$	*SS*	Min.	Max.	Ranj	Çarpıklık	Basıklık
Eğitim (yıl)	13.63	4.24	2.00	26.00	24.00	-0.16	0.50
SYÖ							
Muhafazakar	2.43	1.33	1.00	5.00	4.00	0.54	-0.86
Dindar	2.79	1.48	1.00	5.00	4.00	0.26	-1.30
Cumhuriyetçi	3.56	1.38	1.00	5.00	4.00	-0.59	-0.92
Kemalist/Atatürkçü	3.24	1.57	1.00	5.00	4.00	-0.22	-1.47
Milliyetçi	3.27	1.46	1.00	5.00	4.00	-0.21	-1.32
Sosyal demokrat	2.72	1.32	1.00	5.00	4.00	0.23	-1.09
Sosyalist	2.20	1.26	1.00	5.00	4.00	0.81	-0.40
Ulusalcı	2.56	1.31	1.00	5.00	4.00	0.40	-0.97
Liberal	2.41	1.27	1.00	5.00	4.00	0.47	-0.86
Siyasi yelpazeki yer	2.93	1.16	1.00	5.00	4.00	0.13	-0.52
ETKÖ							
Entegrasyon	11.47	6.26	3.00	21.00	18.00	-0.10	-1.35
Dönüşümlü entegr.	4.30	2.89	3.00	21.00	18.00	3.03	10.52
Bireycilik	12.08	6.18	3.00	21.00	18.00	-0.11	-1.29
Asimilasyon	9.07	5.78	3.00	21.00	18.00	0.67	-0.74
Ayırma	11.43	5.86	3.00	21.00	18.00	-0.08	-1.23
Dışlama	13.98	6.68	3.00	21.00	18.00	-0.42	-1.32
GTAKSÖ							
Entegrasyon	14.81	5.36	6.00	30.00	24.00	0.23	-0.33
Ayrılma	24.52	4.78	6.00	30.00	24.00	-0.88	1.13
Asimilasyon	10.46	4.76	6.00	30.00	24.00	1.11	1.39
Marjinalleşme	12.35	5.55	6.00	30.00	24.00	0.77	0.35
SYTÖ	22.21	8.98	8.00	40.00	32.00	0.42	-0.76
Örtük Tutum (D puanı)	.73	.33	-.42	1.53	1.95	-0.47	0.37

$N = 271$

Not. SYÖ: Siyasi Yönelim Ölçeği; ETKÖ: Ev Sahibi Topluluk Kültürleşme Ölçeği; GTAKSÖ; Göçmen Toplumdan Algılanan Kültürleşme Stratejileri Ölçeği; SYTÖ: Suriyelilere Yönelik Tutumlar Ölçeği.

5.3. Değişkenler Arası Korelasyon Değerleri

Değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon aracılığıyla analiz edilmiştir. Sonuçlar Tablo 6'de sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre resmi olarak eğitim görülen süre ile sergilenen açık önyargı arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.22$, $p < .01$). Bu sonuçlar eğitim düzeyi daha yüksek olan Türk katılımcıların Suriyelilere yönelik daha az açık önyargı sergilediğini göstermektedir. Dolayısıyla analiz sonuçlarına göre *H.1.a.* hipotezi desteklenmektedir.

Sonuçlara göre resmi olarak eğitim görülen süre ile saptanan örtük önyargı puanı arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.14$, $p < .05$). Bu sonuçlar eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların Suriyelilere yönelik daha az örtük önyargı gösterdiğini saptamaktadır. Dolayısıyla analiz sonuçlarına göre *H.1.b.* hipotezi desteklenmemektedir.

Tablo 6. Değişkenlere Dair Pearson Korelasyon Bulguları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Eğitim (Yıl)		-.30**	-.34**	-.07	-.12	-.33**	-.03	.06	-.21**	-.06	.1
2. Muhafazakar			.71**	-.27**	-.37**	.24**	-.16**	-.21**	.03	-.12*	.07
3. Dindar				-.25**	-.34**	.15*	-.27**	-.30**	-.01	-.11	.14*
4. Cumhuriyetçi					.79**	.36**	.49**	.40**	.52**	.32**	-.27**
5. Kemalist/Atatürkçü						.39**	.40**	.34**	.48**	.32**	-.31**
6. Milliyetçi							.22**	.09	.60**	.22**	-.21**
7. Sosyal demokrat								.63**	.47**	.47**	-.15*
8. Sosyalist									.38**	.38**	-.08
9. Ulusalcı										.45**	-.17**
10. Liberal											-.05
11. Entegrasyon Tercihi											
12. Bireycilik Tercihi											
13. Asimilasyon Tercihi											
14. Ayırma Tercihi											
15. Dışlama Tercihi											
16. Entegrasyon Algısı											
17. Ayrılma Algısı											
18. Asimilasyon Algısı											
19. Marjinalleşme Algısı											
20. Suriyelilere yönelik tutumlar											
21. Örtük Tutum (D puanı)											

N = 271. *p < .05; **p < .01.

Tablo 6. Değişkenlere Dair Pearson Korelasyon Bulguları (Devam)

	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1. Eğitim (Yıl)	.04	.08	-.05	-.24**	.07	-.25**	.18**	.23**	-.22**	-.14*
2. Muhafazakar	-.05	-.08	.14*	-.02	.07	.03	.08	.04	-.02	.08
3. Dindar	.01	-.05	.09	-.13*	.17**	.	.17**	.14*	-.07	.01
4. Cumhuriyetçi	-.17**	.12*	-.07	.26**	-.22**	.26**	-.24**	-.30**	.31**	.20**
5. Kemalist/Atatürkçü	-.18**	.13*	-.11	.35**	-.29**	.32**	-.29**	-.34**	.37**	.19**
6. Milliyetçi	-.20**	.01	.03	.22**	-.24**	.23**	-.22**	-.23**	.29**	.22**
7. Sosyal demokrat	-.08	.05	-.07	.19**	-.14*	.20**	-.14*	-.24**	.22**	.05
8. Sosyalist	-.04	.1	-.11	.09	-.06	.07	-.02	-.11	.16**	.
9. Ulusalcı	-.21**	.11	-.02	.22**	-.09	.15*	-.13*	-.20**	.26**	.18**
10. Liberal	.	-.05	.04	.08	-.05	.17**	-.1	-.15*	.12*	.06
11. Entegrasyon Tercihi	.27**	-.14*	.43**	-.43**	.42**	-.34**	.36**	.31**	-.53**	-.06
12. Bireycilik Tercihi		-.30**	.26**	-.30**	.23**	-.20**	.17**	.29**	-.45**	-.23**
13. Asimilasyon Tercihi			-.05	.21**	-.12*	.12*	-.04	-.15*	.21**	.06
14. Ayırma Tercihi				-.06	.25**	-.08	.14*	.11	-.27**	-.02
15. Dışlama Tercihi					-.23**	.48**	-.30**	-.35**	.55**	.16**
16. Entegrasyon Algısı						-.41**	.55**	.52**	-.47**	-.17**
17. Ayrılma Algısı							-.54**	-.56**	.42**	.20**
18. Asimilasyon Algısı								.49**	-.29**	-.14*
19. Marjinalleşme Algısı									-.44**	-.20**
20. Suriyelilere yönelik tutumlar										.26**
21. Örtük Tutum (D puanı)										

N = 271. *p < .05; **p < .01.

5.4. İki Boyutlu Modele (Son Hing ve ark., 2008) Göre Katılımcıların Profilleri

Araştırma hipotezlerinden bazılarının sınanması için öncelikle katılımcı profillerinin Son Hing ve arkadaşlarının (2008) geliştirdiği iki boyutlu modele göre kaçınmacı ırkçı (düşük açık önyargı, yüksek örtük önyargı), baskıcı ırkçı (yüksek açık ve örtük önyargı), ilkeli muhafazakâr (principled conservatives) (yüksek açık önyargı, düşük örtük önyargı) ve gerçekten önyargısız (düşük açık ve örtük önyargı) olarak sınıflandırılması gerekmektedir. Bu sebeple açık ve örtük tutumlar için kesme noktalarının belirlenmesi mecburidir. Açık tutum ölçümü için kullanılan Suriyelilere Yönelik Tutumlar Ölçeğinden en çok 40 en az 8 puan alınabilmektedir. Katılımcının puanı 8'e yaklaştıkça Suriyelilere yönelik olumlu tutumlara, 40'a yaklaştıkça Suriyelilere yönelik olumsuz tutumlara sahip olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Katılımcı tüm cevaplara 'kararsızım' yanıtını verdiğinde, yani olumlu veya olumsuz yönde bir tutum sergilemediğinde 24 puanını elde etmektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak Suriyelilere Yönelik Tutumlar Ölçeği için 24 bir kesme noktası olarak belirlenmiş ve ölçekten 24 veya daha düşük bir puan alan katılımcılar düşük açık önyargı sergiliyor olarak, 24'ten fazla puan alan katılımcılar yüksek açık önyargı sergiliyor olarak sınıflandırılmıştır.

ÖÇT'nin kullanıldığı '*Inquisit Lab*' programındaki kullanma kılavuzu (*User Manual: Inquisit IAT With Word Stimuli*, 2022) D puanlarının şu şekilde yorumlanabileceğini tavsiye etmiştir:

D puanı ≤ -0,65 ise hipotez uyumsuz çiftler için 'güçlü' bir tercih
D puanı < -0,35 ise hipotez uyumsuz çiftler için 'orta' bir tercih
D puanı < -0,15 ise hipotez uyumsuz çiftler için 'zayıf' bir tercih
-0,15 ≤ D puanı ≤ 0,15 ise 'çok az veya hiç' tercih
D puanı > 0,15 ise hipotez uyumlu çiftler için 'zayıf' bir tercih
D puanı > 0,35 ise hipotez uyumlu çiftler için 'orta' bir tercih
D puanı ≥ 0,65 ise hipotez uyumlu çiftler için 'güçlü' bir tercih

Kullanma kılavuzundan yola çıkarak 0,65 ve üzerinde D puanına sahip kişilerin yüksek seviyede örtük önyargıya sahip, 0,65'in altında D puanına sahip kişilerin düşük seviyede örtük önyargıya sahip olarak sınıflandırılmasına karar verilmiştir. Ancak kılavuzda (*User Manual: Inquisit IAT With Word Stimuli*, 2022) belirtildiği gibi literatürle de uyumlu

olarak (Lane ve ark., 2007: 90) katılımcıların yarısına önce hipotez uyumlu çiftler, diğer yarısına önce hipotez uyumsuz çiftler sunulmuştur. Yapılan Bağımsız Örneklem T-Testi sonucuna göre ÖÇT'de ilk olarak hipotez uyumlu çiftler ile karşılaşan katılımcıların D puanları (*Ort* = .78, *SS* = .33) ile ÖÇT'de ilk olarak hipotez uyumsuz çiftler ile karşılaşan katılımcıların D puanları (*Ort* = .67, *SS* = .31) arasındaki fark, .11, BCa 95% CI [.03, .20], istatistiksel olarak anlamlıdır, $t(269) = 2.92$, $p = 0.002$. Diğer bir deyişle ÖÇT'de ilk olarak hipotez uyumlu çiftler ile karşılaşan katılımcıların D puanları, ilk olarak hipotez uyumsuz çiftler ile karşılaşan katılımcıların D puanlarından ortalama 0.10 daha yüksektir. Bu sebeple önce hipotez uyumlu çiftler ile karşılaşan katılımcılar için kesme puanı 0.70 olarak, önce hipotez uyumsuz çiftler ile karşılaşan çiftler için 0.60 olarak revize edilerek katılımcılar düşük veya yüksek seviye örtük önyargı sergiliyor olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma sonucunda 92 katılımcı kaçınmacı ırkçı olarak, 77 katılımcı baskıcı ırkçı olarak, 75 katılımcı gerçekten önyargısız olarak, 27 katılımcı ise ilkeli muhafazakar olarak sınıflandırılmıştır. Bu sonuçlar katılımcıların %34'ünün kaçınmacı ırkçı bir şekilde davrandığını, yani dış grup üyesine yönelik örtük önyargıya sahip olduğunu ancak açık olarak önyargı sergilemediğini göstermektedir.

Tablo 7. İki Boyutlu Modele (Son Hing ve ark., 2008) Göre Katılımcı Profilleri

Önyargı Tipleri	Katılımcı Sayısı	Yüzde (%)
Kaçınmacı Irkçı (düşük açık önyargı, yüksek örtük önyargı	92	33.9
Baskıcı Irkçı (yüksek açık ve örtük önyargı)	77	28.4
Gerçekten Önyargısız (düşük açık ve örtük önyargı)	75	27.7
İlkeli Muhafazakar (yüksek açık önyargı, düşük örtük önyargı)	27	10.0

N = 271

5.5. Eğitim Düzeyi ile Kaçınmacı Irkçı ve Baskıcı Irkçı Profilleri

H.2.a. ve H.2.b. hipotezlerinin sınanması için kaçınmacı ırkçı ve baskıcı ırkçı profiline uyan 169 katılımcının eğitim durumları çapraz tablo yardımıyla incelenmiştir. Sonuçlara göre üniversite mezunlarının çoğunluğu (%69.4) kaçınmacı ırkçı bir şekilde davranıyorken %30.6'sı baskıcı ırkçı profile uymaktadır. İlköğretim ve lise mezunlarının çoğunluğu (%54.8) ise baskıcı ırkçı bir şekilde davranıyorken %45.2'sinin kaçınmacı ırkçı profile uyduğu görülmektedir (bkz. Tablo 8).

Tablo 8. Eğitim Düzeyi ve Önyargı Tipine Dair Çapraz Tablo

		Eğitim Düzeyi			
Önyargı Tipi		İlköğretim /Lise	Üniversite Öğrencisi	Üniversite Mezunu	Toplam
Kaçınmacı Irkçı	Gözlenen Değer	33	16	43	92
	Beklenen Değer	39.7	18.5	33.8	92.0
	Yüzde	%45.2	%47.1	%69.4	%54.4
Baskıcı Irkçı	Gözlenen Değer	40	18	19	77
	Beklenen Değer	33.3	15.5	28.2	77.0
	Yüzde	%54.8	%52.9	%30.6	%45.6
Toplam	Gözlenen Değer	73	34	62	169
	Beklenen Değer	73.0	34.0	62.0	169.0
	Yüzde	%100	%100	%100	%100

Kaçınmacı ırkçı veya baskıcı ırkçı profile uyan tutumların eğitim durumuna göre değişip değişmediği ki-kare bağımsızlık analizi ile incelenmiştir. Bulgular, eğitim düzeyi ile kaçınmacı ırkçı ve baskıcı ırkçı tutumlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir, $\chi 2\ (2) = 8.817$, $p < .001$. Analizin sonuçlarına göre üniversite mezunu olan katılımcılar baskıcı ırkçı profiline kıyasla daha sıklıkla kaçınmacı ırkçı profile uyumlu tutumlar sergilemekte, yani açık ölçümlerde düşük örtük ölçümlerde yüksek önyargı göstermektedir. Eğitim durumu düşük olan katılımcıların ise kaçınmacı ırkçı profiline kıyasla daha sıklıkla baskıcı ırkçı profile uyumlu tutumlar sergilediği, yani hem açık ölçümlerde hem de örtük ölçümlerde yüksek seviyede önyargı sergiledikleri görülmektedir. Dolayısıyla H.2.a. ve H.2.b. hipotezleri desteklenmiştir.

5.6. Kaçınmacı Irkçıların Kültürleşme Stratejileri

Araştırma hipotezleri doğrultusunda Tekrarlı Ölçümler ANOVA yöntemi kullanılarak kaçınmacı ırkçıların kültürleşme tercihleri analiz edilmiştir. Normallik varsayımını sağlamadığı için dönüşümlü entegrasyon stratejisine yönelik tercihler analize dahil edilmemiştir. Kaçınmacı ırkçıların kültürleşme tercihlerine dair betimsel istatistik değerleri Tablo 9'da incelenebilir.

Kültürleşme tercihleri için verilerin küresellik varsayımını sağlamadığı görülmüştür, $\chi 2$ (9) = 42.20, $p < .001$. Greenhouse-Geisser değerine göre kültürleşme tercihlerinden alınan ortalama puanlar birbirinden anlamlı biçimde farklılaşmaktadır, $F(3.11, 283.14) = 122.08$, $p < .001$, $r = 0.14$. Bonferroni düzeltmesi ile devam edilen analiz sonucunda asimilasyon stratejisinden alınan ortalama puanın entegrasyon, bireycilik, ayırma ve dışlama stratejilerinden anlamlı bir şekilde düşük olduğu saptanmıştır ($p < .001$). Ancak entegrasyon (*Ort* = 14.17; *SS* = 5.36) kaçınmacı ırkçıların en çok tercih ettiği kültürleşme stratejisi olmasına rağmen, bu stratejinin asimilasyon dışındaki diğer stratejilerden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($p > .05$).

Tablo 9. Kaçınmacı Irkçıların Kültürleşme Tercihlerine Dair Ortalama Değerler

	$\bar{x}$	*SS*
Entegrasyon Tercihi	14.17	5.36
Bireycilik Tercihi	13.02	5.77
Asimilasyon Tercihi	8.30	4.98
Ayırma Tercihi	12.74	5.43
Dışlama Tercihi	11.98	6.60

N = 92

Benzer bir şekilde Tekrarlı Ölçümler ANOVA yöntemi kullanılarak kaçınmacı ırkçıların kültürleşme algıları incelenmiştir. Kaçınmacı ırkçıların Suriyelilerden algıladığı kültürleşme stratejilerine dair betimsel istatistik değerleri Tablo 10'da incelenebilir.

Tablo 10. Kaçınmacı Irkçıların Kültürleşme Algılarına Dair Ortalama Değerler

	$\bar{x}$	*SS*
Entegrasyon algısı	15.88	5.14
Ayrılma algısı	23.32	4.71
Asimilasyon algısı	11.02	4.25
Marjinalizasyon algısı	13.26	5.21

N = 92

Kültürleşme algısı verilerinin küresellik varsayımını sağlamadığı görülmüştür, $\chi 2$ (5) = 56.03, $p < .001$. Greenhouse-Geisser değerine göre kültürleşme algılarına dair ortalama puanlar birbirinden anlamlı biçimde farklılaşmaktadır, $F(2.09, 189.71) = 3783.95$, $p < .001$, $r = 0.55$. Bonferroni düzeltmesi ile devam edilen analiz sonucunda ayrılma algısına dair ortalama puanın entegrasyon, asimilasyon ve marjinalleşme algılarından anlamlı bir

şekilde farklılaştığı saptanmıştır ($p < .001$). Sonuçlar kaçınmacı ırkçıların Suriyelilerin tercih ettikleri kültürleşme stratejisine dair en çok algıladıkları stratejinin ayrılma olduğunu göstermektedir. Özetle, kaçınmacı ırkçıların en çok tercih ettiği kültürleşme stratejisi entegrasyon, bireycilik, ayırma ve dışlama iken dış gruptan en çok algıladığı kültürleşme stratejisi ise ayrılmadır. Analiz sonuçlarına göre *H.3.a.* hipotezinin kısmen desteklendiğine karar verilmiştir.

H.3.b. Hipotezinin test edilmesi için Pearson Korelasyon analizi yoluyla açık ve örtük tutumlar ile entegrasyon tercihi ve entegrasyon algısı arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre (bkz. Tablo 11) örtük tutumlar ile entegrasyon tercihi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon yok iken ($r = -.06$, $p < .05$) örtük tutumlar ile entegrasyon algısı arasında negatif yönlü düşük bir korelasyon bulunmaktadır ($r = -.17$, $p < .01$). Açık tutumlar ile entegrasyon tercihi arasında da negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ($r = -.53$, $p < .01$). Ancak açık tutumlar ile entegrasyon algısı arasında da negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.47$, $p < .01$). Analiz sonuçlarına göre *H.3.b.* hipotezinin kısmen desteklenmektedir.

Tablo 11. Açık ve Örtük Tutumlar ile Entegrasyon Tercihi ve Algısı Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4
1. Entegrasyon tercihi		-.526**	.417**	-0.063
2. Açık tutumlar			-.466**	.262**
3. Entegrasyon algısı				-.166**
4. Örtük tutumlar				

N = 271. *p < .05; **p < .01.

5.7. Dindarlığın ve Siyasi Yönelimin Açık Tutumlar Üzerindeki Yordayıcı Etkisi

Açık önyargının en güçlü yordayıcılarını tespit etmek amacıyla oluşturulmuş araştırma sorusu 1 doğrultusunda dindarlık ve sol-sağ ideolojik yelpazedeki konum değişkenlerinin açık tutumları ne kadar iyi yordadığını saptamak için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür, $F(2, 268) = .704$, $p = .496$, $R^2 = .005$. Diğer bir deyişle dindarlık ($t = -1.006$, $p = .315$) ve siyasi

yelpazedeki konum (t = -.05, *p* = .962) değişkenleri Suriyelilere yönelik açık önyargıyı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamamaktadır.

5.8. Politik Yönelimlere Göre Önyargı Profilleri

Farklı politik yönelimlere sahip katılımcıların Suriyelilere yönelik tutumlarının Son Hing ve arkadaşlarının (2008) geliştirdiği iki boyutlu modelde hangi profile (kaçınmacı ırkçı, baskıcı ırkçı, gerçekten önyargısız, ilkeli muhafazakâr) uyduğunu tespit etmek amacıyla oluşturulmuş araştırma sorusu 2 doğrultusunda önyargı tipleri ile politik yönelim arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

İlk olarak katılımcıların 'Siyasi yelpazedeki konumunuz nedir?' sorusuna 'sola yakın' cevabını veren kişiler 'sol', 'sağa yakın' cevabını veren kişiler ise 'sağ' politik yönelime sahip olarak güncellenmiş ve bu şekilde 3 farklı politik yönelim kategorisi (sol, merkez, sağ) elde edilmiştir. Ardından politik yelpazedeki konum ile önyargı tipleri arasındaki ilişki çapraz tablo ve ki-kare bağımsızlık analizi ile incelenmiştir. Bulgular, politik yelpazedeki konum ile önyargı tipleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir, $\chi 2\,(6) = 4.686$, $p = .585$.

Ardından politik kimliklere (dindar, cumhuriyetçi, sosyal demokrat vb.) dair soruları içeren siyasi yönelim ölçeğine yapılan keşfedici faktör analizi (bkz. 4.2.2.2.) sonucunda oluştuğu görülen üç faktör (sağ muhafazakar, sol muhfazakar, sol liberal) ile önyargı tipleri arasındaki ilişkinin Karışık Desen ANOVA yöntemi ile analiz edilmesine karar verilmiştir. Siyasi yönelim ölçeğinin sağ muhafazakar, sol muhfazakar, sol liberal alt boyutlarının normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığını tespit etmek için çarpıklık ve basıklık değerleri incelendi. Sağ muhafazakar alt boyutu için çarpıklık değerinin .31, basıklık değerinin -1.09, sol muhfazakar için sırasıyla -.16 ve -1.09, sol liberal için .42 ve -.37 olduğu, diğer bir deyişle normallik varsayımının sağlandığı (George ve Mallery, 2021: 114) görülmüştür. Levene test sonucunun sağ muhafazakar için $F(3, 267) = .82$, $p = .484$, sol muhafazakar için $F(3, 267) = 1.28$, $p = .280$, sol liberal için $F(3, 267) = 1.98$, $p = .116$ olduğu yani varyansların homojenliği varsayımının sağlandığı görülmektedir.

Mauchly's W testi, verilerin küresellik varsayımını sağlamadığını göstermiştir, $\chi 2$ (2) = 108.49, p = .00. Bu sebeple önerildiği gibi (Field, 2000/2018: 849) Huynh–Feldt (ε = .75) düzeltmesi kullanılmıştır. Politik kimliklerin önyargı profillerine dağılımları arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır, F(4.56, 406.30) = 3.78, p < .003. Contrasts tablosu incelendiğinde sol muhfazakarlık altboyutundan alınan değerlerin önyargı tiplerine dağılımının sağ muhafazakar F(3, 267) = 5.514, p = 0.001, ve sol liberal alt boyutlarından F(3, 267) = 5.648, p = 0.001 anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Bonferonni düzeltmesi kullanılarak yapılan karşılaştırmalarda sol muhafazakarların baskıcı ırkçılıktan aldığı puanın, kaçınmacı ırkçılıktan (p < .001) ve gerçekten önyargısızlıktan (p < .001) anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Bulgular sol muhafazakarların önyargı tiplerine (kaçınmacı ırkçı, baskıcı ırkçı vb.) dağılımının sağ muhafazakar ve sol liberallerden anlamlı olarak farklılaştığını ve sol muhafazakarların diğer önyargı tiplerine kıyasla daha sıklıkla baskıcı ırkçı önyargı tipine uygun hareket ettiğini ortaya çıkarmaktadır. Farklı önyargı profiline sahip katılımcıların siyasi yönelim ölçeğinin üç alt boyutu için aldıkları ortalama değerler Şekil 10'da incelenebilir.

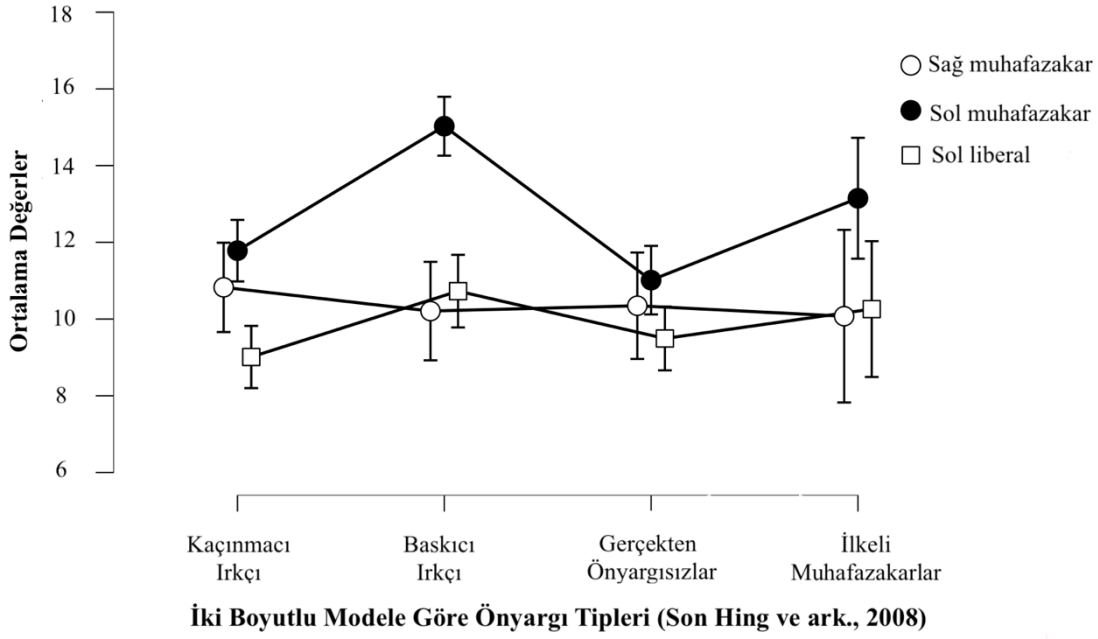

Şekil 10. Önyargı Profillerine Göre Siyasi Yönelim Ölçeğindan Alınan Ortalama Değerler

5.9. Kültürleşmenin Uyum Modeline (Piontkowski ve ark., 2002) Göre Farklı Politik Yönelime Sahip Katılımcıların Kültürleşme Tercihleri

Araştırma sorusu 3 doğrultusunda Tekrarlı Ölçümler ANOVA yöntemi kullanılarak farklı politik yönelime sahip katılımcıların kültürleşme tercihleri ve kültürleşme algıları analiz edilmiştir.

Politik yönelimi 'sol' ve 'sola yakın' olan katılımcılar için kültürleşme tercihi verilerinin küresellik varsayımını sağlamadığı görülmüştür, $\chi 2$ (9) = 41.77, $p < .001$. Greenhouse-Geisser değerine göre kültürleşme tercihlerinden alınan ortalama puanlar birbirinden anlamlı biçimde farklılaşmaktadır, $F(2.27, 197.53) = 655.45$, $p < .001$, $r = 0.13$. Bonferroni düzeltmesi ile devam edilen analiz sonucunda dışlama (*Ort* = 14.70; *SS* = 6.72) stratejisinden alınan ortalama puanın entegrasyon (*Ort* = 10.08; *SS* = 6.08), asimilasyon (*Ort* = 9.75; *SS* = 6.28) ve ayırma (*Ort* = 10.07; *SS* = 5.62) stratejilerinden anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır ($p < .001$). Kültürleşme algısı verilerinin küresellik varsayımını sağlamadığı görülmüştür, $\chi 2$ (5) = 63.85, $p < .001$. Greenhouse-Geisser değerine göre kültürleşme algılarından alınan ortalama puanlar birbirinden anlamlı biçimde farklılaşmaktadır, $F(1.97, 171.63) = 6123.32$, $p < .001$, $r = 0.65$. Bonferroni düzeltmesi ile devam edilen analiz sonucunda ayrılma (*Ort* = 24.85; *SS* = 5.15) stratejisinden alınan ortalama puanın entegrasyon (*Ort* = 13.83; *SS* = 5.07), asimilasyon (*Ort* = 9.79; *SS* = 4.41) ve marjinalleşme (*Ort* = 11.58; *SS* = 5.29), stratejilerinden anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır ($p < .001$). Özetle, politik yönelimi 'sol' ve 'sola yakın' olan katılımcıların Suriyelilerden en çok algıladığı strateji ayrılma iken en çok tercih ettikleri strateji ise dışlamadır. Diğer bir deyişle, politik yönelimi sol olan örneklem için Türkler ve Suriyeliler arasındaki gruplar arası ilişkiler Kültürleşmenin Uyum Modeline (Piontkowski ve ark., 2002) göre çatışmalıdır.

Politik yönelimi 'sağ' ve 'sağa yakın' olan katılımcılar için kültürleşme tercihi verilerinin küresellik varsayımını sağlamadığı görülmüştür, $\chi 2$ (5) = 30.91, $p < .001$. Greenhouse-Geisser değerine göre kültürleşme tercihlerinden alınan ortalama puanlar birbirinden anlamlı biçimde farklılaşmaktadır, $F(2.36, 163.02) = 469.45$, $p < .001$, $r = 0.11$.

Bonferroni düzeltmesi ile devam edilen analiz sonucunda dışlama, entegrasyon ve ayırma stratejilerinden alınan ortalama puanların anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı saptanmıştır ($p > .05$). Bu sebeple politik yönelimi 'sağ' ve 'sağa yakın' olan katılımcıların kültürleşme stratejilerinin Kültürleşmenin Uyum Modeline (Piontkowski ve ark., 2002) göre değerlendirilmesi mümkün olmamamıştır.

Politik yönelimini 'ne sol, ne sağ' olarak ifade eden katılımcılar için kültürleşme tercihi verilerinin küresellik varsayımını sağlamadığı görülmüştür, $\chi 2\ (5) = 45.42$, $p < .001$. Greenhouse-Geisser değerine göre kültürleşme tercihlerinden alınan ortalama puanlar birbirinden anlamlı biçimde farklılaşmaktadır, $F(2.32, 259.61) = 564.54$, $p < .001$, $r = 0.11$. Bonferroni düzeltmesi ile devam edilen analiz sonucunda dışlama, entegrasyon ve ayırma stratejilerinden alınan ortalama puanların anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı saptanmıştır ($p > .05$). Bu sebeple politik yönelimi merkez olan katılımcıların kültürleşme stratejilerinin Kültürleşmenin Uyum Modeline (Piontkowski ve ark., 2002) göre değerlendirilmesi mümkün olmamıştır.

5.10. Kaçınmacı Irkçı, Baskıcı Irkçı ve Gerçekten Önyargısız Profilin Yordayıcıları

İki boyutlu modele (Son Hing ve ark., 2008) göre önyargı tiplerinin (kaçınmacı ırkçı, baskıcı ırkçı, gerçekten önyargısız, ilkeli muhafazakâr) en güçlü yordayıcılarının hangi değişkenler olduğunun saptanması önem arz etmektedir. Araştırma Sorusu 4 olarak adlandırılabilecek bu sorunun cevabını bulmak amacıyla iki boyutlu modele (Son Hing ve ark., 2008) göre önyargı tipleri kukla değişkenler aracılığıyla kodlanarak profile uyan katılımcı sayısının yeterli olduğu üç grup (kaçınmacı ırkçılar, baskıcı ırkçılar ve gerçekten önyargısızlar) için ayrı ayrı iki durumlu (binary) lojistik regresyon analizi yapılmıştır. İki durumlu lojistik regresyon analizi için örneklem sayısının bağımsız değişken sayısının en az 10 katı olması gerekliliğinin (Hosmer ve ark., 2013: 407-408) bu çalışmada karşılandığı görülmektedir. Analiz öncesinde iki durumlu lojistik regresyonun varsayımlarından olan (Field, 2000/2018: 1156-1159) çoklu bağlantısallık varsayımını sınamak amacıyla yordayıcı değişkenler olan yaş, cinsiyet, eğitim görülen süre, gelir

seviyesi, gelir-gider dengesi, tanınan Suriyeli sayısı, siyasi yönelim ölçeğinde yer alan kimlikler (Muhafazakâr, Dindar, Cumhuriyetçi, Kemalist/Atatürkçü, Milliyetçi, Sosyal Demokrat, Sosyalist, Ulusalcı, Liberal) ile özdeşim seviyeleri ve siyasi yelpazedeki konum değişkenleri arasındaki Pearson korelasyon katsayıları incelenmiştir. Korelasyon katsayıları incelendiğinde Cumhuriyetçi ve Kemalist/Atatürkçü kimlikleri arasında .79, ve Muhafazakâr ve Dindar kimlikleri arasında .71 korelasyon olduğu, diğer bir deyişle düşük seviyede çoklu bağlantısallık mevcut olduğu görüldü.

İlk olarak kaçınmacı ırkçılığı en iyi şekilde yordayan değişkenleri bulmak için iki durumlu lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Analize başlamadan önce iki durumlu lojistik regresyonun iki varsayımından biri olan (Field, 2000/2018: 1156-1159) bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin logu ile doğrusal olması varsayımı test edilmiştir ve tüm bağımsız değişkenlerin varsayımı sağladığı saptanmıştır. Analizde modele katkı sağlamadığı görülen bağımsız değişkenler tavsiye edildiği gibi (Field, 2000/2018: 1122, 1131) Olabilirlik Oranlarını (Likelihood Ratio) dikkate alan eleme yöntemi aracılığıyla çıkartılarak bağımlı değişkeni en iyi yordayan değişkenleri içeren model bulunmuştur (bkz. Tablo 12). Yaş (p = .012), eğitim düzeyi (p = .027) ve Kemalist/Atatürkçü kimliklerinin (p = .056) bulunduğu model için analizin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü, $\chi 2$ (3, N = 271) = 12.49, p < .006. Modelin kaçınmacı ırkçılıktaki varyansın %6.2'sini (Nagelkerke R^2) açıkladığı ve profillerin %65.7'sini doğru şekilde sınıflandırdığı görüldü. Yaş değişkeni için göreceli olasılıklar oranı (odds ratio veya OR) (OR=1.025, %95CI [1.0 , 1.0]) olarak saptanmıştır. Diğer bir deyişle yaş değişkenindeki bir yıllık her artışta katılımcıların kaçınmacı ırkçı olarak sınıflandırılma olasılığı 1.025 kat artmaktadır. Eğitim görülen süredeki her bir yıllık artış için ise katılımcıların kaçınmacı ırkçı olarak sınıflandırılma olasılığı 1.025 kat artmaktadır (OR=1.025, %95CI [1.0, 1.0]).

Tablo 12. İki Durumlu Lojistik Regresyon Analizine Göre Kaçınmacı Irkçı Profili Yordayan Değişkenleri İçeren Model

	B (SE)	OR (95% CI)	*p*
Yaş	.025 (.010)	1.025 (1.005 - 1.046)	.012
Eğitim	.077 (.035)	1.025 (1.005 - 1.046)	.027
Kemalist/Atatürkçü kimliği	-.160 (.084)	.852 (.723 - 1.004)	.056

Constant	-2.080 (.778)	.125	.008
Nagelkerke R^2 = 6.2			

Ardından baskıcı ırkçılığı en iyi şekilde yordayan değişkenleri bulmak için iki durumlu lojistik regresyon analizi tekrarlanmıştır. Analize başlamadan önce iki durumlu lojistik regresyonun iki varsayımından biri olan (Field, 2000/2018: 1156-1159) bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin logu ile doğrusal olması varsayımı test edilmiştir ve milliyetçi kimlik değişkeninin varsayımı sağlamadığı görülmüştür. Bu sebeple milliyetçi kimlik değişkeni analizden çıkartılmıştır. Analizde modele katkı sağlamadığı görülen bağımsız değişkenler tavsiye edildiği gibi (Field, 2000/2018: 1122, 1131) Olabilirlik Oranlarını dikkate alan eleme yöntemi aracılığıyla çıkartılarak bağımlı değişkeni en iyi yordayan değişkenleri içeren model bulunmuştur (bkz. Tablo 13). Gelir-gider dengesi (p = .015), sosyal statü/sosyoekonomik seviye (p = .056), Kemalist/Atatürkçü kimliği (p < .001) ve siyasi yelpaze (p = .013) değişkenlerinin bulunduğu model için analizin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü, $\chi 2$ (4, N = 271) = 37.37, p < .001. Modelin baskıcı ırkçılıktaki varyansın %18.5'ini (Nagelkerke R^2) açıkladığı ve profillerin %71.6'sını doğru şekilde sınıflandırdığı bulundu. Üçlü likert tipi ölçeğe göre gelir-gider dengesi iyileştikçe katılımcıların baskıcı ırkçı olarak sınıflandırılma olasılığının .533 kat arttığı, yani yaklaşık yarı yarıya azaldığı saptanmıştır (OR=.533, %95CI [0.3, 0.9]). Beşli likert tipi ölçek üzerinde Kemalist/Atatürkçü kimliği ile özdeşim birer basamak arttıkça katılımcıların baskıcı ırkçı olarak sınıflandırılma olasılığı 1.770 kat artmaktadır (OR=1.770, %95CI [1.4, 2.2]). Siyasi görüşe yönelik beşli likert tipi ölçek üzerinde verilen cevap sağ siyasi görüşe doğru birer basamak yaklaştıkça katılımcıların baskıcı ırkçı olarak sınıflandırılma olasılığı 1.416 kat artmaktadır (OR=1.416, %95CI [0.9, 2.1]).

Tablo 13. İki Durumlu Lojistik Regresyon Analizine Göre Baskıcı Irkçı Profili Yordayan Değişkenleri İçeren Model

	B (SE)	OR (95% CI)	*p*
Gelir-gider dengesi	-.629 (.260)	.533 (.320 - .887)	.015
Kemalist/Atatürkçü kimliği	.571 (.115)	1.770 (1.414 – 2.215)	<.001
Siyasi Yelpaze	.348 (.141)	1.416 (1.075 – 1.865)	.013
Sosyal Statü/Sosyo-ekonomik seviye	.386 (.202)	1.472 (.992 – 2.186)	.056
Constant	-3.933 (.901)	.020	<.001
Nagelkerke R^2 = 18.5			

Ardından gerçekten önyargısız profili en iyi şekilde yordayan değişkenleri bulmak için iki durumlu lojistik regresyon analizi tekrarlanmıştır. Yaş ve milliyetçi kimlik değişkenlerinin iki durumlu lojistik regresyonun varsayımından biri olan (Field, 2000/2018: 1156-1159) bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin logu ile doğrusal olması varsayımını sağlamadığı görülerek bu iki değişken analizden çıkartılmıştır. Analizde modele katkı sağlamadığı görülen bağımsız değişkenler tavsiye edildiği gibi (Field, 2000/2018: 1122, 1131) Olabilirlik Oranlarını dikkate alan eleme yöntemi aracılığıyla çıkartılarak bağımlı değişkeni en iyi yordayan değişkenleri içeren model bulunmuştur (bkz. Tablo 14). Cinsiyet ($p < .001$), tanınan Suriyeli kişi sayısı ($p = .036$), Kemalist/Atatürkçü kimliğinin ($p = .003$) bulunduğu model için analizin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü, $\chi 2$ (3, N = 271) = 31.53, $p < .001$. Modelin gerçekten önyargısızlardaki varyansın %15.8'ini (Nagelkerke R^2) açıkladığı ve profillerin %74.2'sini doğru şekilde sınıflandırdığı bulundu. Cinsiyet değişkeni incelendiğinde ise kadın katılımcıların erkeklere kıyasla 3.790 kat daha sıklıkla gerçekten önyargısız olarak sınıflandırıldığı görülmektedir (OR=3.790, %95CI [2.1, 7.0]). Tanınan Suriyeli kişi sayısı yaklaşık olarak 2-3 kişi arttıkça katılımcıların gerçekten önyargısız olarak sınıflandırılma olasılığı 1.150 kat artmaktadır (OR=1.150, %95CI [1.0, 1.3]). Beşli likert tipi ölçek üzerinde Kemalist/Atatürkçü kimliği ile özdeşim birer basamak arttıkça katılımcıların gerçekten önyargısız olarak sınıflandırılma olasılığı .757 kat artmakta, yani azalmaktadır (OR=.757, %95CI [0.6, 0.9]).

Tablo 14. İki Durumlu Lojistik Regresyon Analizine Göre Gerçekten Önyargısız Profili Yordayan Değişkenleri İçeren Model

	B (SE)	OR (95% CI)	*p*
Cinsiyet (1)	1.332 (.311)	3.790 (2.061 - 6.968)	<.001
Tanınan Suriyeli kişi sayısı	.140 (.067)	1.150 (1.009 - 1.311)	.036
Kemalist/Atatürkçü kimliği	-.278 (.095)	.757 (.629 - .912)	.003
Constant	-1.230 (.469)	.292	.009
Nagelkerke R^2 = 15.8			

Tablo 15. Ana Çalışmadaki Hipotezlere Dair Analiz ve Bulgular

Hipotez	Analiz	Bulgu	Sonuç
H.1.a.: Eğitim görülen süre ile sergilenen açık önyargı arasında negatif korelasyon vardır.	Pearson Korelasyon Analizi	Eğitim görülen süre ile sergilenen açık önyargı arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.22$, $p < .01$). Bu sonuçlar eğitim düzeyi daha yüksek olan Türk katılımcıların Suriyelilere yönelik daha az açık önyargı sergilediğini göstermektedir.	Desteklendi.
H.1.b.: Eğitim görülen süre ile örtük ölçümlerde saptanan önyargı arasında anlamlı bir korelasyon bulunmamaktadır.	Pearson Korelasyon Analizi	Eğitim görülen süre ile saptanan örtük önyargı puanı arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.14$, $p < .05$). Bu sonuçlar eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların Suriyelilere yönelik daha az örtük önyargı gösterdiğini saptamaktadır.	Desteklenmedi.
H.2.a.: Eğitim durumu yüksek (lisans ve üstü) katılımcılar baskıcı ırkçı profiline kıyasla kaçınmacı ırkçı profiline uyumlu tutumlar sergileyecek, yani açık ölçümlerde düşük seviyede önyargı gösterirken örtük ölçümlerde yüksek seviyede önyargı göstereceklerdir.	Ki-kare Bağımsızlık Analizi/ Betimsel İstatistik	Eğitim düzeyi ile kaçınmacı ırkçı ve baskıcı ırkçı tutumlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir, $\chi2\ (2) = 8.817$, $p < .001$. Analizin sonuçlarına göre üniversite mezunu olan katılımcılar baskıcı ırkçı profiline kıyasla daha sıklıkla kaçınmacı ırkçı profile uyumlu tutumlar sergilemekte, yani açık ölçümlerde düşük örtük ölçümlerde yüksek önyargı göstermektedir.	Desteklendi.
H.2.b.: Eğitim durumu düşük (lise ve altı) olan katılımcılar kaçınmacı ırkçı profiline kıyasla baskıcı ırkçı profiline uyumlu tutumlar sergileyecek, yani hem açık	Ki-kare Bağımsızlık Analizi/ Betimsel İstatistik	Eğitim düzeyi ile kaçınmacı ırkçı ve baskıcı ırkçı tutumlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir, $\chi2\ (2) = 8.817$, $p < .001$. Analizin sonuçlarına göre eğitim durumu düşük olan katılımcıların ise kaçınmacı ırkçı profiline kıyasla daha sıklıkla	Desteklendi.

ölçümlerde hem de örtük ölçümlerde yüksek seviyede önyargı göstereceklerdir.		baskıcı ırkçı profile uyumlu tutumlar sergilediği, yani hem açık ölçümlerde hem de örtük ölçümlerde yüksek seviyede önyargı sergiledikleri görülmektedir.	
H.3.a. Kaçınmacı ırkçıların (düşük açık önyargı, yüksek örtük önyargıya sahip kişiler) kültürleşme beklentileri olarak entegrasyon stratejisini diğer stratejilere kıyasla daha yüksek düzeyde tercih etmesi ve Suriyelilerden kültürleşme stratejisi olarak marjinalleşme ve ayrılma stratejilerini diğer stratejilere göre daha yüksek düzeyde algılaması beklenmektedir.	Tekrarlı Ölçümler ANOVA	Analiz sonucunda asimilasyon stratejisinden alınan ortalama puanın entegrasyon, bireycilik, ayırma ve dışlama stratejilerinden anlamlı bir şekilde düşük olduğu saptanmıştır ($p < .001$). Ancak entegrasyon (Ort = 14.17; SS = 5.36) kaçınmacı ırkçıların en çok tercih ettiği kültürleşme stratejisi olmasına rağmen, bu stratejinin asimilasyon dışındaki diğer stratejilerden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($p > .05$). Ayrılma algısına dair ortalama puanın ise entegrasyon, asimilasyon ve marjinalleşme algılarından anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu saptanmıştır ($p < .001$). Sonuçlara göre kaçınmacı ırkçıların en çok tercih ettiği kültürleşme stratejisi entegrasyon, Suriyelilerden en çok algıladığı strateji ise ayrılmadır ancak entegrasyon tercihi ile diğer stratejiler arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.	Kısmen desteklendi.
H.3.b: Açık önyargı entegrasyon tercihi ile negatif korelasyona sahipken, örtük önyargı ise entegrasyon stratejisine dair algı ile negatif korelasyona sahiptir.	Pearson Korelasyon Analizi	Analiz sonuçlarına göre örtük tutumlar ile entegrasyon tercihi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon yok iken ($r = -.06$, $p < .05$) örtük tutumlar ile entegrasyon algısı arasında negatif yönlü düşük bir korelasyon bulunmaktadır ($r = -.17$, $p < .01$). Açık tutumlar ile entegrasyon tercihi arasında da negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ($r = -.53$, $p < .01$). Ancak açık tutumlar ile entegrasyon algısı arasında da negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.47$, $p < .01$).	Kısmen desteklendi.

Tablo 16. Ana Çalışmadaki Araştırma Sorularına Dair Analiz ve Bulgular

Araştırma Sorusu	Analiz	Bulgu
Araştırma Sorusu 1: Dindar kimliği mi, yoksa ideolojik olarak solda bulunmak mı katılımcıların Suriyelilere yönelik açık tutumlarındaki düşük seviye önyargıyı daha iyi yordayacaktır?	Çoklu Regresyon	Dindarlık ve sol-sağ ideolojik spektrumdaki konum değişkenlerinin bulunduğu modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür, F(2, 268) = .704, *p* = .496, R2 = .005. Diğer bir deyişle dindarlık (t = -1.006, *p* = .315) ve siyasi yelpazedeki konum (t = -.05, *p* = .962) değişkenleri Suriyelilere yönelik açık önyargıyı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamamaktadır.
Araştırma Sorusu 2: Farklı politik yönelimlere (sağ, sol, merkez vb.) sahip Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları Son Hing ve arkadaşlarının (2008) geliştirdiği iki boyutlu modelde hangi profile (kaçınmacı ırkçı, baskıcı ırkçı, gerçekten önyargısız, ilkeli muhafazakâr) uymaktadır?	Karışık Desen ANOVA	Politik kimliklerin önyargı profillerine dağılımları arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır, $F(4.56, 406.30) = 3.78$, $p < .003$. Sol muhfazakarlık altboyutundan alınan değerlerin önyargı tiplerine dağılımının sağ muhfazakar $F(3, 267) = 5.514$, $p = 0.001$, ve sol liberal alt boyutlarından $F(3, 267) = 5.648$, $p = 0.001$ anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Bonferonni düzeltmesi kullanılarak yapılan karşılaştırmalarda sol muhafazakarların baskıcı ırkçılıktan aldığı puanın, kaçınmacı ırkçılıktan ($p < .001$) ve gerçekten önyargısızlıktan ($p < .001$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Bulgular sağ muhafazakar ve sol liberal siyasi yönelimlerin önyargı tiplerine (kaçınmacı ırkçı, baskıcı ırkçı vb.) dağılımı arasında istatistiksel olarak fark olmadığını, ancak sol muhafazakarların diğer önyargı tiplerine kıyasla daha sıklıkla baskıcı ırkçı önyargı tipine uygun hareket ettiği zortaya çıkarmaktadır.
Araştırma Sorusu 3: Farklı politik yönelimlere (sağ, sol, merkez vb.) sahip Türklerin kültürleşme beklentileri ve Suriyelilerden algıladıkları kültürleşme stratejileri Kültürleşmenin Uyum Modelinde	Tekrarlı Ölçümler ANOVA	Politik yönelimi 'sol' ve 'sola yakın' olan katılımcıların kültürleşme tercihleri incelendiğinde dışlama stratejisinden alınan puanın diğer stratejilerden anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür ($p < .001$). Kültürleşme algıları incelendiğinde ayrılma stratejisinden alınan puanın diğer stratejilerden anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p < .001$). Politik yönelimi sol olan

(Piontkowski ve ark., 2002) hangi duruma (anlaşmalı, kültür sorunlu, temas sorunlu ve çatışmalı) denk gelmektedir?		örneklem için Türkler ve Suriyeliler arasındaki gruplar arası ilişkiler Kültürleşmenin Uyum Modeline (Piontkowski ve ark., 2002) göre çatışmalıdır. Politik yönelimi 'sağ' ve 'merkez' olan katılımcıların tercih ettikleri kültürleşme stratejilerindeki puanların anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı saptanmıştır ($p > .05$). Bu sebeple politik yönelimi 'sağ' ve 'merkez' olan katılımcıların kültürleşme stratejilerinin Kültürleşmenin Uyum Modeline (Piontkowski ve ark., 2002) göre değerlendirilmesi mümkün olmamamıştır.
Araştırma Sorusu 4: İki boyutlu modele (Son Hing ve ark., 2008) göre önyargı tiplerinin (kaçınmacı ırkçı, baskıcı ırkçı, gerçekten önyargısız, ilkeli muhafazakâr) en güçlü yordayıcıları hangi değişkenlerdir?	İki Durumlu Lojistik Regresyon Analizi	Katılımcıların kaçınmacı ırkçı olarak sınıflandırılma olasılığı yaş değişkenindeki bir yıllık her artışta 1.025 kat (OR=1.025, %95CI [1.0 , 1.0]), eğitim görülen süredeki her bir yıllık artışta da 1.025 kat artmaktadır (OR=1.025, %95CI [1.0, 1.0]). Katılımcıların baskıcı ırkçı olarak sınıflandırılma olasılığı; gelir-gider dengesi üçlü likert tipi ölçek üzerinde iyileştikçe yaklaşık yarı yarıya azalmakta (OR=.533, %95CI [0.3, 0.9]), Kemalist/Atatürkçü kimliği ile özdeşim beşli likert tipi ölçek üzerinde birer basamak arttıkça 1.770 kat artmakta (OR=1.770, %95CI [1.4, 2.2]), beşli likert tipi ölçek üzerinde sağ siyasi görüşe doğru birer basamak yaklaşıldıkça 1.416 kat artmaktadır (OR=1.416, %95CI [0.9, 2.1]). Katılımcıların gerçekten önyargısız olarak sınıflandırılma olasılığı; kadınlarda erkeklere kıyasla 3.790 kat daha sıktır (OR=3.790, %95CI [2.1, 7.0]), tanınan Suriyeli kişi sayısı yaklaşık olarak 2-3 kişi arttıkça 1.150 kat artmaktadır (OR=1.150, %95CI [1.0, 1.3]), Kemalist/Atatürkçü kimliği ile özdeşim beşli likert tipi ölçek üzerinde birer basamak arttıkça .757 kat artmakta, yani azalmaktadır (OR=.757, %95CI [0.6, 0.9]).

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu tez çalışmasının temel amaçları arasında Kaçınmacı Irkçılık kuramının Türkiye bağlamında sınanması, kaçınmacı ırkçıların kültürleşme tercih ve algılarının saptanması ve politik psikoloji literatürü ile ortak iç grup kimlik modelinin varsayımlarının çeliştiği bir gerçek hayat durumunda iki kuramın yordayıcı güçlerinin karşılaştırılması bulunmaktadır. Kuramsal katkıya ek olarak bu çalışmada Türklerin Suriyelilere yönelik tutumlarına odaklanılarak önyargı ve kültürleşme tercihlerinin politik kimliklere göre nasıl farklılaştığının incelenmesi ve gruplar arası ilişkilerin Kültürleşmenin Uyum Modelinde (Piontkowski ve ark., 2002) hangi duruma (anlaşmalı, kültür sorunlu, temas sorunlu ve çatışmalı) denk geldiğinin saptanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma kapsamında 6 hipotez ve 3 araştırma sorusu (bkz. Tablo 15 ve Tablo 16) bulunmaktadır.

Türklerin Suriyelilere yönelik tutumlarının incelendiği bu araştırma politik olarak kutuplaşmış bir toplumsal bağlamda (McCoy ve ark., 2018) gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla farklı politik partilerin ve farklı politik eğilime sahip grupların Suriyelilere yönelik tutum, söylem ve yaklaşımlarının birbirinden farkılaştığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu farklılaşma Suriyelilerin iç savaş sonucunda Türkiye'ye göç etmeye başladığı 2011'den bu yana devam etmektedir. Muhafazakar ve dindar politik parti liderleri göçün başladığı günden bu yana Suriyelileri 'muhacir', Türkleri ise 'ensar' olarak nitelendirerek, Suriyelilerin Türkiye'ye sığınmasını zor zamanda din kardeşlerinin birbirine yardım etmesi olarak betimlemektedir (Yücel, 2022). Buna karşın milliyetçi parti liderleri ve Kemalist siyasi parti liderleri söylemlerinde Suriyelilerin güvenlik, demografik yapı ve ekonomi için bir tehdit olduğunu ve 'ülkelerine geri gönderilmeleri gerektiğini' belirtilmektedir (Yücel, 2022). Bu farklılık politik liderlerin söylemleri ile sınırlı değildir, gazete haberlerinde de görülmektedir. Muhafazakar/dindar çizgide yer alan gazeteler Suriyelileri 'misafir' ve 'kardeş' olarak betimleyip daha sıklıkla Suriyelilerin yaşadığı problemlere ve onlara yapılan yardımlara odaklanırken, sol-liberal tandanslı gazeteler ise Suriyelilerin yaşadığı problemleri merkez alan insan odaklı haberlerlere yer vermektedir (Keleş, 2022: 41, 53). Buna karşın Kemalist ideolojiye yakın olan gazetelerde ise Suriyelilerin ekonomik olarak oluşturdukları zorluklara değinen

haberlere yer verilmekte, Suriyeliler toplumsal düzen için bir tehdit olarak ele alınmakta ve ötekileştirilmektedir (Keleş, 2022: 69). Bu söylemler ile paralel olarak Suriyelilere yönelik tutumlar toplumdaki politik kimliklere ve yaşam tarzına göre farklılaşmaktadır. Suriyelilerin varlığının laikliğe ve kadın özgürlüklerine yönelik bir kısıtlama getireceğinden endişe duyan ve Türkiye'nin modern Batı dünyasının yanında konumlanması gerektiğine inanan kişilerin Suriyelilere yönelik daha olumsuz duygulara sahip olduğu görülmüştür (Terzioğlu, 2018). Diğer bir deyişle toplumun muhafazakar ve dindar sosyal kesimi Suriyelileri daha sıklıkla 'din kardeşi' olarak görürken, toplumun seküler kesimi ise daha sıklıkla Suriyelileri seküler değerlere ve yaşam tarzına yönelik bir tehdit olarak algılamaktadır (Morgül ve ark., 2021: 13). Araştırma bulguları değerlendirirken bu bağlamın da göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır.

Araştırma sonucunda katılımcıların dış grup üyesi olan Suriyelilere yönelik açık ve örtük tutumları Son Hing ve arkadaşlarının (2008) geliştirdiği iki boyutlu model aracılığıyla sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma sonucunda katılımcıların yaklaşık %34'ünün dış gruba yönelik örtük önyargıya sahip olduğu ancak açık olarak önyargı sergilemediği yani kaçınmacı ırkçı bir şekilde davrandığı saptanmıştır. Bu bulgular çağdaş ırkçılık kuramının dar kapsamlı olduğu, yani evrensel açıklamalar sunmadığı varsayımını (Sidanius ve Pratto, 2001: 16-17) yanlışlayabilir niteliktedir. Sonuçlara göre kaçınmacı ırkçılık kuramının Türkiye bağlamında geçerli olabileceği ve anlamlı bir açıklama sunabileceği görülmektedir. Bu çalışma kaçınmacı ırkçılık kuramını WEIRD toplumların dışında test eden ilk çalışmalardan biridir ve kaçınmacı ırkçılık olgusunun Türkiye'nin yanı sıra diğer gelişmekte olan toplumlarda da geçerli bir açıklama sağlayabileceğini gösterdiği için değer taşımaktadır.

Sonuçlar eğitim düzeyi ile Suriyelilere yönelik açık önyargı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Diğer bir deyişle, nedensel bir çıkarım yapmaya olanak tanımasa da, eğitim seviyesi arttıkça Suriyelilere yönelik sergilenen açık önyargı azalmaktadır. Aynı doğrultuda farklı eğitim düzeylerine sahip katılımcıların ne sıklıkla kaçınmacı ırkçı ve baskıcı ırkçı olarak sınıflandırıldıkları incelendiğinde üniversite mezunu katılımcıların daha sıklıkla kaçınmacı ırkçı olarak, üniversite mezunu olmayan katılımcıların ise daha sıklıkla baskıcı ırkçı olarak sınıflandırıldıkları görülmektedir. Bu

sonuçlar eğitim seviyesi yüksek kişilerin daha sıklıkla kaçınmacı ırkçı davranış örüntüsü sergilediğini yani açık önyargı göstermezken örtük seviyede önyargıya sahip olduklarına dair literatür bulgularıyla (Dovidio ve Gaertner, 2004: 3; Hodson ve ark., 2004: 120; Kuppens ve Spears, 2014: 220) ve eğitim seviyesi ile açık önyargı arasında negatif bir ilişki olduğunu gösteren çalışmalarla (Bobo ve Kluegel, 1997: 109, 113; Cowling ve ark., 2019: 6-9; Meertens ve Pettigrew, 1997: 60-61; Ostapczuk ve ark., 2009: 926; Plant, 1958: 163-164; Wagner ve Zick, 1995: 49-50) uyumludur. Bu bulgular Batı toplumlarında olduğu gibi Türkiye'de de eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin daha sıklıkla eşitlikçi değerleri benimsedikleri ve ayrımcılığın kendileri ve başkaları tarafından fark edilebileceği durumlarda dış gruba yönelik açık bir şekilde önyargı sergilemedikleri şeklinde yorumlanabilir. Özetle araştırmada da varsayıldığı gibi kaçınmacı ırkçılık kuramının Türkiye bağlamında geçerli bir açıklama sunduğu ve eğitim seviyesinin kaçınmacı ırkçılığı yordadığı görülmektedir.

Bilindiği kadarıyla bu çalışma kaçınmacı ırkçıların kültürleşme tercih ve algılarını inceleyen ilk çalışmadır. Kaçınmacı ırkçı olarak sınıflandırılan 92 katılımcının kültürleşme tercih ve beklentileri incelendiğinde kaçınmacı ırkçıların en sıklıkla tercih ettikleri kültürleşme stratejisinin entegrasyon olduğu görülmektedir. En sıklıkla tercih edilen ikinci kültürleşme stratejisi ise her göçmeni birey olarak değerlendirmeyi hedefleyen, açık önyargı ve ayrımcılık içermeyen bireycilik stratejisidir. Bu stratejilerin ardından en sıklıkla tercih edilen kültürleşme stratejilerinin ayırma ve dışlama olduğu, en az tercih edilen kültürleşme stratejisinin ise asimilasyon olduğu saptanmıştır. Kaçınmacı ırkçıların en sıklıkla tercih ettiği kültürleşme stratejisi entegrasyon olmakla birlikte bu strateji ile bireycilik, ayırma ve dışlama strajilerini tercih etme arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Açık olarak önyargı göstermeyen kaçınmacı ırkçıların tercih ettikleri olumlu ve olumsuz kültürleşme stratejileri arasında anlamlı bir fark olmaması entegrasyona dair toplumsal diskurun çok güçlü olmamasıyla açıklanabilir. Bu nüans gözetilmekle birlikte kaçınmacı ırkçılar özbildirim ölçümlerinde entegrasyon, bireycilik gibi olumlu kültürleşme stratejilerini daha sıklıkla tercih etmektedir. Dış grubun tercih ettiği kültürleşme stratejilerine dair algılar incelendiğinde ise kaçınmacı ırkçıların en sıklıkla algıladığı kültürleşme stratejisinin ayrılma olduğu ve bu stratejinin entegrasyon, asimilasyon ve marjinalizasyon stratejilerine kıyasla anlamlı bir şekilde daha fazla

algılandığı görülmektedir. Sonuçlar göçmenlere yönelik bilinçdışı olumsuz tutumlara sahip olan kaçınmacı ırkçıların eşitlikçi normlar doğrultusunda sözel olarak göçmen grupların entegrasyonunu destekliyor olabileceğini ancak onların kültürleşme pratiklerine dair algılarının olumsuz olduğunu göstermektedir. Bu durum Etkileşimli Kültürleşme Modeline göre gruplar arası ilişkinin uyumlu olduğu ülkelerdeki göçmenlerin ayrımcılık ve stres yaşama (Jasinskaja-Lahti ve ark., 2003: 93) nedenini açıklayabilir. Kaçınmacı ırkçıların kültürleşme tercihlerinin göçmenlere yönelik gerçek tutum ve beklentilerini açıklamıyor oluşunun (bkz. Greenwald ve ark., 2009: 28) göçmenlerin entegrasyon sürecinde, özbildirime dayalı kültürleşme ölçümleri aracılığıyla tespit edilmesi zor bir engel oluşturduğu düşünülebilir. Dolayısıyla sadece kültürleşme tercihlerine yönelik ölçümlerin iki grup arasındaki ilişkiye dair doğru ve yeterli bilgi vermiyor olabileceği görülmektedir. Sonuçlar Kültürleşmenin Uyum Modeli (Piontkowski ve ark., 2002: 225) gibi kültürleşme tercihlerine ek olarak dış gruba atfedilen kültürleşme stratejilerini de dikkate alan modellerin sadece kültürleşme tercihlerine yönelik ölçümler yapan modellere üstün olduğunu gösterir niteliktedir. Alternatif olarak kültürleşme tercihleri ile birlikte örtük tutum ölçümünün alınması da gruplar arası ilişkiye dair isabetli bir değerlendirme yapılabilmesini sağlayabilir. Nitekim araştırma sonuçlarına göre örtük tutumlar ile entegrasyon tercihi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmazken, örtük tutumlar ile dış gruptan algılanan entegrasyon tercihi arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir deyişle göçmen gruba yönelik örtük seviyede önyargıya sahip olan kişiler daha sıklıkla göçmenlerin olumsuz kültürleşme pratiklerini tercih ettiğini algılamaktadır. Özetle kültürleşme tercihlerine dair ölçümlerin gruplar arası ilişkileri açıklamadaki yetersizliği kültürleşme algılarını veya örtük tutumları dikkate alan ölçümler aracılığıyla telafi edilebilir. Tercih edilen kültürleşme stratejisi ile göçmen gruba atfedilen kültürleşme stratejisi arasındaki uyumsuzluğun tehdit algısı ile ilişkili olduğu (Piontkowski ve ark., 2002: 229) ve kaçınmacı ırkçıların göçmenlere yönelik huzursuzluk, anksiyete ve korku duyduğu ve bu duyguları dolaylı ve rasyonalize edilebilir yollarla ifade ettiği (Dovidio ve Gaertner, 2004: 8) bulguları da sonuçlar ve çıkarım ile uyumlu gözükmektedir.

Kaçınmacı ırkçıların kültürleşme tutumlarına dair bulgulardan yola çıkarak yapılacak diğer bir çıkarım da entegrasyon sürecine dairdir. Ev sahibi toplumun entegrasyon

sürecindeki sorumluluğu genelde pasif bir hoşgörüye indirgenmekte ve göçmenler entegrasyondan sorumlu görülmektedir (Kunst ve ark., 2015: 1-2). Ancak entegrasyonun gerçekleşmesi için ev sahibi toplumun pasif hoşgörüsü yeterli olmamaktadır (Phelps ve ark., 2011: 404). Dolayısıyla baskın grubun büyük çoğunluğunun kaçınmacı ırkçı profiline uyduğu (Dovidio ve Gaertner, 2004: 3; Hodson ve ark., 2004: 120) ABD gibi ülkelerde göçmenler entegrasyon sürecinde kültürleşme çalışmaları tarafından tespiti zor bir engel ile karşılaşıyor olabilirler.

Sonuçlar dindarlık ve sol-sağ ideolojik yelpazedeki konum değişkenlerinin dış gruba yönelik açık önyargıyı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamadığını göstermektedir. Bu bulgular politik psikoloji literatürünün ve ortak iç grup kimlik modelinin önyargıya dair literatürde güçlü bir şekilde destek bulan varsayımlarının ikisi ile de uyumsuz gözükmektedir. Bu durum Türkler ve Suriyeliler arası gruplar arası ilişkinin her iki açıklamanın varsayımlarının birbiri ile çeliştiği bir gerçek hayat durumu yaratması ile açıklanabilir. Politik psikoloji literatürü (Allport, 1954/1966: 431; Duckitt, 2001: 44-45; Jost ve ark., 2004; Jost, 2009: 325; Sidanius ve Pratto, 1999: 96-98) perspektifinden değerlendirildiğinde sol-sağ ideolojik spekturumunda politik sola doğru yaklaşıldıkça eşitlikçi değerlerin daha fazla benimseneceği ve Suriyelilere yönelik sergilenen açık önyargının azalacağı öngörülebilir. Buna karşın Ortak İç Grup Kimlik Modeli (Gaertner ve ark., 1993) perspektifinden değerlendirildiğinde ise; dindar kimlik ile özdeşim arttığı oranda Suriyelilerin ayırt edici kimlikleri ile değil, daha kapsayıcı bir kimlik olan Müslüman kimliği altında kategorize edileceği ve Suriyelilere yönelik sergilenen açık önyargının azalacağı öngörülebilir. Dolayısıyla iki açıklamanın öngörüleri birbiri ile çelişmektedir: politik psikoloji literatürü ideolojik olarak solda olan kişilerin Suriyelilere yönelik daha az önyargı sergileyeceğini, Ortak İç Grup Kimlik Modeli ise ağırlıklı olarak politik sağda bulunan dindar kimliği baskın kişilerin Suriyelilere yönelik daha az önyargı sergileyeceğini ileri sürmektedir. Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları bağlamında politik psikoloji ve Ortak İç Grup Kimlik Modeli varsayımlarının birbirini dengeleyici bir etki yarattığı değerlendirilebilir. Bununla birlikte literatürdeki bazı çalışmalar dindarlık seviyesi ve politik sağ eğilimin Türklerin Suriyelilere yönelik olumlu algı ve tutumlarını (Erişen, 2018: 124-125; Geurts, 2017: 60, 62; Topal ve ark., 2017: 51-52) bazıları ise olumsuz duygu, düşünce ve tutumlarını (Aktaş

ve ark., 2021; Antmen, 2019: 49; Çimen ve Quadir, 2018: 1264; Karabulut, 2020: 99; Yitmen ve Verkuyten, 2017: 5) pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığını göstermektedir. Bazı çalışmalarda ise (Baş, 2023: 119; Koçak, 2021) mevcut araştırmanın sonuçları ile paralel olarak dindarlık seviyesinin Suriyelilere yönelik tutumları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Literatürdeki birbirine zıt bulguların nedeni devlet erkanının Suriyelilere yönelik çelişkili açıklamalar yapması (İçduygu ve Demiryontar, 2022) olabilir. Yapılabilecek diğer bir açıklama da politik olarak sağda bulunan kişilerin göçün başlarında Suriyelilere yönelik olumlu tutumlara sahip olması ancak bu tutumların çeşitli nedenlerle (yaşanan ekonomik sıkıntılar, gruplararası ilişkinin temas öncesi beklendiği gibi sorunsuz olmaması vb.) değişmesi olabilir. Bu konuda daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu sonucuna varılmaktadır.

Araştırmada Son Hing ve arkadaşlarının (2008) geliştirdiği iki boyutlu modele göre kaçınmacı ırkçı, baskıcı ırkçı, gerçekten önyargısız ve ilkeli muhafazakâr olarak sınıflandırılan katılımcıların siyasi yönelim ölçeğinin üç alt boyutuna (sağ muhafazakar, sol muhafazakar ve sol liberal) göre nasıl farklılaştığı incelenmiştir. Sonuçlara göre sağ muhafazakar ve sol liberal politik yönelime sahip kişilerin kaçınmacı ırkçı, baskıcı ırkçı, gerçekten önyargısız ve ilkeli muhafazakâr profillerine dağılımları arasında istatistiksel bir fark gözükmemektedir. Bununla birlikte sol muhafazakar yönelime sahip kişilerin kaçınmacı ırkçılar ve gerçekten önyargısızlar olarak sınıflandırılmaktan çok baskıcı ırkçı profile uygun tutumlar sergiledikleri gözükmektedir. Diğer bir deyişle milliyetçi, Kemalist, cumhuriyetçi ve ulusalcı kimliklerini benimseyen sol muhafazakar siyasi eğilime sahip kişilerin daha sıklıkla Suriyelilere yönelik açık önyargı sergiledikleri görülmektedir. Sol muhafazakar siyasi eğilime sahip kişiler sağ muhafazakar ve sol liberal yönelime sahip kişilere kıyasla Suriyelileri daha sıklıkla milli ve seküler değerlere bir tehdit olarak algılıyor ve bu sebeple daha fazla açık önyargı sergiliyor olabilirler.

Ek olarak araştırmada kaçınmacı ırkçılık, baskıcı ırkçılık ve gerçekten önyargısızlığın en önemli yordayıcıları bulunmuştur. Bulgular nedensel bir çıkarım yapmaya olanak tanımamakla birlikte Suriyelilere yönelik tutumları betimlemeye ve öngörmeye yardımcı olmaktadır. Kaçınmacı ırkçı profilin en önemli yordayıcılarının yaş ve eğitim seviyesi olduğu görülmüştür. Sonuçlara göre yaş ve eğitim seviyesi arttıkça kişilerin kaçınmacı

ırkçı olarak kategorize edilme ihtimalleri artmaktadır. Bu durum kişilerin yaş ve eğitim seviyesi arttıkça önyargı karşıtı sosyal normları daha sıklıkla içselleştirdiklerini ve dış gruba yönelik olumsuz kalıpyargılara sahip olsalar da bunları ketleyerek açık önyargı sergilemediklerini göstermektedir. Batılı toplumlardaki önyargı çalışmalarından farklı olarak Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları söz konusu olduğunda kaçınmacı ırkçılığın en önemli yordayıcılarının arasında politik tutumların olmadığı görülmektedir. Yukarıda değinildiği gibi dindarlık ve sol-sağ ideolojik yelpazedeki konumun açık önyargıyı anlamlı olarak şekilde yordamadığı görülmektedir. Yani Türklerin Suriyelilere yönelik tutumları söz konusu olduğunda politik psikoloji ve Ortak İç Grup Kimlik Modeli varsayımları birbirini dengeleyici bir etki yaratıyor olabilir. Kaçınmacı ırkçılık olgusunun Türkiye'deki yordayıcılarının Batılı toplumlardakinden farklı olduğunu gösteren bu sonuçlar, önyargının evrenselliğini ve çeşitliliğini açıklama amacına (Duckitt, 1992: 1190-1191) katkı sağlamaktadır.

Baskıcı ırkçı profilin en önemli yordayıcılarının ise gelir-gider dengesi, Kemalist/Atatürkçü kimliği ile özdeşim, sol-sağ siyasi spekturumdaki konum değişkenleri olduğu saptanmıştır. Gelir-gider dengesi kötüleştikçe, Kemalist/Atatürkçü kimliği ile özdeşim arttıkça, sol-sağ siyasi spekturumda sağa doğru gidildikçe baskıcı ırkçı olarak sınıflandırılma olasılığının arttığı görülmektedir. Gelir-gider dengesi kötüleştikçe kişilerin daha sıklıkla baskıcı ırkçı bir profil sergilemesi grup temelli Göreli Yoksunluk Kuramı (Runciman, 1966/1980) ve Gerçekçi Çatışma Kuramı (Ellemers ve Haslam, 2012: 380; Hogg ve Abrams, 1998: 38-40) ile açıklanabilir. Gelir-gider dengesi kötü olan kişiler daha sıklıkla grup temelli bir yoksunluk hissediyor olabilir ve Gerçekçi Çatışma Kuramının ileri sürdüğü gibi (Ellemers ve Haslam, 2012: 380) kısıtlı kaynak için dış grup ile bir yarış algılayarak dış gruba yönelik önyargı sergiliyor olabilir. Yani ekonomik geliri giderini karşılayamayan kişiler Suriyelilerin kendi işlerini ellerinden aldığını, onların ülkeye ekonomik bir yük oluşturduğunu düşünüyor olabilirler. Nitekim Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı illerde vasıfsız Türk işçilerin işgücü piyasasındaki payının azaldığı, bu kişilerin işsiz kaldığı görülmektedir (Taşdoğan, 2020: 475). Bu doğrultuda gelir-gider dengesi kötü olan katılımcılar Suriyelilerin kendileri için ekonomik bir tehdit oluşturduğunu düşünüyor olabilirler. İki durumlu lojistik regresyon analizinin baskıcı ırkçı profili en iyi yordayan değişkenler için önerdiği modelde

istatistiksel olarak anlamlılık koşulunu sağlamasa da (p = .056) sosyal statü/ sosyoekonomik seviye de bulunmaktadır. Bu değişken katılımcıların 'kendinizi alt, alt-orta, orta, orta-üst ve üst gelir seviyelerinden hangisinde değerlendirirsiniz' sorusunda verdikleri cevaptır ve gelir-gider dengesinden ('Geliriniz giderinizi karşılıyor mu' sorusuna verilen yanıt) farklı olarak baskıcı ırkçılığı pozitif olarak yordadıdığı için bahsetmeye değerdir. Gelir-gider dengesi kötüleştikçe ve sosyal statü/sosyoekonomik seviye arttıkça baskıcı ırkçı davranış paterni gösterilme ihtimali artmaktadır. Çelişkili olarak görülen bu bulguyu şu şekilde yorumlamak mümkündür: sosyal statü/sosyoekonomik seviye arttıkça önyargının artıyor olması Sosyal Baskınlık Kuramının (Sidanius ve Pratto, 2001: 45) ileri sürdüğü ideolojik asimetri hipotezi ile uyumluyken, gelir-gider dengesizliği arttıkça önyargının artırması olması ise Göreli Yoksunluk Kuramı (Runciman, 1966/1980) ve Gerçekçi Çatışma Kuramı (Ellemers ve Haslam, 2012: 380; Hogg ve Abrams, 1998: 38-40) ile uyumludur. Özetle sosyal statü/sosyo-ekonomik seviye arttıkça ve gelir-gider dengesi kötüleştikçe daha fazla önyargı sergilenmesi farklı motivasyonel ve bilişsel faktörler aracılığıyla gerçekleşiyor olabilir. Ek olarak iki durumlu lojistik regresyon analizinin önerdiği modele göre Kemalist/Atatürkçü kimliği ile özdeşim arttıkça ve sol-sağ siyasi spekturumda sağa doğru gidildikçe baskıcı ırkçı olarak sınıflandırılma olasılığı artmaktadır. Bu ise Kemalist kimliği baskın olan kişilerin seküler değerlere yönelik tehdit algıladığı için, politik olarak sağda olan kişilerin ise milli ve etnik değerlere bir tehdit hissettiği için Suriyelilere yönelik açık önyargı sergileyerek baskıcı ırkçı profile uyduğu şeklinde açıklanılabilir. Diğer bir deyişle seküler yaşam tarzını benimseyen kişiler Suriyelileri toplumda artan muhafazakarlık, kadınların özgürlüklerinin kısıtlanması, Türkiye'nin Batı medeniyetinden ve laik değerlerden uzaklaşması gibi kültürel tehditlerle ilişkilendiriyor olabilir (bkz. Morgül ve ark., 2021: 79; Terzioğlu, 2018).

Gerçekten önyargısız profilin en önemli yordayıcılarının ise kadın olmak, tanınan Suriyeli kişi sayısı, Kemalist/Atatürkçü kimliği ile özdeşim olduğu görülmüştür. Kadın katılımcıların erkeklere kıyasla istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha sıklıkla gerçekten önyargısız olarak sınıflandırıldığı saptanmıştır. Bu sonucun erkeklerin sosyal baskınlık seviyesinin kadınlara kıyasla daha yüksek olduğunu vurgulayan Sosyal Baskınlık Kuramı (Sidanius ve Pratto, 2001: 281) ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Tanınan Suriyeli kişi sayısı arttıkça gerçekten önyargısız olarak sınıflandırılma olasılığı artarken ve Kemalist/Atatürkçü kimliği ile özdeşim arttıkça gerçekten önyargısız olarak sınıflandırılma olasılığı azalmaktadır. Tanınan Suriyeli kişi sayısının önyargısızlığın yordayıcılarından olduğu görülmektedir. Bu bulgu Allport (1954/1966: 261) tarafından ortaya atılmış Temas Hipotezini destekler gözükse de kişilerin önyargısız olduğu için mi Suriyeliler ile tanıştığını yoksa Suriyeliler ile tanıştığı için mi daha önyargısız olduğunu söylemek mümkün değildir. Kemalist/Atatürkçü kimliğinin gerçekten önyargısız profili negatif yönde anlamlı olarak, baskıcı ırkçı profili pozitif yönde anlamlı olarak yorduyor olması Suriyelilere yönelik tutumları politik kimlikler arasından en iyi yordayan değişkenin Kemalist/Atatürkçü kimliği olduğunu göstermektedir.

Son olarak farklı siyasi yönelime (sol, merkez ve sağ) sahip katılımcıların kültürleşme beklentilerinin ve algılarının Kültürleşmenin Uyum Modeline (Piontkowski ve ark., 2002) göre hangi duruma (anlaşmalı, kültür sorunlu, temas sorunlu ve çatışmalı) denk geldiği saptanmıştır. Politik yönelimi 'sol' ve 'sola yakın' olan katılımcıların en çok tercih ettikleri kültürleşme stratejisinin dışlama, Suriyelilerden en çok algıladığı stratejinin ise ayrılma olduğu görülmüştür. Yani sol politik yönelime sahip kişiler için Türkler ve Suriyeliler arasındaki gruplar arası ilişkiler Kültürleşmenin Uyum Modeline (Piontkowski ve ark., 2002) göre çatışmalıdır. Politik yönelimi 'sağ' ve 'sağa yakın' olan katılımcılar ve 'merkez' olan katılımcılar için kültürleşme tercihi verilerinin birbirinden anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Bu sebeple politik yönelimi sağ ve merkez olan grupların kültürleşme tercih ve algılarının Kültürleşmenin Uyum Modeline (Piontkowski ve ark., 2002) göre nerede konumlandığı tespit edilememiştir. Sonuçlar farklı politik yönelime sahip kişilerin Türkler ve Suriyeliler arasındaki gruplar arası ilişki ve etkileşimi farklı olarak algılıyor olabileceğini göstermektedir. Türkler ve Suriyeliler arasındaki etkileşimi iyileştirmeyi amaçlayan müdahale programları ve politikalar geliştirilirken gruplararası ilişkinin sol, merkez ve sağ politik eğilime sahip Türkler tarafından farklı şekilde algılandığının göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır.

6.1. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmadaki temel sınırlılıkların başında yukarıda da değinildiği gibi araştırmanın ilişkisel bir çalışma olması ve bu sebeple nedensel çıkarımlara olanak tanımaması gelmektedir. Bulgular yorumlanırken bu sınırlılığın göz önünde bulundurulması elzemdir. Eğitim seviyesinin kaçınmacı ırkçı davranış paterni üzerindeki etkisini inceleyecek boylamsal çalışmalar mevcut çalışmanın bu eksikliğini giderebilir.

Çalışmadaki en belirgin sınırlılıklarından biri, düşük seviyede eğitime sahip katılımcı sayısının azlığı ve farklı eğitim seviyesine sahip katılımcı sayılarının eşit olmamasıdır. Araştırmanın temel hipotezlerinden biri eğitim seviyesinin kaçınmacı ırkçılığı pozitif olarak yordadığıdır. Bununla birlikte eğitim seviyesi düşük olan, özellikle de eğitim seviyesi ilköğretim olan yetişkin katılımcılara ulaşmakta zorluk yaşanmıştır. Bu durum araştırma sonuçlarını etkilemiş olabilir. Gelecekte yapılan çalışmalarda eğitim seviyeleri açısından daha kapsayıcı bir örnekleme ve farklı eğitim seviyesine sahip gruplar için eşit sayıda katılımcıya ulaşılmasına özen gösterilmedilir. Ayrıca katılımcılara İstanbul ve Bursa illerinde ulaşılmıştır ve örneklemin büyük çoğunluğu en uzun süre yaşadıkları yerin metropol ve şehir olduğunu belirtmişlerdir. Bu sebeple araştırma sonuçlarından Suriyeli nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu doğu illerine (Hamsici, 2019) veya ülke geneline dair çıkarımlar yapılırken dikkatli olunmalıdır. Temsil yeteneği daha yüksek geniş bir örneklemle çalışmanın tekrarlanması fayda sağlayacaktır.

Araştırmadaki bir diğer sınırlılık ise yapılan ölçümlerde spesifik olarak Suriyelilere yönelik tutumların mı yoksa daha genel bir kimlik olan Araplara yönelik tutumların mı saptandığının bilinmemesidir. Bu durumun özellikle Suriyeli/Arap isimlerinin kullanılarak örtük tutumların saptandığı ÖÇT'de var olduğu düşünülebilir. ÖÇT'de kullanılan isimler katılımcıların spesifik olarak Suriyelilere değil, tüm Araplara yönelik önyargısını tetiklemiş ve saptamış olabilir. Sonuçlar yorumlanırken bu sınırlılık göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışmadaki kaçınmacı ırkçıların kültürleşme tercih ve beklentilerine dair sonuçlar Batılı ülkelerdeki kaçınmacı ırkçıların davranışlarından farklılaşabileceği için başka ülkelerdeki kaçınmacı ırkçı profili ne ölçüde yordadığı bilinmemektedir. Entegrasyonun önemine ve

gerekliliğine dair toplumsal diskurun güçlü olduğu batılı ülkelerde (bkz. Goodman ve Kirkwood, 2019) kaçınmacı ırkçıların kültürleşme tercihlerinin incelenmesinin önem taşıdığı değerlendirilebilir.

Araştırmanın diğer bir sınırlılığı da ana çalışma verilerinin 07.12.2022 / 15.05.2023 tarihleri arasında 2023 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin hemen öncesinde seçim süreci devam ederken toplanmış olmasıdır. Bu dönemde kamuoyunu etkilemek için farklı siyasi partiler tarafından yapılan seçim propogandası sıklıkla Suriyeliler konusuna değinmiştir. Bu propagandanın seçmen tutumlarını konsolide etme veya değiştirme ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla siyasi kimliklerin belirgin olduğu ve siyasi partilerin sıklıkla propaganda yaptığı seçim döneminde toplanmış verilerin, seçim sonrasında siyasi kimlikler görece daha az belirginken yorumlanıyor olması bir sınırlılık doğurmaktadır.

KAYNAKLAR

Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J. ve Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality.* Harpers.

Afyonoğlu, M. F. ve Buz, S. (2021). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin Suriyelilere yönelik tutumu: Yedi bölgede yedi il örneklemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *32*(4), 1283-1304. https://dergipark.org.tr/en/pub/tsh/issue/65563/885905

Aktaş, V., Tepe, Y. K. ve Persson, R. S. (2018). Investigating Turkish university students' attitudes towards refugees in a time of Civil War in neighboring Syria. *Current Psychology*, *40*(2), 553–562. https://doi.org/10.1007/s12144-018-9971-y

Allport, G. W. (1966). *The nature of prejudice* (4. ed.). Addison-Wesley. (Orijinal eser 1954'te yayımlanmıştır)

Alparslan, K. (2017). *Türkiye'de yaşayan Kürtlerin kimlik yönetim stratejileri ve dış grup tarafgirliği* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.

Alparslan, K. ve Kuşdil, M. E. (2020). Kürt üniversite öğrencilerinin kimlik yönetim stratejileri ve dış-grup tarafgirliğinin kimlikle ilgili eylem ve hedeflerle ilişkileri: Açık ve örtük ölçümlerle bir inceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, *5*, 80-98.

Altemeyer, B. (2004). The other "authoritarian personality." J. T.Jost & J. Sidanius (Ed.), *Psychology Press eBooks* içinde (ss. 109–140). Taylor & Francis Books. https://doi.org/10.4324/9780203505984-4 (Orijinal eser 1998'de yayımlanmıştır)

Alwin, D. F., Cohen, R. L. ve Newcomb, T. M. (1992). *Political attitudes over the life span: The Bennington women after fifty years (life course studies)*. University of Wisconsin Press.

Amir, Y. (1969). Contact hypothesis in ethnic relations. *Psychological Bulletin*, *71*(5), 319–342. https://doi.org/10.1037/h0027352

Antmen, D. (2019). *The Relationship between the national identification and attitude towards syrian refugees in the context of Turkey: the role of social contact and locus of control factors* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Ataca, B. ve Berry, J. W. (2002). Psychological, sociocultural, and marital adaptation of Turkish immigrant couples in Canada. *International Journal of Psychology*, *37*(1), 13–26. https://doi.org/10.1080/00207590143000135

Aydın, M., Çelikpala M., Yeldan, E., Güvenç, M., Zaim, O. Z., Hawks, B. B., Sokullu, E. C., Yıldırım, K., Ayhan, B., Çoban, M. K., Kaya, S. (Ocak, 2022). *Kantitatif araştırma raporu: Türkiye siyasal sosyal eğilimler araştırması 2021*. Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Grubu, Akademetre ve Global Akademi. 23

Ağustos 2022 tarihinde https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/turkiye-egilimleri-web-basin.pdf adresinden erişildi.

Baş, G. (2023). *Tutum-davranış ilişkisi ve ideolojik asimetri: Güneydoğu bölgesindeki Türk, Arap ve Kürtlerin Suriyeli göçmenlere yönelik tutumları ve sosyal mesafe algıları* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.

Batson, C. D., Schoenrade, P. ve Ventis, W. L. (1993). Religion and the individual: A Social-psychological Perspective. Oxford University Press.

Batson, C. D. ve Stocks, E. L. (2005). Religion and Prejudice. J. F. Dovidio, P. Glick ve L. A. Rudman (Ed.), *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport* içinde (ss. 413–427). Blackwell Publishing. https://doi.org/10.1002/9780470773963.ch25

Baysu, G., Coşkan, C. ve Duman, Y. (2018). Can identification as Muslim increase support for reconciliation? The case of the Kurdish conflict in Turkey. *International Journal of Intercultural Relations*, *64*, 43–53. https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2018.02.002

Berry, S. (2012). *Aversive racism and political ideology: Context-dependent decisions and personality differences between conservatives and liberals* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Southern Illinois University Carbondale.

Berry, J. W. (1984). Cultural relations in plural societies: Alternatives to segregation and their sociopsychological implications. S. Miller ve M. B. Brewer (Ed.), *Groups in contact: The psychology of desegregation* içinde (ss. 11–27). Academic Press.

Berry, J. W., Kim, U., Power, S., Young, M. ve Bujaki, M. (1989). Acculturation attitudes in plural societies. *Applied Psychology*, *38*(2), 185–206. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1989.tb01208.x

Berry, J. W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International Migration*, *30*, 69–85. https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.1992.tb00776.x

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, *46*(1), 5–34. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x

Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of Social Issues*, *57*(3), 615–631. https://doi.org/10.1111/0022-4537.00231

Berry, J. W. (2003). Conceptual approaches to acculturation. K. M. Chun, P. Balls Organista ve G. Marín (Ed.), *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research* içinde (ss. 17–37). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/10472-004

Berry, J. W. (2006). Design of acculturation studies. D. L. Sam ve J. W. Berry (Ed.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* içinde (ss. 129–141). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511489891.012

Brown, R. ve Zagefka, H. (2011). The dynamics of acculturation: An intergroup perspective. *Advances in Experimental Social Psychology*, *44*, 129-184. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-385522-0.00003-2

Bobo, L. ve Kluegel, J. R. (1997). Status, ideology, and dimensions of whites' racial beliefs and attitudes: Progress and stagnation. S. A. Tuch ve J. K. Martin (Ed.), *Racial attitudes in the 1990s: Continuity and change* içinde (ss. 93–120). Praeger.

Bosson, J. K., Swann Jr, W. B. ve Pennebaker, J. W. (2000). Stalking the perfect measure of implicit self-esteem: The blind men and the elephant revisited?. *Journal of personality and social psychology*, *79*(4), 631–643.

Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S. ve Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, *32*(6), 369–386. https://doi.org/10.1080/002075997400629

Cohrs, J. C. ve Duckitt, J. (2012). Prejudice, Types and Origins of. *The Encyclopedia of Peace Psychology*. https://doi.org/10.1002/9780470672532.wbepp218

Cowling, M. M., Anderson, J. ve Ferguson, R. (2019). Prejudice-relevant Correlates of Attitudes towards Refugees: A Meta-analysis. *Journal of Refugee Studies*, *32*(3), 502–524. https://doi.org/10.1093/jrs/fey062

Çakıcı, A., Yılmaz, Ş. ve Çakıcı, A. C. (2016). Mülteci esnaf sorunları: Mersin'deki Suriyeli esnaflar üzerinde bir araştırma. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*, 833-840.

Çavdar, A. ve Boyacıoğlu, İ. (2018). *Kadınların romantik ilişkilerde şiddete psikolojik dirençleri, siyasal eğilimler ve feminist kimlik* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Çimen, K. L. ve Ersoy Quadir, S. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Tutumlarının Sivil Katılımları Bağlamında İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 1251-1273. https://doi.org/10.15869/itobiad.382502

Crandall, C. S. ve Stangor, C. (2005). Conformity and Prejudice. J. F. Dovidio, P. Glick, & L. A. Rudman (Ed.), *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport* içinde (ss. 295–309). Blackwell Publishing. https://doi.org/10.1002/9780470773963.ch18

Crisp, R. J. ve Hewstone, M. (1999). Differential evaluation of crossed category groups: patterns, processes, and reducing intergroup bias. *Group Processes & Intergroup Relations*, *2*(4), 307–333. https://doi.org/10.1177/1368430299024001

Cunningham, G. B. (2005). The importance of a common in-group identity in ethnically diverse groups. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, *9*(4), 251–260. https://doi.org/10.1037/1089-2699.9.4.251

De França, D. X. ve Monteiro, M. B. (2013). Social norms and the expression of prejudice: The development of aversive racism in childhood. *European Journal of Social Psychology*, *43*(4), 263–271. https://doi.org/10.1002/ejsp.1965

Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology, 56*(1), 5–18. https://doi.org/10.1037/0022-3514.56.1.5

Donahue, M. J. (1985). Intrinsic and extrinsic religiousness: Review and meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, *48*(2), 400–419. https://doi.org/10.1037/0022-3514.48.2.400

Dovidio, J. F. (2001). On the nature of contemporary prejudice: The third wave. *Journal of Social Issues*, *57*(4), 829–849. https://doi.org/10.1111/0022-4537.00244

Dovidio, J. F. ve Gaertner, S. L. (2004). Aversive racism. M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology,* Sayı 36, içinde (ss. 1–52). Elsevier Academic Press. https://doi.org/10.1016/S0065-2601(04)36001-6

Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. ve Pearson, A. R. (2017). Aversive racism and contemporary bias. C. G. Sibley ve F. K. Barlow (Ed.), *The Cambridge handbook of the psychology of prejudice* içinde (ss. 267–294). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781316161579.012

Dovidio, J. F., Kawakami, K., Johnson, C., Johnson, B. ve Howard, A. (1997). On the nature of prejudice: Automatic and controlled processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, *33*(5), 510–540. https://doi.org/10.1006/jesp.1997.1331

Dovidio, J. F., Newheiser, A. K. ve Leyens, J. P. (2012). A history of intergroup relations research. A. W. Kruglanski ve W. Stroebe (Ed.), *Handbook of the history of social psychology* içinde (ss. 407–429). Psychology Press.

Duckitt, J. (1992). Psychology and prejudice. *American Psychologist, 47* (10), 1182-1193.

Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. *Advances in Experimental Social Psychology* içinde (ss. 41–113). Elsevier BV. https://doi.org/10.1016/s0065-2601(01)80004-6

Duckitt, J. (2003). Prejudice and intergroup hostility. D. O. Sears, L. Huddy, & R. Jervis (Ed.), *Oxford handbook of political psychology* içinde (ss. 559–600). Oxford University Press.

Duckitt, J., Wagner, C., Du Plessis, I. ve Birum, I. (2002). The psychological bases of ideology and prejudice: Testing a dual process model. *Journal of Personality and Social Psychology*, *83*(1), 75–93. https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.1.75

Edlund, J. E. ve Heider, J. D. (2008). The relationship between modern and implicit prejudice. M. A. Morrison ve T. G. Morrison (Ed.), *The Psychology of Modern Prejudice* içinde (ss. 77–92). Nova Science Publishers, Inc.

Ellemers, N. ve Haslam, S. A. (2012). Social identity theory. P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski ve E. T. Higgins (Ed.), *Handbook of theories of social psychology içinde* (ss. 379–398). Sage Publications Ltd. https://doi.org/10.4135/9781446249222.n45

Erişen, C. (2018). Causes and Consequences of Public Attitudes toward Syrian Refugees in Turkey. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, *2*(1), 111-139. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/515882

Fairchild, H. H. ve Gurin, P. (1978). Traditions in the Social-Psychological Analysis of Race Relations. *American Behavioral Scientist*, *21*(5), 757–778. https://doi.org/10.1177/000276427802100508

Fazio, R. H. (1990). Multiple processes by which attitudes guide behavior: The mode model as an integrative framework. *Advances in Experimental Social Psychology*, 75–109. https://doi.org/10.1016/s0065-2601(08)60318-4

Fazio, R. H., Jackson, J. R., Dunton, B. C. ve Williams, C. J. (1995). Variability in automatic activation as an unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline? *Journal of Personality and Social Psychology*, *69*(6), 1013–1027. https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.6.1013

Fidler, D. S. ve Kleinknecht, R. E. (1977). Randomized response versus direct questioning: Two data-collection methods for sensitive information. *Psychological Bulletin*, *84*(5), 1045–1049. https://doi.org/10.1037/0033-2909.84.5.1045

Field, A. (2018). Discovering statistics using IBM SPSS Statistics (5. ed.). SAGE. (Orijinal eser 2000'de yayımlanmıştır)

Fiske, S. T. (2000). Stereotyping, prejudice, and discrimination at the seam between the centuries: evolution, culture, mind, and brain. *European Journal of Social Psychology*, *30*(3), 299–322. https://doi.org/10.1002/(sici)1099-0992(200005/06)30:3

Fiske, S. T. (2005). Social cognition and the normality of prejudgment. J. F. Dovidio, P. Glick, & L. A. Rudman (Ed.), *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport* içinde (ss. 36–53). Blackwell Publishing. https://doi.org/10.1002/9780470773963.ch3

Freng, S., Schweitzer, K., Estrada-Reynolds, V., Leki, E. ve Choi, S. (2021). Geographic distribution of prejudice toward African Americans: Applying the two-dimensional model. *The Journal of Social Psychology*, *162*(2), 262–279. https://doi.org/10.1080/00224545.2021.1893149

Gaertner, S. L. (1973). Helping behavior and racial discrimination among liberals and conservatives. *Journal of Personality and Social Psychology, 25*(3), 335–341. https://doi.org/10.1037/h0034221

Gaertner, S. L. ve Dovidio, J. F. (1977). The subtlety of White racism, arousal, and helping behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 35*(10), 691–707. https://doi.org/10.1037/0022-3514.35.10.691

Gaertner, S. L. ve Dovidio, J. F. (1986). The aversive form of racism. J. F. Dovidio and S. L. Gaertner (Ed.), *Prejudice, discrimination, and racism* içinde (ss. 61-89). Academic Press.

Gaertner, S. L. ve Dovidio, J. F. (2012). The Common Ingroup Identity Model. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski ve E. T. Higgins (Ed.), *Handbook of theories of social psychology* içinde (ss. 439–457). Sage Publications Ltd. https://doi.org/10.4135/9781446249222.n48

Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Anastasio, P. A., Bachman, B. A. ve Rust, M. C. (1993). The Common Ingroup Identity Model: Recategorization and the Reduction of Intergroup Bias. *European Review of Social Psychology*, *4*(1), 1–26. https://doi.org/10.1080/14792779343000004

Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Banker, B. S., Houlette, M. A., Johnson, K. E. ve McGlynn, E. A. (2000). Reducing intergroup conflict: From superordinate goals to decategorization, recategorization, and mutual differentiation. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, *4*(1), 98–114. https://doi.org/10.1037/1089-2699.4.1.98

Gaertner, S. L., Mann, J., Murrell, A. ve Dovidio, J. F. (1989). Reducing intergroup bias: The benefits of recategorization. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(2), 239–249. https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.2.239

Geurts, J. P. J. (2017). *Attitudes and perceptions towards atheists, Jews, LGBT and Syrians a comparison between Turkish youth in Turkey and Turkish youth abroad via an integrated threat approach* [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.

George, D. ve Mallery, P. (2021). *IBM SPSS Statistics 27 Step by step*. https://doi.org/10.4324/9781003205333

Goodman, S. ve Kirkwood, S. (2019). Political and media discourses about integrating refugees in the UK. *European Journal of Social Psychology*, *49*(7), 1456–1470. https://doi.org/10.1002/ejsp.2595

Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life: The role of race, religion and national origins* (1. ed.). Oxford University Press.

Greenwald, A. G. ve Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, *102*(1), 4–27. https://doi.org/10.1037/0033-295x.102.1.4

Greenwald, G. A., McGhee, D. E. ve Schwartz, J. L. K. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology*, *74*(6), 1464-1480.

Greenwald, A. G., Nosek, B. A. ve Banaji, M. R. (2003). Understanding and using the Implicit Association Test: I. An improved scoring algorithm. *Journal of Personality and Social Psychology*, *85*(2), 197–216. https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.2.197

Greenwald, A. G., Poehlman, T. A., Uhlmann, E. L. ve Banaji, M. R. (2009). Understanding and using the Implicit Association Test: III. Meta-analysis of predictive validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, *97*(1), 17–41. https://doi.org/10.1037/a0015575

Güleç, H., Arslan Karaca, M., Başkaya, G., Karaca, S. ve Kahraman, N. (2021). Üniversite öğrencilerinin Türkiye'deki Suriyelilere yönelik tutumları: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, *24*(47), 79–93. https://doi.org/10.31828/tpy1301996120210110m000034

Gülüm, Z. (2019). *Misafir mi tehdit mi? Suriyeli göçmenlere yönelik önyargının ayırt edici boyutları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa.

Hagiwara, N., Dovidio, J. F., Eggly, S. ve Penner, L. A. (2016). The effects of racial attitudes on affect and engagement in racially discordant medical interactions between non-Black physicians and Black patients. *Group processes & intergroup relations: GPIR*, *19*(4), 509–527. https://doi.org/10.1177/1368430216641306

Hair, J., Anderson, R., Black, B. ve Babin, B. (2018). *Multivariate data analysis* (8. ed). Cengage. (Orijinal eser 2005'te yayımlanmıştır)

Hamilton, D. L. (1979). A cognitive-attributional analysis of stereotyping. *Advances in Experimental Social Psychology*, *12*, 53–84. https://doi.org/10.1016/s0065-2601(08)60259-2

Hammar, A. (2012). Automatic Information Processing.: Seel, N.M. (Ed.), *Encyclopedia of the Sciences of Learning* içinde (ss. 393-394). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_494

Hamsici, M. (Temmuz 2019). *Türkiye'de kaç Suriyeli var, en çok Suriyeli nüfusu hangi şehirde yaşıyor?* BBC NEWS Türkçe. 23 Ocak 2024 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49150143 adresinden erişildi.

Harton, H. C. ve Nail, P. R. (2008). Political orientation and contemporary racism in America. M. A. Morrison ve T. G. Morrison (Ed.), *The Psychology of Modern Prejudice* içinde (ss. 51–75). Nova Science Publishers Inc.

Hewstone, M. ve Greenland, K. (2000). Intergroup conflict. *International Journal of Psychology, 35*(2), 136–144. https://doi.org/10.1080/002075900399439

Hilton, J. L. ve von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology, 47,* 237–271. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.47.1.237

Hodson, G., Hooper, H., Dovidio, J. F. ve Gaertner, S. L. (2005). Aversive racism in Britain: The use of inadmissible evidence in legal decisions. *European Journal of Social Psychology*, *35*(4), 437–448. https://doi.org/10.1002/ejsp.261

Hodson, G., Dovidio, J. F. ve Gaertner, S. L. (2004). The aversive form of racism. J. L. Chin (Ed.), *The Psychology of Prejudice and Discrimination: Vol. 1* içinde (ss. 119–135). Praeger perspectives.

Hofmann, W., Gawronski, B., Gschwendner, T., Le, H. ve Schmitt, M. (2005). A meta-analysis on the correlation between the implicit association test and explicit self-report measures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *31*(10), 1369–1385. https://doi.org/10.1177/0146167205275613

Hogg, M. A. (2006). Social Identity Theory. *Contemporary Social Psychology Theories* içinde (ss. 111–136). California, Stanford University Press.

Hogg, M. A. ve Abrams, D. (1998). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. Routledge.

Hortaçsu, N. (1998). *Grup içi ve gruplar arası süreçler* (1. ed.). İmge Kitabevi.

Hosmer, D. W., Jr, Lemeshow, S. ve Sturdivant, R. X. (2013). Applied Logistic Regression (3. ed.). John Wiley & Sons.

Hovland, C. I. ve Sears, R. R. (1940). Minor studies of aggression: VI. Correlation of lynchings with economic indices. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied, 9,* 301–310. https://doi.org/10.1080/00223980.1940.9917696

İçduygu, A. ve Demiryontar, B. (2022). Türkiye'de devlet ve Suriyeli mülteciler: Çelişkili politikalar ve araçsal rasyonellik. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(özel sayı), 316-334. https://doi.org/10.46928/iticusbe.1182299

İyilikçi, O. (2019). Bilişsel psikolojide bilgisayar temelli davranışsal deneyler tasarlanırken, uyaran sunumu ve tepki zamanı kaydında yaşanan zamanlama sorunları. *Türk Psikoloji Yazıları*, *22*(43), 14–24. https://doi.org/10.31828/tpy1301996120180414m000002

Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Horenczyk, G. ve Schmitz, P. (2003). The interactive nature of acculturation: Perceived discrimination, acculturation attitudes and stress among young ethnic repatriates in Finland, Israel and Germany. *International Journal of Intercultural Relations, 27*(1), 79–97. https://doi.org/10.1016/S0147-1767(02)00061-5

Jost, J. T., Banaji, M. R. ve Nosek, B. A. (2004). A Decade of System Justification Theory: Accumulated Evidence of Conscious and Unconscious Bolstering of the Status Quo. *Political Psychology*, *25*(6), 881–919. https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2004.00402.x

Jost, J. T., Federico, C. M. ve Napier, J. L. (2009). Political Ideology: Its Structure, Functions, and Elective Affinities. *Annual Review of Psychology*, *60*(1), 307–337. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.60.110707.163600

Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W. ve Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, *129*(3), 339–375. https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.3.339

Karabulut, Ö. (2020). *Determining the effects of forgiveness and perspective taking on negative stereotyping towrads Syrian refugees* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Karaoğlu E. (2015). *The role of social dominance orientation, empathy and perceived threat in predicting prejudice of Turkısh citizens toward Syrian immigrant* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Katz, I. (1981). *Stigma: A Social Psychological Analysis*. Lawrence Erlbaum Associates.

Katz, I. ve Hass, R. G. (1988). Racial ambivalence and American value conflict: Correlational and priming studies of dual cognitive structures. *Journal of Personality and Social Psychology*, *55*(6), 893–905. https://doi.org/10.1037/0022-3514.55.6.893

Keleş, Ş. (2022). Türk basınında Suriyeli mültecilere yönelik söylemlerin oryantalizm bağlamında incelenmesi: Yeni Şafak, Hürriyet, Birgün, Sözcü gazeteleri örnekleri (2014-2021) [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Kleinpenning, G. ve Hagendoorn, L. (1993). Forms of racism and the cumulative dimension of ethnic attitudes. *Social Psychology Quarterly*, *56*(1), 21–36. https://doi.org/10.2307/2786643

Koçak, O. (2021). How Does the Sense of Closeness to God Affect Attitudes toward Refugees in Turkey? Multiculturalism and Social Contact as Mediators and National Belonging as Moderator. *Religions*, *12*(8), 568. https://doi.org/10.3390/rel12080568

Korkmaz, L. (2017). Tutumlarımızın ne kadar farkındayız? Örtük tutumlar ve örtük ölçüm yöntemleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, *20*(40), 109-127.

Kovel, J. (1970). *White racism: A psychohistory*. Pantheon Books.

Kunst, J. R., Thomsen, L., Sam, D. L. ve Berry, J. W. (2015). "We Are in This Together": Common Group Identity Predicts Majority Members' Active Acculturation Efforts to Integrate Immigrants. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *41*(10), 1438–1453. https://doi.org/10.1177/0146167215599349

Kuppens, T. ve Spears, R. (2014). You don't have to be well-educated to be an aversive racist, but it helps. *Social Science Research*, *45*, 211–223. https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2014.01.006

Kühnen, U., Schießl, M., Bauer, N., Paulig, N., Pöhlmann, C. ve Schmidthals, K. (2001). How robust is the IAT? Measuring and manipulating implicit attitudes of east- and west-Germans. *Zeitschrift für Experimentelle Psychologie*, *48*(2), 135–144. https://doi.org/10.1026/0949-3946.48.2.135

Lane, K. A., Banaji, M. R., Nosek, B. A., ve Greenwald, A. G. (2007). Understanding and using the Implicit Association Test: IV: What we know (so far) about the method. B. Wittenbrink ve N. Schwarz (Ed.), *Implicit measures of attitudes* içinde (ss. 59–102). The Guilford Press.

Lazarev, E. ve Sharma, K. (2017). Brother or Burden: An experiment on reducing prejudice toward Syrian refugees in Turkey. *Political Science Research and Methods*, *5*(2), 201–219. https://doi.org/10.1017/psrm.2015.57

McConahay, J. B., Hardee, B. B. ve Batts, V. (1981). Has racism declined in America? *Journal of Conflict Resolution*, *25*(4), 563–579. https://doi.org/10.1177/002200278102500401

McConahay, J. B. (1986). Modern racism, ambivalence, and the Modern Racism Scale. J. F. Dovidio ve S. L. Gaertner (Ed.), *Prejudice, discrimination, and racism* içinde (ss. 91–125). Academic Press.

McCoy, J., Rahman, T. ve Somer, M. (2018). Polarization and the Global Crisis of Democracy: common patterns, dynamics, and pernicious consequences for Democratic polities. *American Behavioral Scientist*, *62*(1), 16–42. https://doi.org/10.1177/0002764218759576

Meertens, R. W. ve Pettigrew, T. F. (1997). Is subtle prejudice really prejudice? *Public Opinion Quarterly*, *61*(1), 54-71. https://doi.org/10.1086/297786

Mehrabian, A. ve Wiener, M. (1967). Decoding of inconsistent communications. *Journal of Personality and Social Psychology,* *6*(1), 109–114. https://doi.org/10.1037/h0024532

Monteith, M. J. (1993). Self-regulation of prejudiced responses: Implications for progress in prejudice-reduction efforts. *Journal of Personality and Social Psychology*, *65*(3), 469–485. https://doi.org/10.1037/0022-3514.65.3.469

Morgül, K., Savaşkan, O. ve Mutlu, B. (2021). Attitudes toward Syrian refugees in Istanbul: Partisanship, xenophobia, threat perceptions, and social contact. *Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği* içinde. TÜSES. 22 Ocak 2024 tarihinde https://tr.boell.org/en/2021/06/10/attitudes-toward-syrian-refugees-istanbul adresinden erişildi.

Mülteciler Derneği. (19 Temmuz 2023). *Türkiye'deki Suriyeli sayısı Temmuz 2023*. 15 Ağustos 2023 tarihinde https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/ adresinden erişildi.

Nail, P. R., Harton, H. C. ve Decker, B. P. (2003). Political orientation and modern versus aversive racism: Tests of Dovidio and Gaertner's (1998) integrated model. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*(4), 754–770. https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.4.754

Nier, J. A., Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Banker, B. S., Ward, C. K. ve Rust, M. C. (2001). Changing Interracial Evaluations and Behavior: The Effects of a Common Group Identity. *Group Processes & Intergroup Relations*, *4*(4), 299–316. https://doi.org/10.1177/1368430201004004001

Nişanyan, S. (2021). *Türkiye Kişi Adları Sözlüğü* (1. ed.). Liberus Yayınları.

Nosek, B. A., Banaji, M. R. ve Greenwald, A. G. (2002). Harvesting implicit group attitudes and beliefs from a demonstration web site. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, *6*(1), 101–115. https://doi.org/10.1037/1089-2699.6.1.101

Nosek, B. A., Greenwald, A. G. ve Banaji, M. R. (2005). Understanding and using the Implicit Association Test: II. Method variables and construct validity. *Personality & social psychology bulletin*, *31*(2), 166–180. https://doi.org/10.1177/0146167204271418

Orne, M. T. (1962). On the social psychology of the psychological experiment: With particular reference to demand characteristics and their implications. *American Psychologist, 17*(11), 776–783. https://doi.org/10.1037/h0043424

Ostapczuk, M., Musch, J. ve Moshagen, M. (2009). A randomized-response investigation of the education effect in attitudes towards foreigners. *European Journal of Social Psychology*, *39*(6), 920–931. https://doi.org/10.1002/ejsp.588

Özdemir, F. ve Öner-Özkan, B. (2016). Türkiye'de sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsilleri. *Nesne Psikoloji Dergisi*, *4*(8), 227–244. https://doi.org/10.7816/nesne-04-08-04

Padilla, A. M. ve Perez, W. (2003). Acculturation, social identity, and social cognition: A new perspective. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, *25*(1), 35–55. https://doi.org/10.1177/0739986303251694

Paluck, E. L. ve Green, D. P. (2009). Prejudice reduction: What works? A review and assessment of research and practice. *Annual Review of Psychology*, *60*(1), 339–367. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.60.110707.163607

Pearson, A. R., Dovidio, J. F. ve Gaertner, S. L. (2009). The nature of contemporary prejudice: Insights from aversive racism. *Social and Personality Psychology Compass*, *3*(3), 314–338. https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2009.00183.x

Pettigrew, T. F. ve Meertens, R. W. (1995). Subtle and blatant prejudice in western Europe. *European Journal of Social Psychology*, *25*(1), 57–75. https://doi.org/10.1002/ejsp.2420250106

Phelps, E. A., O'Connor, K. J., Cunningham, W. A., Funayama, E. S., Gatenby, J. C., Gore, J. C. ve Banaji, M. R. (2000). Performance on indirect measures of race evaluation predicts amygdala activation. *Journal of Cognitive Neuroscience, 12*(5), 729–738. https://doi.org/10.1162/089892900562552

Phelps, J. M., Eilertsen, D. E., Türken, s. ve Ommundsen, R. (2011). Integrating immigrant minorities: Developing a scale to measure majority members' attitudes toward their own proactive efforts. *Scandinavian Journal of Psychology, 52(4), 404–410.* https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2011.00876.x

Plant, W. T. (1958). Changes in ethnocentrism associated with a four-year college education. *Journal of Educational Psychology*, *49*(3), 162–165. https://doi.org/10.1037/h0041244

Polat, D. (2022). *Kültürleşme stratejilerinin dış grup tarafgirliği ile ilişkisi: Türkiye'de yaşayan Boşnak göçmenlerle bir inceleme* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.

Pratto, F., Sidanius, J. ve Levin, S. (2006). Social dominance theory and the dynamics of intergroup relations: Taking stock and looking forward. *European Review of Social Psychology*, *17*(1), 271–320. https://doi.org/10.1080/10463280601055772

Richard, F., Bond, C. S. ve Stokes-Zoota, J. J. (2003). One Hundred Years of Social Psychology Quantitatively Described. *Review of General Psychology*, *7*(4), 331–363. https://doi.org/10.1037/1089-2680.7.4.331

Piontkowski, U., Rohmann, A. ve Florack, A. (2002). Concordance of acculturation attitudes and perceived threat. *Group Processes & Intergroup Relations*, *5*(3), 221–232. https://doi.org/10.1177/1368430202005003003

Roccas, S., Horenczyk, G. ve Schwartz, S. H. (2000). Acculturation discrepancies and well-being: The moderating role of conformity. *European Journal of Social Psychology, 30*(3), 323–334. https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(200005/06)30:3<323::AID-EJSP992>3.0.CO;2-5

Rohmann, A., Florack, A. ve Piontkowski, U. (2006). The role of discordant acculturation attitudes in perceived threat: An analysis of host and immigrant attitudes in Germany. *International Journal of Intercultural Relations*, *30*(6), 683–702. https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2006.06.006

Rosenberg, M. J. (2009). The conditions and consequences of evaluation apprehension. R. Rosenthal ve R. L. Rosnow (Ed.). *Artifacts in Behavioral Research* içinde (ss. 211-263) Oxford University Press. (Orijinal eser 1969'da yayımlanmıştır)

Runciman, W. G. (1980). *Relative deprivation and social justice: a study of attitudes to social inequality in twentieth-century England* (4. ed.). Redwood Burn Limited. (Orijinal eser 1966'da yayımlanmıştır)

Ryder, A. G., Alden, L. E. ve Paulhus, D. L. (2000). Is acculturation unidimensional or bidimensional? A head-to-head comparison in the prediction of personality, self-

identity, and adjustment. *Journal of personality and social psychology*, *79*(1), 49–65. https://doi.org/10.1037//0022-3514.79.1.49

Samelson, F. (1978). From "race psychology" to "studies in prejudice": Some observations on the thematic reversal in social psychology. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, *14*(3), 265–278. https://doi.org/10.1002/1520-6696(197807)14:3

Schnabel, K., Asendorpf, J. B. ve Greenwald, A. G. (2008). Using implicit association tests for the assessment of implicit personality self-concept. G. J. Boyle, G. Matthews ve D. H. Saklofske (Ed.), *The SAGE handbook of personality theory and assessment, Vol. 2. Personality measurement and testing* içinde (ss. 508–528). https://doi.org/10.4135/9781849200479.n24

Schneider, D. J. (2004). *The psychology of stereotyping*. The Guilford Press.

Sears, D.O. (1988). Symbolic Racism. Katz, P.A., Taylor, D.A. (Ed.), *Eliminating Racism. Perspectives in Social Psychology* içinde (ss. 53-84) Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0818-6_4

Sherif, M. (1936). *The Psychology of Social Norms*. Hurper & Brothers.

Shimizu, H. (2002). Measuring keyboard response delays by comparing keyboard and joystick inputs. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, *34*(2), 250–256. https://doi.org/10.3758/bf03195452

Sidanius, J. ve Pratto, F. (2001). *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge University Press.

Son Hing, L. S., Chung-Yan, G. A., Grunfeld, R., Robichaud, L. K. ve Zanna, M. P. (2005). Exploring the discrepancy between implicit and explicit prejudice: A test of aversive racism theory. J. P. Forgas, K. D. Williams ve S. M. Laham (Ed.), *Social motivation: Conscious and unconscious processes* içinde (ss. 274–293). Cambridge University Press.

Son Hing, L. S., Chung-Yan, G., Hamilton, L. K. ve Zanna, M. P. (2008). A two-dimensional model that employs explicit and implicit attitudes to characterize prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, *94*(6), 971–987. https://doi.org/10.1037/0022-3514.94.6.97

Son Hing, L. S., Li, W. ve Zanna, M. P. (2002). Inducing hypocrisy to reduce prejudicial responses among aversive racists. *Journal of Experimental Social Psychology*, *38*(1), 71–78. https://doi.org/10.1006/jesp.2001.1484

Spence, A. (2005). Using implicit tasks in attitude research: A review and a guide. *Social Psychological Review*, *7*, 2-17.

Stangor, C. (2009). The study of stereotyping, prejudice, and discrimination within social psychology: A quick history of theory and research. T. D. Nelson (Ed.), *Handbook*

of prejudice, stereotyping, and discrimination içinde (ss. 1–22). Psychology Press.

Stone, C. H. ve Crisp, R. J. (2007). Superordinate and Subgroup Identification as Predictors of Intergroup Evaluation in Common Ingroup Contexts. *Group Processes & Intergroup Relations*, *10*(4), 493–513. https://doi.org/10.1177/1368430207081537

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). Using multivariate statistics (5. ed.). Allyn & Bacon/Pearson Education.

Taft, R. (1953). The Shared Frame of Reference Concept Applied to the Assimilation of Immigrants. *Human Relations*, *6*(1), 45–55. https://doi.org/10.1177/001872675300600103

Tajfel, H. (1969). Cognitive aspects of prejudice. *Journal of Social Issues*, *25*(4), 79–97. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1969.tb00620.x

Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. Annual Review of Psychology, 33, 1–39. https://doi.org/10.1146/annurev.ps.33.020182.000245

Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P. ve Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, *1*(2), 149–178. https://doi.org/10.1002/ejsp.2420010202

Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. G. Austin and S. Worchel (Ed.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* içinde (ss. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.

Taşdoğan, C. (2020). The impact of Syrian refugees on unemployment rates: Differences in Difference Analysis for TRC1 Region. *Fiscaoeconomia*, *4*(2), 452–482. https://doi.org/10.25295/fsecon.2020.02.010

Terzioğlu, A. (2018). The banality of evil and the normalization of the discriminatory discourses against Syrians in Turkey. *Anthropology of the Contemporary Middle East and Central Eurasia*, *4*(2). https://acmejournal.org/index.php/ACME/article/view/122

Topal, M. H., Özer, U. ve Dokuzlu, E. (2017). Public perception of Syrian refugees in Turkey: An empirical explanation using extended integrative threat theory. *Problemy Polityki Społecznej Studia i Dyskusje 3*(38):35-58

Tropp, L. R., White, F., Rucinski, C. L. ve Tredoux, C. (2022). Intergroup contact and prejudice reduction: Prospects and challenges in changing youth attitudes. *Review of General Psychology*, *26*(3), 342–360. https://doi.org/10.1177/10892680211046517

Turner, J. C. (1999). Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. N. Ellemers, R. Spears, and B. Doosje (Ed.) *Social identity, context, commitment, content* içinde (ss. 6-34). Oxford: Blackwell.

Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D. ve Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Basil Blackwell.

Turner, J. C. ve Reynolds, K. J. (2012). Social identity theory. P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, ve E. T. Higgins (Ed.), *Handbook of theories of social psychology içinde* (ss. 399–417). Sage Publications Ltd. https://doi.org/10.4135/9781446249222.n45

Udahemuka, M. ve Pernice, R. (2010). Does motivation to migrate matter? Voluntary and forced African migrants and their acculturation preferences in New Zealand. *Journal of Pacific Rim Psychology*, *4*(1), 44–52. https://doi.org/10.1375/prp.4.1.44

United Nations High Commissioner for Refugees. (10 Kasım 2021). *Refugee statistics*. UNHCR. 29 Mayıs 2022 tarihinde https://www.unhcr.org/refugee-statistics/ adresinden erişildi.

User manual: Inquisit IAT with word stimuli. (2022, Şubat 2). Millisecond. 2 Kasım 2023 tarihinde https://www.millisecond.com/download/library/v6/iat/iattemplates/iat/iat/iat.manual adresinden erişildi.

Wagner, U. ve Zick, A. (1995). The relation of formal education to ethnic prejudice: Its reliability, validity and explanation. *European Journal of Social Psychology*, *25*(1), 41–56. https://doi.org/10.1002/ejsp.2420250105

Ward, C. ve Kennedy, A. (1994). Acculturation strategies, psychological adjustment, and sociocultural competence during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations, 18*(3), 329–343. https://doi.org/10.1016/0147-1767(94)90036-1

Wilson, T. D., Lindsey, S. ve Schooler, T. Y. (2000). A model of dual attitudes. *Psychological review, 107*(1), 101–126. https://doi.org/10.1037/0033-295x.107.1.101

Yağmur, K. ve van de Vijver, F. J. R. (2011). Acculturation and language orientations of Turkish immigrants in Australia, France, Germany, and the Netherlands. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *43*(7), 1110–1130. https://doi.org/10.1177/0022022111420145

Yanbolluoğlu, Ö. (2018). *Suriyeli mültecilere yönelik duygular ve algılanan sosyal mesafede, gruplar arası pozitif ve negatif temas, sosyal baskınlık yönelimi, gruplar arası tehdit ve gruplar arası kaygının rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi

Yangın, E. ve Akfırat, S. (2018). Ev sahibi topluluk kültürleşme ölçeği (ETKÖ) Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin üniversite öğrenci örnekleminde

incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(29), 499–519. https://doi.org/10.16990/sobider.4456

Yanılmaz, S. Ü. (2019). *Prejudice against Syrians in Turkey: The role of age, moral perception, group identification, and contact* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.

Yılmaz, O., Cesur, S. ve Bayad, A. (2018). Türklerin ve Kürtlerin birbirlerine karşı olumsuz tutumlarının bazı psikolojik değişkenlerle İlişkisi. *Türk Psikoloji Yazıları, 21*(özel sayı), 82–102.

Yitmen, Ş. ve Verkuyten, M. (2017). Feelings toward refugees and non-Muslims in Turkey: The roles of national and religious identifications, and multiculturalism. *Journal of Applied Social Psychology*, *48*(2), 90-100. https://doi.org/10.1111/jasp.12493

Yücel, O. (19 Nisan 2022). *Siyasetin gündemi mülteciler: Suriyeliler hakkında hangi siyasetçi ne demişti?* Medyascope. 22 Ocak 2024 tarihinde https://medyascope.tv/2022/04/19/siyasetin-gundemi-multeciler-suriyeliler-hakkinda-hangi-siyasetci-ne-demisti/ adresinden erişildi.

EKLER

Ek 1

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ	**OTURUM SAYISI**
27 EKİM 2022	**2022-09**

KARAR NO 41: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Psikoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL' in danışmanlığında, Yüksek lisans öğrencisi Nezir SÜMERKAN "Kaçınmacı Irkçılık Olgusunun Kültürleşme Stratejileri ile İlişkisi: Türklerin Suriyelilere Yönelik Tutumlarına Dair Bir İnceleme" başlıklı tez çalışması kapsamında uygulanan ölçek değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL' in danışmanlığında Yüksek lisans öğrencisi Nezir SÜMERKAN "Kaçınmacı Irkçılık Olgusunun Kültürleşme Stratejileri ile İlişkisi: Türklerin Suriyelilere Yönelik Tutumlarına Dair Bir İnceleme" başlıklı tez çalışması kapsamında uygulanan ölçek sorularının fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Ferudun YILMAZ
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR
Üye

Prof. Dr. Doğan ŞENYÜZ
Üye

Prof. Dr. Ayşe OĞUZLAR
Üye

Prof. Dr. Vejdi BİLGİN
Üye

Prof. Gülay GÖĞÜŞ
Üye

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU
Üye

Ek 2- Ön Çalışma Onam Formu

Bu araştırma Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Psikoloji yüksek lisans öğrencisi Nezir Sümerkan'ın Prof. Dr. M. Ersin Kuşdil'in danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezi için gerçekleştirilen bir ön çalışmadır. Çalışmaya Türk olan ve anadili Türkçe olan herkes katılabilmektedir. Bu çalışma Türklerin, Türk ve Suriyeli isimlerini nasıl algıladıklarını ölçerek ana tez çalışmasında kullanılacak isimleri belirlemeyi hedeflemektedir. Çalışmaya dair daha fazla bilgi almak istediğiniz takdirde .....@hotmail.com veya .....@ogr.uludag.edu.tr mail adreslerinden Nezir Sümerkan ile iletişime geçebilirsiniz.

Lütfen aşağıda yer alan bilgileri dikkatlice okuyunuz. Çalışma tümüyle gönüllülük esasına dayanmaktadır. Dilerseniz çalışmaya katılmama veya çalışmadan, herhangi bir neden belirtmeden, istediğiniz anda ayrılma hakkına sahipsiniz. Sorular, sizin fikrinizi edinmek amacıyla hazırlanmış olup herhangi bir doğru ya da yanlış yanıtı bulunmamaktadır. Çalışma toplamda 44 maddeden oluşmaktadır, ortalama tamamlama süresi ise 10 dakikadır. Çalışma kimlik bilgilerinize dair soru içermemekte olup toplanan verilerin sadece bilimsel amaçlı kullanılacağı taahhüt edilmektedir.

Yukarıdaki metni okudum ve Bursa Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde yürütülen bu çalışmanın amacını ve üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim takdirde, çalışmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan çekilebileceğimi biliyorum. Bilgilerimin bilimsel amaçlı kullanılmasını kabul ediyorum.

Ek 3- Ön Çalışma Sosyodemografik Bilgi Formu

1. Yaşınız:

2. Cinsiyetiniz:

3. Eğitim durumunuz:
İlköğretim ☐
Lise ☐
Üniversite (Lisans) ☐
Yüksek Lisans ☐
Doktora ☐

4. Kaç sene resmi eğitim gördünüz?

5. En uzun süre yaşadığınız yer:
Metropol (İstanbul-Ankara-İzmir) ☐ Şehir ☐ İlçe ☐ Kasaba ☐ Köy ☐

6. Etnik kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?
Türk ☐ Diğer ☐ (açıklayınız……..)

7. Anadiliniz nedir?
Türkçe ☐ Diğer ☐ (açıklayınız……..)

8. En sık kullandığınız dil hangi dildir?
Türkçe ☐ Diğer ☐ (açıklayınız……..)

Ek 4- İsim Ölçeği

Aşağıdaki isimlere sahip erkek ve kadınların Türk ya da Suriyeli olma olasılıklarını, her ismin üzerinde verilen sayılardan sizce uygun olanı işaretleyerek değerlendiriniz. (İsmin Türk ismi olduğunu düşünüyorsanız 1'e yaklaşan, Suriyeli ismi olduğunu düşünüyorsanız 7'ye yaklaşan bir sayıyı işaretleyiniz. Emin olamıyorsanız '4' numaralı kutucuğu işaretleyebilirsiniz.)

	1	2	3	4	5	6	7	
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Wahib								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Oğuz								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Buse								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Arwa								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Riad								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Öykü								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Muna								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Mete								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Ashraf								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Hiba								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Feras								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Ceren								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Halla								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Ertuğrul								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Asena								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Ghada								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Hadid								

Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Gizem								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Atilla								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Hafsa								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Yeşim								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Nasser								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Wafa								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Kaan								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Ece								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Göktürk								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Basma								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Khalifa								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Melis								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Hisham								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Alper								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Selin								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Boutheina								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Batuhan								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Moatassem								
Türk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Suriyeli
Alparslan								

Ek 5- Ana Çalışma Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu araştırma Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Psikoloji yüksek lisans öğrencisi Nezir Sümerkan'ın Prof. Dr. M. Ersin Kuşdil'in danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezi için gerçekleştirilmektedir. Çalışmaya Türk/Türkiyeli olan ve daha önce Örtük Çağrışım Testi doldurmamış olan herkes katılabilmektedir. Çalışma Türklerin, Suriyelilere yönelik tutumlarını, algılarını ve beklentilerini incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmaya dair daha fazla bilgi almak istediğiniz takdirde .....@hotmail.com veya .....@ogr.uludag.edu.tr mail adreslerinden Nezir Sümerkan ile iletişime geçebilirsiniz.

Lütfen aşağıda yer alan bilgileri dikkatlice okuyunuz.

Çalışma anket ve bilgisayar uygulamalarını içermektedir. Toplamda 72 madde içeren anketin ortalama tamamlanma süresi 10-15 dakika, bilgisayar uygulamasının tahmini tamamlanma süresi ise 5 dakikadır. Tüm çalışma ortalama 20 dakika sürmektedir. Çalışmaya katılım tümüyle gönüllülük esasına dayanmaktadır. Dilerseniz çalışmaya katılmama veya çalışmadan herhangi bir neden belirtmeden, istediğiniz anda ayrılma hakkına sahipsiniz. Sorular, sizin fikrinizi edinmek amacıyla hazırlanmış olup herhangi bir doğru ya da yanlış yanıtı bulunmamaktadır. Çalışma sürecinde elde edilen tüm kişisel bilgilerinizin tamamen gizli tutulacağı ve yalnızca bilimsel amaçlı kullanılacağı taahhüt edilmektedir. Veriler üzerinden bireysel hiçbir değerlendirme yapılmayacaktır.

Yukarıdaki metni okudum ve Bursa Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde yürütülen bu çalışmanın amacını ve üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Çalışmaya gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim takdirde, çalışmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan çekilebileceğimi biliyorum. Bilgilerimin bilimsel amaçlı kullanılmasını kabul ediyorum.

Ek 6- SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. Yaşınız:

2. Cinsiyetiniz:

3. Eğitim durumunuz: İlköğretim ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐

4. Kaç sene resmi eğitim gördünüz?

5. Annenizin eğitim durumu:

Okur-yazar değil ☐ İlköğretim ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐

6. Babanızın eğitim durumu:

Okur-yazar değil ☐ İlköğretim ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐

7. En uzun süre yaşadığınız yer:

Metropol (İstanbul-Ankara-İzmir) ☐ Şehir ☐ İlçe ☐ Kasaba ☐ Köy ☐

8. Kendinizi aşağıdaki gelir seviyelerinden hangisinde değerlendirirsiniz?

Alt ☐ Alt-orta ☐ Orta ☐ Orta-üst ☐ Üst ☐

9. Gelirleriniz giderinizi karşılıyor mu?

Gelirim giderimin altında kalıyor. ☐

Gelirim giderimi karşılıyor. ☐

Gelirim giderimin üstüne çıkıyor. ☐

10. Suriyeli kaç kişi tanıyorsunuz?

Hiç ☐ 1 kişi ☐ 2-3 kişi ☐ 4-6 kişi ☐ 7-10 kişi ☐ 11-15 kişi ☐ 16-20 kişi ☐ +20 kişi ☐

11. Daha önce kaç tane Örtük Çağrışım Testi yaptınız?

0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3-5 ☐ 6+ ☐

EK 7- SİYASİ YÖNELİM ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki sıfatların sizin siyasi duruşunuzu ne kadar yansıttığını, sıfatların yanında yer alan rakamları işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç uygun Değil	Kısmen Uygun	Uygun	Oldukça Uygun	Tamamen Uygun
1. Muhafazakâr	1	2	3	4	5
2.Dindar	1	2	3	4	5
3.Cumhuriyetçi	1	2	3	4	5
4.Kemalist/Atatürkçü	1	2	3	4	5
5.Milliyetçi	1	2	3	4	5
6.Sosyal Demokrat	1	2	3	4	5
7.Sosyalist	1	2	3	4	5
8.Ulusalcı	1	2	3	4	5
9.Liberal	1	2	3	4	5
10.Diğer (Lütfen belirtiniz) ……	1	2	3	4	5

Kendinizi siyasi yelpazede nerede gördüğünüzü belirtiniz.

Sol	Sola yakın	Ne sol ne sağ	Sağa yakın	Sağ
1	2	3	4	5

EK 8 - EV SAHİBİ TOPLULUK KÜLTÜRLEŞME ÖLÇEK MADDELERİ

1. Suriyeli göçmenlerin bizim kültürümüze uyum sağlayabilmeleri için kendi öz kültürlerinden vazgeçmeleri gerekmektedir.
2. Suriyeli göçmenler hem getirdikleri miras kültürü sürdürmelidirler hem de bizim kültürümüzü benimsemelidirler.
3. Suriyeli göçmenler kendi öz kültürlerini bizim kültürümüzle karıştırmadıkları müddetçe sürdürebilirler.
4. Suriyeli göçmenler ne kendi öz kültürlerini sürdürmelidir ne de bizim kültürümüzü benimsemelidir, çünkü her halükârda Türkiye'de çok daha az sayıda Suriyeli göçmen olmalıdır.
5. Suriyeli göçmenlerin kendi getirdikleri kültürü sürdürmeleri ya da bizim kültürümüzü benimsemeleri bir fark yaratmaz; çünkü her birey kendi seçtiği kültürü benimsemekte özgürdür.
6. Suriyelilerin kültürüyle gerçekten bütünleşmek için kendi kültürümüzün bazı yönlerini değiştirmeliyiz.
7. Suriyeli göçmenlerin kendi değerlerini sürdürmeleri ya da bizim kültürümüzü benimsemeleri bir fark yaratmaz; çünkü her birey kendi seçtiği değerleri benimsemekte özgürdür.
8. Suriyeli göçmenler kendi değerlerini bizim değerlerimizle karıştırmadıkları müddetçe sürdürebilirler.
9. Suriyeli göçmenler hem kendi değerlerini sürdürmelidirler hem de bizim değerlerimizi benimsemelidirler.
10. Suriyeli göçmenlerin bizim değerlerimize uyum sağlayabilmeleri için kendi öz değerlerinden vazgeçmeleri gerekmektedir.
11. Suriyeli göçmenler ne kendi değerlerini sürdürmelidir ne de bizim değerlerimizi benimsemelidir, çünkü her halükârda Türkiye'de çok daha az sayıda Suriyeli göçmen olmalıdır.
12. Suriyelilerin değerleriyle gerçekten bütünleşmek için kendi değerlerimizin bazı yönlerini değiştirmeliyiz.
13. Suriyeli göçmenler kendi geleneklerini bizim geleneklerimizle karıştırmadıkları müddetçe sürdürebilirler.
14. Suriyelilerin gelenekleriyle gerçekten bütünleşmek için kendi geleneklerimizin bazı yönlerini değiştirmeliyiz.
15. Suriyeli göçmenler hem kendi geleneklerini sürdürmelidirler hem de bizim geleneklerimizi benimsemelidirler.
16. Suriyeli göçmenlerin kendi gelenekleri sürdürmeleri ya da bizim geleneklerimizi benimsemeleri bir fark yaratmaz; çünkü her birey kendi seçtiği gelenekleri benimsemekte özgürdür.
17. Suriyeli göçmenlerin bizim geleneklerimize uyum sağlayabilmeleri için kendi geleneklerinden vazgeçmeleri gerekmektedir.
18. Suriyeli göçmenler ne kendi geleneklerini sürdürmelidir ne de bizim geleneklerimizi benimsemelidir, çünkü her halükârda Türkiye'de çok daha az sayıda Suriyeli göçmen olmalıdır.

EK 9 - GÖÇMEN TOPLUMDAN ALGILANAN KÜLTÜRLEŞME STRATEJİLERİ ÖLÇEĞİ

Entegrasyon Stratejisi Alt Boyutundaki Maddeler

1. Suriyeliler yakın arkadaşlarının hem Suriyelilerden hem de Türklerden olmasını tercih eder.
2. Türkiye'deki Suriyeliler hem Türkler hem de Suriyeliler gibi yaşamaktan hoşlanır.
3. Suriyeliler hem Suriyelilerle hem de Türklerle bir araya gelip vakit geçirmeyi tercih eder.
4. Suriyeliler hem kendi bayramlarını hem de Türk bayramlarını kutlamayı tercih eder.
5. Suriyeliler çocuklarının hem Suriyelilerin hem de Türklerin tarzına uygun yetişmelerini ister.
6. Suriyeliler çocuklarının hem kendilerine hem de Türklere ait değer ve gelenekleri öğrenmelerini ister.

Ayrılma Stratejisi Alt Boyutundaki Maddeler

7. Suriyeliler yakın arkadaşlarının Türklerden çok Suriyelilerden olmasını tercih eder.
8. Türkiye'deki Suriyeliler Türklerden çok Suriyeliler gibi yaşamaktan hoşlanır.
9. Suriyeliler Türklerden çok Suriyeliler ile bir araya gelip vakit geçirmeyi tercih eder.
10. Suriyeliler Türk bayramlarından çok kendi bayramlarını kutlamayı tercih eder.
11. Suriyeliler çocuklarının Suriyelilere özgü biçimde yetişmelerini ister.
12. Suriyeliler çocuklarının Türklere ait değer ve geleneklerden çok Suriyelilere ait değerleri ve gelenekleri öğrenmelerini ister.

Asimilasyon Stratejisi Alt Boyutundaki Maddeler

13. Suriyeliler yakın arkadaşlarının Suriyelilerden çok Türkler olmasını tercih eder.
14. Türkiye'deki Suriyeliler Suriyeli gibi yaşamaktan çok Türkler gibi yaşamaktan hoşlanır.
15. Suriyeliler Suriyelilerle bir araya gelmekten çok Türklerle bir araya gelip vakit geçirmeyi tercih eder.
16. Suriyeliler kendi bayramlarından çok Türk bayramlarını kutlamayı tercih eder.
17. Suriyeliler çocuklarının Suriyelilerden çok Türklerin tarzına uygun yetişmelerini ister.
18. Suriyeliler çocuklarının kendi değer ve geleneklerinden çok Türklere ait değerleri ve gelenekleri öğrenmelerini ister.

Marjinallik Stratejisi Alt Boyutundaki Maddeler

19. Suriyeliler yakın arkadaşlarının Suriyeliler mi Türkler mi olduğuna aldırış etmez.
20. Türkiye'deki Suriyeliler çoğu zaman Suriyeli gibi mi Türkler gibi mi yaşayacağına aldırış etmez.
21. Suriyeliler bir araya gelip vakit geçireceği kişinin Suriyeli veya Türk oluşuna aldırmaz.
22. Suriyeliler kendi bayramlarını mı Türk bayramlarını mı kutlayacağına aldırış etmez.
23. Suriyeliler çocuklarının Suriyeli tarzına mı Türklerin tarzına mı uygun yetiştiğine aldırış etmez.
24. Suriyeliler çocuklarının kendi değer ve geleneklerini mi Türklerin değer ve geleneklerini mi öğreneceğine aldırış etmez.

EK 10- SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUMLAR ÖLÇEĞİ

1. Suriyelilerin açtığı dükkândan alışveriş yapabilirim.
2. Suriyeliler ile aynı sınıfta eğitim görmekten rahatsız olurum.
3. Suriyeli bir sığınmacı ile arkadaş olmak isterim.
4. Her ne olursa olsun (savaş hali de dahil olmak üzere) Suriyeli sığınmacılar ülkelerine zorla geri gönderilmelidir.
5. Suriyeli sığınmacılar için yeterli eğitim imkânları sunulmalıdır.
6. Bir Suriyeli ile komşu olmak beni rahatsız eder.
7. Suriyeli sığınmacılar çalışma hayatına dâhil edilmelidir.
8. Suriyelilere yönelik olumsuz tepkileri acımasızca buluyorum.